

МИЛОРАД С. КУРАИЦА

ДОСИТЕЈ У ДАЛМАЦИЈИ

**ИДУЋ УЧИ,
У ВЕКОВЕ ГЛЕДА !**

Мр Милорад С. Кураица,

Родио се по вољи Божјој 09. 10. 1956. године у селу Плавно код Книна.

Основну школу завршио је у родном мјесту, Школу ученика у привреди у Книну, а дипломирао је 1979. године на Педагошком факултету у Ријеци.

До највеће српске голготе (04. 08. 1995.) живио је и радио у Плавну и Книну, а сада живи као протјерано лице у Суботици.

Радио је у Книну и Дубровнику.

Радну каријеру у Републици Српској Крајини завршио на функцији директора Републичког завода за тржиште рада.

Радио је у Националној служби за запошљавање, Филијала Суботица.

Сарађивао је у ``Дубровачком вјеснику``, ``Политици``, ``Српском гласу``, ``Српском радио Книну``, ``Прегледу`` и ``Пословима``, огласним новинама Националне службе за запошљавање, радио за ``Вукову задужбину`` и Српску академију наука и уметности, као и за друге установе и листове.

Објавио је двије књиге: ``Народне пјесме из Книнске крајине`` и збирку еротских народних пјесама ``Крајишки црвен бан``.

МИЛОРАД С. КУРАИЦА

ДОСИТЕЈ У ДАЛМАЦИЈИ

Суботица, На св. Јована љета Господњег 2010.

*С неизмјерном љубављу
родитељима и сестри Анђи*

ДОСИТЕЈ У ДАЛМАЦИЈИ
Мр Милорад С. Кураица

Издавач:
Милорад С. Кураица

За издавача:
Милорад С. Кураица

Лектор и коректор:
Софија Делић, проф.

Ликовно графичка обрада:
Сања Каблар

Уредник:
Мр Милорад С. Кураица
Моб. 064 / 1815231
e-mail mkuraica@eunet.rs
www.milorad-kuraica.webs.com
Skype: milorad.kuraica

**Унос података и
компјутерска припрема:**
Јасмина Никић и
Мр Милорад С. Кураица

Штампа:
Штампарије ``Симбол``
Београд

Тираж:
1000 примјерака

Суботица, На светог Јована
љета Господњег 2010.

С А Д Р Ж А Ј

1. УЗ ДВЈЕСТА ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДОЛАСКА ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА У ДАЛМАЦИЈУ – 15.АПРИЛ 1761.	7
2. МОЈИ ОЧЕВИ.....	8
3. ИЗРАЗИ ЗАХВАЛНОСТИ.....	9
4. ПРЕДГОВОР.....	10
5. ДОСИТЕЈ У ДАЛМАЦИЈИ.....	13
6. ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ ЧАКОВО 1739 – БЕОГРАД 1811.....	119
7. ЛИТЕРАТУРА.....	122
8. МОЈЕ КЊИГЕ.....	125
9. ПРИЛОГ.....	128
10. РЕЦЕНЗИЈАЕ.....	140
11. ФИНАНСИЈЕР - ЗОРАН ЦВИЈАНОВИЋ.....	143

УЗ ДВЈЕСТА ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДОЛАСКА ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА У ДАЛМАЦИЈУ (15. АПРИЛ 1761.)

О пофран Когов На Свету Знати
Како је Красна Наша Србија Мати
Свак би захеліо у Србију доћи,
Нити би кад помислио опет натраг поћи.
Онда би Свак био рад позадуго живити,
Да се оним красотама може надивити,
Моје перце залуду сав свој труд полаже,
Нит' ми сладкоречије у том шчо помаже.
Какова је Србија ко знати жели,
Кад ју види чути ће шча му срце вели,
Чуди ће се како му од радости скаче,
Какве ли га сладости онамо одвлаче.
О во вјеки моје миле гусле јаворове!
Догод ја моје чувам овце и волове,
Нећу ја вас више на клин обешати,
Нити ће вас паучина од сад покривати.
Лепо ћете ви пастирке примамљиват на се,
Да и оне чути даду с вама своје гласе:
На похвалу и на славу сербски витезова,
На забаву и весеље сви стари кметова.

О, може ли когод на свету знати,
Како је красна наша Србија мати!
Свак' би захеліо у Србију доћи,
Нити би кад помислио опет натраг поћи.
Онда би сваки био рад позадуго живити,
Да се оним красотама може надивити.
Моје перце залуду сав свој труд полаже,
Нит' ми сладкоречије у том шчо помаже.
Какова је Србија ко знати жели,
Кад ју види чути ће шча му срце вели,
Чуди ће се како му од радости скаче,
Какве ли га сладости онамо одвлаче.
О во вјеки моје миле гусле јаворове!
Догод ја моје чувам овце и волове,
Нећу ја вас више на клин обешати,
Нити ће вас паучина од сад покривати.
Лепо ћете ви пастирке примамљиват на се,
Да и оне чути даду с вама своје гласе:
На похвалу и на славу сербски витезова,
На забаву и весеље сви стари кметова.

¹ Новине београдског читалишта, Београд, јуни – јули – август 2007, бр. 22 – 23 – 24

МОЈИ ОЧЕВИ

Моји су очеви из онијех страна
Гдје мотика звони и гдје красна бије;
Гдје зној с чела капље и гдје рало рије,
И тврде се груде дробе испод брана...

Моји су очеви из колиба груби',
Гдје се гусле чују, приповјести, бајке,
Гдјено дјецу уче просте, добре мајке
Кам рођени како брани се и љуби...

Моји су очеви са тимора тије'
Гдје гнијездо своје крсташ орђ вије,
И са вихорима бије се и туче...

Моји су очеви бунтовници свети,
Са душом олуја што хрли и лети,
И крлима златне распаљују луче...

1918. ²

² <http://www.aleksasantic.com/>

ИЗРАЗИ ЗАХВАЛНОСТИ

Веома сам захвалан људима који су доприњели да ова књига угледа свијетло дана: Јасмини Никић, Гордани Батас Адамов, Љиљани Радиновић, Милошу Борјану, Николи Берићу, Тањи и Игору Југи Узелац из Лишана Тињских, Зејнелу Зејнелију, Јовици Бекићу, Милану Попадићу, Славку Маринковићу, Владимиру Јовановићу, Мирку Кукољу Дону, Јовану Каблару, Нади Острогонац, Вербаси Андрашу, Драгану Марчетићу, Рити Флеис, Андреју и Адријани Павићевић, Милораду Шаровићу, Мирку Лацмановићу и DExpress брза достава пошиљки из Београда.

Посебну захвалност дугујем: Јованки Вукановић из Подгорице, Софији Делић, лектору и коректору ове књиге и Мили Тасићу, универзалном културном посленику из Суботице који уради предговор ове књиге.

Коначно, специјално желим да захвалим генералном спонзору Зорану Цвијановићу сину Жеке и Мирка из села Тпавно поред Книна са чијом финансијском помоћу ова књига долази до читаоца.

Милорад С. Кураица

ПРЕДГОВОР

УЧИТЕЉ ВЕЧНИ

О некима никада довољно речи. О Доситеју поготово. Зато и није случајно што се Милорад С. Кураица подухватио да открије и забележи још по нешто, мање познато, али не и мање битно о животу Доситеја Обрадовића, осећајући то као свој дуг према просветитељу, према свом роду, завичају, читаоцу али и према самоме себи. Схватајући ову тешку и драгу обавезу као личну, животну неминовност предани истраживач откривао је и сакупљао, потом стрпљиво обрађивао и бележио сваки траг и сваки корак Доситејев, верујући у дело које ни после два столећа не бледи већ добија на значају. Посебну пажњу писац ове занимљиве књиге посвећује Доситејевом боравку у Далмацији, ауторовом завичају, све бележећи и допуњујући неисцрпну истину о просветитељу, понекад познату, понекад наслућену, а понекад сакривену, тек на овим страницама склопљену у мозаик ауторовог унутрашњег, интимног доживљаја.

Ако је неуморан рад Доситејев намењен српском роду био узрок који је мотивисао писца ове књиге да и он сам свом роду остави понешто, онда је сигурно да је непосредан повод рада на овом делу био боравак Доситејев у кући предака Милорада С. Кураице у Плавну, у Далмацији. Довољан разлог да се овом књигом овековечи што више Доситејевог, за његова живота, али и све оно до дана данашњег, као дуг великану чије мошти достојанствено почивају скупа са још једним српским великаном Вуком, у порти Саборне цркве у Београду.

Исписујући својеврсну хронику и путопис Доситејево кроз Далмацију од пре више од двестотине година, читаоцу ове књиге неминовно навиру слике склопљене у причу о једном времену, једном простору и наравно једном човеку. Редови ове књиге хронолошки и фактографски помно бележе Доситејев просветитељски боравак у кршевитој земљи Далмацији, терајући читаоца да збиља све журећи од листа до листа у једном даху упије садржај књиге. А књига је управо посвећена сећању на великана, али и на просветитељство које нас и данас

несмањеним обимом мучи да у захукталом свету сачувамо кућу, кажу на друму. Ако је 19.столеће било велико за Србе, наравно и због Доситеја, онда је 20. било погубно, нажалост без њега, па нас и ова књига учи да ево тек започети 21.век почнемо бар сећањима на просветитеља. Можда нам се посрећи. Велики задатак да призове сећање на великана Кураица је схватио као природни след и своју логичну обавезу, осећајући дух и дах у себи једног од највећих и најеминентнијих Срба од како нас је.

Свестан да се просвећеност у нас дели од Светог Саве до Доситеја, те од Доситеја наовамо аутор књиге зналачки бележи причу о нашем Сократу, али и народном мудрацу. Подсећа нас на његово рођење и његову смрт не препознату, стварајући га бесмртним, на његове родитеље и детињство, његову религиозну личност, али и његово устаничко и државотворно ангажовање, на оснивање првих школа, на његову литерарну оставштину у нас. Открива нам две велике али не дељиве љубави Доситејеве, према књижевности и путовању. Путовао је и писао Европом и Балканом, или ти Балканом и Европом не делећи једно ткиво како то потоњи чине. Први долазак Доситејев међу своје у Далмацију 1761. године Кураица бележи посебним пиететом, и документује као уосталом и све друге детаље у књизи са прегршт фотографија, факсимила, карата, ослањајући се у својој причи и на већ изречено, истичући да је просветитељ радо прихванат као учитељ. Управо онако како је готово пре два и по столећа сам Доситеј записао о људима Книнске Крајине да је то – Парохијалан народ, да је трудољубив, добар, правдољубив и поштен – тако и аутор књиге остављајући писани траг о Доситеју потврђује, ето, његова запажања. Милорад С. Кураица се заправо одувек бавио Доситејом, писао и објављивао о њему, пратио и бележио живот и прикљученије великана. У својој књизи он се посебно осврће на његов боравак у Плавну, ауторовом родном селу и кроз Доситејево писмо јеремонаху Теодосију управо из Плавна. Документује Кураица аутентичним фотографијама обележавања многих његових јубилеја, подизања споменика, откривања спомен плоча, изградње школа у којима је активно учествовао од свог раног детињства па све до тренутка када је морао да избегне из свог завичаја након пада Републике Српске Крајине деведесетих година 20. века.

Аутор књиге подсећа читаоца на вредне изреке Доситеја Обрадовића цитирајући га, нуди показатеље о

веома карактерном и религиозном човеку те о врло надареном писцу, литерарном посленику. Књига се и завршава Доситејевим цитатом да су укуси како у јелу тако и у читању различити, али и променљиви па тако временом нешто што нам се чинило лошим постаје добро и обрнуто. Управо тако и дело пред нама аутора Милорада С. Кураице може се некоме допасти, а некоме не, некоме ће се учинити недовољно научно, али ће се сви сложити да је оно ипак потребно и поучно. Коначно, извршавајући свој дуг према великану, аутор нам нуди истину о Доситејевој улози у стасавању Срба из Северне Далмације у образовану, грађанску и демократски оријентисану заједницу.

На Светога Саву, лета Господњег 2007.

Миле Тасић

**ВЕЛИКИ
СМО
ОНОЛИКО
КОЛИКО СЕ
СЈЕЋАМО
ВЕЛИКАНА**

ДОСИТЕЈ У ДАЛМАЦИЈИ

ИДУЋ УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА!³

Доситеј Обрадовић је један од сто знаменитих Срба свих времена. Или, како написа Војислав Ђурић: ``Две су епохе у историји српске културе: стара – од светог Саве до Доситеја и нова – од Доситеја до наших дана. Сава је први српски књижевник, Доситеј је први српски модерни књижевник``.⁴ Срби су га звали ``Сократ наш``⁵ и ``народни мудрац``, неки историчари књижевности рекли су за њега да је био Одисеј знаности. А други Прометеј⁶ са Балкана и

³ ``Зато, када је реч о Доситеју, суштину људске радозналости, коју најбоље могу да задовоље књиге и путовања, забележена искуства као и она до којих се, захваљујући жеђи за знањем, долази личним доживљајем, најбоље исказује стих уклесан у његов споменик, а који је предложила `Нова искра` Ристе Одавића 1911. године: `Идућ учи, у векове гледа` `` - Миодраг Матицки, ``Политика`` 28. 02. 1999. године

⁴ Доситеј Обрадовић, Сабрана дела I, 1811 – 1961, ``Просвета``, Београд 1961.

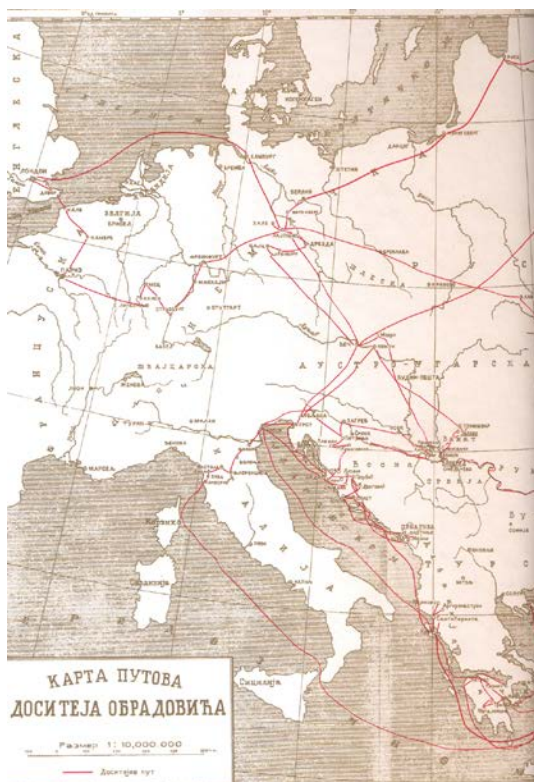
⁵ Доситеј је истицао девизе живљења грчких филозофа, посебно Сократа, ``Све умерено!`` ``Ништа сувишно!`` Управо из тог разлога његов ученик и касније пријатељ из Трста Павле Соларић га назива ``Српским Сократом``

⁶ Ево шта о њему каже Сања Јовић: ``Прометејев подухват, нама познат из грчке митологије, постао је симбол непрестане борбе против силе и неправде. Прометеј, што у преводу значи "промишљен", био је син једног од Титана, првобитних грчких божанстава, и нимфе. Његов брат је био џиновски Атлант који је владао тајанственим потонулим континентом Атлантидом, и данас занимљивим за авантуристе и научнике. У борби Зевсовог оца Крона заједно са Титанима, а против

Скит Анахарзис. Можда и корифеј свога рода. Једном ријечју – Доситеј је бесмртан. Учио је друге – али и себе.

Интересантно је размишљање Слободана Станишића, који за Доситеја каже. ``Био је двоструко гладан: хлеб и књига биле су његова основна животна потреба. И док је физичку глад могао утолити, за књигама је био незајажљив``.

олимпијских богова које је предводио Зевс, Атлант је стао на страну својих предака. Пошто је Зевс однео победу, осудио га је да заувек подупире небеса својим плећима. Међутим, Прометеј је био мудрији од свог брата. Он је предвидео исход ове борбе и стао на страну победника. Пошто је помогао при рађању Атине, богиње мудрости, она га је научила разним вештинама: астрономији, архитектури, математици, медицини, металургији, које је он преносио човеку - својој творевини. Јер, према једном грчком предању, управо је Прометеј од глине и воде створио смртне људе којима је Атина удахнула живот. Као њихов творац, заштитник и добротинитељ, наставио је да их усавршава, подучавајући их свему оном чему је њега учила мудра богиња. Међутим, то је изазвало Зевсов гнев, јер је схватио да се на овај начин снага и способност људи стално увећавају. Наљутивши се једном приликом на Прометеја који га је лукавством насамарио, а потом му се и подсмевао иза леђа, Зевс је одлучио да га казни тиме што је људима одузео преко потребну ватру. Али мудри Прометеј се није помирио са овом одлуком. Споредним улазом је доспео на Олимп, запалио је бакљу о усијане сунчеве кочије и разбио је на неколико угарака које је сакрио. Потом се искрао са Олимпа и људима однео ватру. Зевса је овај поступак толико разљутио да је одлучио да казни и виновника крађе и све смртнике. И док је људима послао прелепу Пандору са ковчегом пуним зала и несрећа, Прометеја је оковао за стуб на Кавказу где му је орлушина целог дана кидала тело. Бољу није било краја, јер би се током ноћи његово тело обнављало. Овај мит постао је инспирација многим уметницима који су створили бројна значајна литерарна и музичка дела.``

Доситеј је био тих, кротак, добродушан човјек ведрога духа, једна од најсређенијих природа, личност несвакидашње fine сензибилности и бујне осјећајности. Ријечју, неодољиви шармер. Очарао је и традиционално хладне Енглеze. И не само то. Доситеј је био одличан педагог. Ђаци су га обожавали. Сам је написао: ``Сви моји ученици да су могли у недри би ме носили``.

Како му је полазило за руком да се тако лако спријатељи с најразличитијим људима, објаснио је сам Доситеј: ``Ласно може ко помислити, какав сам ја секрет имао мнозество овакови добри људи наодити и себе у њихово благовољење уњедрити? Никакав секрет на свету, но простим природним путем ту сам долазио. Људи добри и благи свуда има мнозество, само да човек са своје стране гледа да је постен, некористољубив, добар и разуман, и, слједјујуци овим кацествама (особинама) да се с људима влада, пак, онда умерено добри њему це бити сасвим добри``.⁸ Доситеј се није наметао. Његово главно правило је било: буди добар према другима, па ће и други према

⁷ Карта је преузета из Доситеј Обрадовић, Дела, Драганић – Библиотека града Београда, Београд 2005.

⁸ www.irig.org.yu

теби. Дакле, чини другима оно што желиш да други чине теби.

Без дилеме - мостови какве је градио Доситеј никад се не могу порушити.

Доситеј је главни представник српског просвјетитељства. Исто тако учитељ свога народа. Умио је најубојитије да ћути. Дакле, Доситеј се може узети као образац толеранције.

Милка Станковић⁹ нам даде красан опис лика и карактера великог Доситеја. Ево дијела тог текста: ``Доситеј Обрадовић је био по мери и укусу човек Европе 18. века. Углађен и одмерен у свим контактима са људима, оптимистичке вере у моћ просвећивања људи, козмополит и хуманист, верски и национално неоптерећен, он је био омиљен у свакој друштвеној средини, међу свим људима. Интелектуално био је далеко изнад просечности тадашње Европе, далеко изнад горњег нивоа тадашњег Балкана или неке друге наше средине. Чврсто уверен да је у основи људске среће жеља за просвешћеношћу, он је цео свој живот до краја подредио просвећивању свога народа. Оптимист с неизмерном вером у срећнију будућност. Хладан и одмерен, а, опет, дубоко осећајан, готово сентименталан по питању среће свога народа. Духовит и невероватно стабилан у владању целокупним својим психичким животом. Трезвен и рационалан, у најсрећнијој комбинацији рационалног и емоционалног, са програмираним смислом за коректност и приземност живљења, али не и за прозаичност и безсадржајност битисања. Универзалан и даровит, нарочито за језике с природним осећајем за све врсте духовних комуникација с људима.``

Књижевни истраживач Б. Ковачевић. написа о српском просветељу: ``Добре нарави, не мешајући се у свакодневну политику и личне интриге, без темперамента за борбу око утицаја и власти, без политичких амбиција и жеље за влашћу, трудећи се да буде непристрасан и објективан, он је брзо ушао у вољу многим старешинама устанка, па и самом Карађорђу``.

О Доситеју Јован Скерлић каже: ``...нежан, сажалјив, пун симпатија према људима, врло социјалан по својој

⁹ Милка Станковић, Прометеј са Балкана: живот и дело Доситеја Обрадовића, Кекец, Београд, 1989.

природи, он је лако примио човјекољубиву и идеалистичку филозофију 18. века`. Те: ``Доситеј тражи оно исто што је саобразно здравом разуму и корисно друштвеној целини; романтичари истичу оно што је најособеније и најексцентричније, проглашујући право јединке да живи на своју руку и за свој рачун. Доситеј у народним обичајима гледа доказе наше заосталости, трагове нашега варварства, и хоће да их неповратно уништи - романтичари у њима гледају свете остатке прошлости, највише изразе народне душе и особености, извештан доказ народне супериорности, и хоће да их сачувају да би се имало чиме стајати ван, а и изнад других народа. ... Доситеј је просвећени западњак и хоће да српски народ прихвати израђену и искуством оверену богату културу напредних западних народа; романтичари презиру »трули Запад« и верују у »српску културу«, коју никада нису ни дефинисали у чему се састоји. Између Доситеја и романтичара наших постоји разлика која је између разумна човека који ведро гледа преда се у будућност и збуњених људи који буновно гледају за собом у прошлост`.

Такође, Јован Скерлић о Доситејевом карактеру: ``Код Доситеја Обрадовића је занимљива појава како се његова интимна природа, његов карактер, поклапа са идејама које је проповедао и са књигама које је писао. Као ретко у ком случају, између писца и дела постоји пуна сагласност. Иако је исповедао јеретичке идеје и ударао на толике предрасуде, традиције и интересе, Доситеј је доста добро прошао кроза живот, захваљујући својој питомој и кроткој души, јер је био љубазан, приступачан и прилагодљив човек, створен да живи међу људима и да им се допадне`. Јован Суботић му је певао у једном ``натпису`` 1858 године: ``Цео ти је живот безлобно и сладко детињство`. ... Тако љубазан и сладан, са једном тако филозофском благошћу према људима, он ће проћи толики свет, провести готово седамдесет година, живети у једном бурном добу, а неће срести рђавих људи и великих непријатеља. Он се исповеда: ``По вишој части савршен узрок сам имао с људима с којима сам живио задовољан бити``, приписујући то скромно ``њиховој доброти``, док је узрок био његова лична доброта, његово јако развијено социјално осећање и човекољубивост.

... Он не прима ласкања, и 1790 пише једном свом великом поштоваоцу: ``А што ми велите да су вам моја

писма милија него сви царски ерариуми, то су речи у ветар, и морао би ко пуну главу ветра имати, па да им верује`.

Ако је било човека који је у то време могао играти неку значајну улогу, то је овај човек, који је више видео и више знао но и један живи Србин, и који је имао поштовалаца који су ишли до обожавања. 1808, војвода Петар Молер му ласкаво пише да би волео да га види лично, а Доситеј му сасвим трезвено одговара: ``С моје стране ја би паметнији био да се чувам и не дам да ме гди видите, зашто ја кроз то не само не би ништа добио, него би много штетовао и изгубио. А како то? Ево како. Док ме не видите, Бог зна шта о мени мислите: да сам некакав велики човек, да ми се на челу, на носу, на свем телу и на самим хаљинама неки знаци науке и мудрости виде и познају, и кад би ме видели, могли би гласно, као и многи други рећи: Хо! Међер то ли је онај о коме сам ја чудеса мечтао и себи представљао`. О Доситеју Јаша Томић износи интересантно запажање: ``Оне главне мисли, које је исписивао Доситеј, те су мисли живеле у оно време у народу српском. А Доситеј је исписивао из душе народа. И из страних књига покупио је оно што се слагало са душом народа његовог`.

И Владан Десница непрестано покушава да одгонетне личност Доситејеву. Као најкарактеристичније црте Доситејеве личности издваја ``немирност духа`` и ``прирођену тежњу за еманципацијом интелекта``, што су значајне карактеристике за умијетничко стварање уопште. А о Доситејевим душевним немирима сматра да је то вјечити немир у стваралачкој поетици, један вид човјекове борбе против смрти и основна особина пјесникова. ``...Немир, уцрвани немир, кретање без краја и конца, то је све, то је врховна мудрост, то је једина истина. А једини бог – црв немира... мој немир, тај мој тиранин који не дарива смирење, за мене је једини, незамјењиви, једино могући бог, сав израстао из мене`. Такав је Доситеј био, по ријечима Владана Деснице, цијелим животом, цијелим склопом

душе.

Жеђ за знањем у Доситеју се пробудила веома рано, радо је читао све што му је долазило под руку, слушао разговоре и приче старијих. Рано је остао сироче, те се кроз живот и дјело непрестано сјећа родне куће и својих. У тој осјећајности Десница види његову изразиту вриједност.

``Животно искуство није успјело да ни за длаку модификује његову представу о свијету, јер је та представа јача од стварности; он види свијет онако како му диктира осјећај и душевна потреба вјеровања у добро``, наводи Десница у свом есеју о Доситеју.¹⁰ И наставља ``Снага и величина Доситеја леже у његовој епској наивности, у његовом оптимизму, који има коријен дубоко у његовој бити (а који је код нас тако риједак и тако стран нашој психи), у неразоривости његове вјере у човјека и у непосредности којом та вјера дјелује на ближњега. Наивни оптимизам Доситејев остао је само код једне стране живота, и то оне смирене, хармоничне, добре, божанске, а заувјек му остала скривена она друга и супротна страна живота, ђавоља, мрачна и зла``. Доситеј није класичан филозоф. Он узима као основни филозофски принцип стихове Фридриха Великог. Дакле, ``филозофа из Сан – Сусиа``. Доситеј их преводи:

``Превелика мудрост нек на небу стоји,
Истребити с света злобу, то су труди моји.`` Или у оригиналу:

``Laissons dans lens cieux les sciences tres sublimes.
Travaillonss dans le monde a detrire le crime.``

Без дилеме - Доситеј је бард међу ерудитама и човјек међу људима. Једном рјечју - својим радом и свеукупним дјелом Доситеј је себи обезбједио трајно мјесто у алеји великана српскога рода.

Или како Милка Станковић каже: ``Пре него се на свету роди, човек ухвати звезду своју. Она га уведе у неку, на почетку још нејасну, недефинисану галаксију у којој свако утре своју бразду неку...``

Велики научник Павел Јозеф Шафарик о Доситеју има слиједеће мишљење: ``У душевно – моралном погледу, Доситеје је један од најплеменитијих људи који који су се икада родили у српскоме народу``.

Наш је Доситеј средишња личност српске књижевности и културе свог времена (18. вијек). Он је господин, прави Европејац. Живот и дјело Доситеја Обрадовића је грандиозно. Луча и освијетљен пут за многе генерације. Сама чињеница колико је свијета пропутовао и језика говорио говори све. Доситеј је пропутовао много,

¹⁰ Десница: Владан, Један поглед на личност Доситејеву, Есеји, критике, погледи, Загреб, 1975.

много више него пола људи данашње Србије. Ова констатација добија још више на снази када знамо да у његовом времену није био развијен саобраћај. Нема аутомобила, воза, а о авиону да не говоримо! Постигнуће Доситејево неки упоређују са самим човјековим одласком на мјесец! А добро знамо да је то било неких двјеста година касније.

Српски просвјетитељ и културни реформатор није одабрао националну и вјерску изолацију, већ пуну интеграцију Србије и Европе. Како истиче Момчило Стојановић, ``Једном ријечју, као припадник свог козмополитског вијека Доситеј се осјећао као истински грађанин свијета. Настојао је и свој народ увести у тај свијет``. Доситеј је припадао оним бесмртним Србима који су животом и делом обиљежили вријеме, како каже Р. Самарџић ``када су малом Србијом корачали велики људи``.

Ваља, такође, истаћи Доситејев позитиван и прогресиван однос према образовању жена у слободној Србији. Цијени да без просвећене жене нема ни просвећеног народа. ``Нек се не узда један народ никад довека к просвештенију разума доћи, у којему жене у простоти и варварству остају``.

О племенитости Доситеја Обрадовића говори сам Нићифор Нинковић којем је строги Младен Миловановић хтјео узети живот. Но, то је спријечио Доситеј. Наиме, берберин Нићифор био је оптужен да је покрао једног српског војводу. У току оптуживања и готово смакнућа у расправу се укључио старац Доситеј ``Минервином мудростју`` почео је да убјеђује присутне да Нићифору треба поштедјети живот јер берберин не сноси никакву кривицу: ``Није, господо, овај момак ни да се окује, ни да се обеси - казао је Доситеј, ``он је сирома, морао бегати за живот свој отети (спаси). А да је он тога Максима похарао, та он не би смео вама доћи. А и на лицу му се види да он није такав човек. Па зашто да му живот одузимамо? Тако се не држи земља, ни царство! Ако ви станете све писаре убијати, ви ћете без њих остати. Ево, ту пре кнез Стојан уби свог писара за софром. И ту његов аневина крв прокрвавила, и софру, и село, и сву његову децу и чељад... А овај младић, како је сад у највећој ватри и снази, он може отечеству још на велику послугу бити до своје старости, па зашто бисте га убили? `` И, надлежни послушаше Доситеја и спасише Нићифору живот.

Доситеј је рођен у румунском граду Чакову¹¹, вјероватно 1739. године. У породици их је било четворо дјеце: Илија, Лука, Димитрије (Доситеј) и Јулијанка.

Родна кућа¹² Доситеја Обрадовића у Чакову - Румунија

¹¹ Назив места: Чаково (званични назив: Циацова)
 Становништво: 2949 становника, од чега Срба 115 (3,90%)
 Административни положај: Село, сједиште истоимене општине у
 Тимишкој жупанији
 Географски положај: Мјесто лежи у Тамишкој равници, на 33 км јужно
 од Темишвара, око 9 км од главног асфалтног пута Темишвар -
 Дета.
 Везе: Жељезницом и асфалтним путем Чаково је повезано са
 Темишваром и Детом.

¹² Родна кућа Доситеја Обрадовића налази се у улици која носи назив
 Доситеј Обрадовић бр. 11. На фасади куће постављене су три плоче и
 то двије на српском и једна на румунском језику. За сваку је похвалу
 што је компанија ``Хемофарм`` из Вршца откупила ову кућу и дала
 Матици српској из Новог Сада на управљање.

Спомен – плоча на родној кући
Доситеја Обрадовића у Чакову

Споменик Круни, мајци Доситеја Обрадовића¹³

¹³ Како се сећа мајке: ``Оживи жеља моја за њом, колико да је данас умрла; крв њезина, која у мени тече, почне у већим устремљенијем тећи; срце ми се смуштава; саме сузе теку. Мислим: слатка мати, пресвето души мојеј име, где си, да целујем стопе ногу твоји!``

У доступним документима спомињу се још 1741. и 1742. година. Још се нагађа година рођења најумнијег Србина 18. вијека. За не вјеровати! Или можда вјеровати? Јер, ``ми смо као народ који се најгоре односимо према својим најбољим људима. Вук, Доситеј, Стерија су већи део свог живота провели ван Србије...``. Искрено жалим због овог и позивам све умне и од пера људе да исправимо грешке и допунимо недостатке око године рођења овог неуморног пустолова и просвјетитеља.

Но, ипак држимо да је велики просветитељ рођен године 1739. вјероватно на Митров дан (26. октобра) или пред тај празник, који му је донио крштено име Димитрије.

Такође, датум смрти није познат. Наводи их се више, али се бар зна – година је 1811. Тако Стојан Новаковић каже: ``Доситеј Обрадовић умро је негде крајем марта 1811. године. Дан његове смрти није још утврђен. Једни узимају да је Доситеј умро 26. марта, па тога дана ове 1911. године прослављена је и стогодишњица од смрти његове; други узимају да је то било 28. марта. У расправљање тога питања ми нећемо улазити. Напомињемо само толико да су у недељу, 26. марта 1811. године биле Цвети, а 28. марта да је био велики уторник. Добротом г. Јована Томића, библиотекара Народне библиотеке, имали смо у рукама један примерак Доситејевих Басана, издање од 1788. године, које је у приватним рукама, а привремено се налази у Народној библиотеци. На првом – насловном – листу тога примерка неко је забележио ово: ``1811. на велики четвртак умро Доситеј Обрадовић`` - последња слова сасечена. Према томе запису дан смрти Доситејеве био би 30. март 1811. године, јер је велики четвртак те године падао 30. марта. Но, 22. марта ове године, Дамњан Морачић у ``Политици`` написа: `` Доситеј је био веома кратко на овој дужности (мисли се на дужност Министра просвјете<sup>14</sup> код војводе Петровића Карађорђа, прим. М. С. К.) јер већ 21. марта 1811. умире``.

¹⁴ Правитељствујушчи Сенат састав:

Попечитељ војни (Младен Миловановић)
 Попечитељ иностраних дела (Миленко Стојковић)
 Попечитељ просвете (Доситеј Обрадовић)
 Попечитељ унутрашњих дела (Јаков Ненадовић)
 Попечитељ правде (Петар Добрњац)
 Попечитељ финансија (Сима Марковић)

У јануару 1811. постављен је за попечитеља просвештенија, данашњим језиком речено министром просвете.

ДЕКРЕТ О ИМЕНОВАЊУ ЗА ЧЛАНА СОВЕТА И ПОПЕЧИТЕЉА ПРОСВЕШТЕНИЈА

Високоучени Г Доситеј Обрадович,
здравствујте,

Труди Ваши отечеству жертвовани, истинаја ревност довољном показана и свим познато високоученије Ваше обратило је моје и целог народњег Собрания вниманије на Вас: всего воспоминаније возбудило нашу признатељност.

В знак наше признатељности в Вашег отличија и награжденија, опште-сагласно избирамо, именујемо и постављамо Вас членом Совета и попечитељем просвештенија народњег.

Уверительну надежду имам да ћете Ви охотно приликом овом ползовати се, с којом небројене Ваше заслуге за отечество у новом важњејшем делу јошт умножити и тако бесмертно име у вечитим отечества књигама оставити доиста можете.

Желећи да скоро дело Вам наложено предузмете и Вами благополучно здравије, јесам Вами.

18.1 1811

благодарности,
верховни народ(а) серб(скога)
вожд
Георгиј Петрович

Такву почаст да буде први министар слободне Србије Доситеј није очекивао и више него скромно каже: ``Ево моје велике радости што сам доживео да се Србија ослободи, а овамо сам дочекао несрећу да ја, старац, боктеришем музама које ни моћ младог Аполона није у стању пробудити, кад оне и при звечи оружја најдубље спавају!``

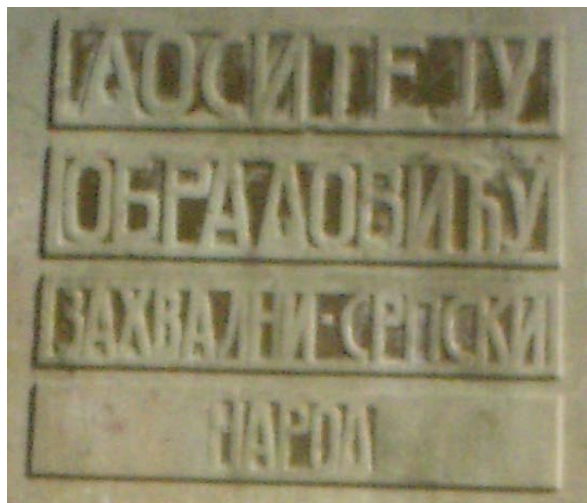
Радознао дух и жедан науке и знања, Доситеј одлази у свијет 1761. године гдје проводи четрдесет година. Живио је и радио, учио, студирао, преводио, писао у многим земљама и градовима. Између осталог био је на Крфу, у Смирни, Бечу, Братислави, Паризу, Лондону, Трсту. У Трсту је завршио своја путовања по Европи – одатле се вратио у устаничку Србију и ту умире 1811. године. Треба истаћи да Доситеј у Трсту упознаје месног пароха цркве св. Спиридона, Харалампија Мамулу, родом из Гомирја у Лици, коме касније шаље позив на претплату своје прве књиге, чувено програмско писмо ``Љубезном Харалампију``.

А о жељи да пише и намјеру да књиге објављује на српском језику, наводћи у свом познатом дјелу Писмо Харлампију: ``Моја ће књига бити написана чисто српски како год и ово писмо...``. Нема дилеме да нема користи од језика којега не разумије и не пише српски народ. Дакле, Доситеј је родоначелник, прије и од Вука Стефановића Караџића, почео да пише на српском језику. Доситеј Обрадовић нас је, између осталог, упућивао на лепу мисао и користан рад.

Многи су се ангажовали у утврђивању чињеничног стања. Успјеси различити а утврђено неуједначено. Рецимо, Иларион Руварац, уморан од истраживања Доситејевог живота написа: ``Ја даље не могу, ко хоће и може нека продужи до краја 1811. године``.

Доситеј је већ у току школовања у Чакову био изузетак, и на неки начин особењак. Та његова особеност била је у томе што је, поред два језика, српског и румунског, што није изузетак, јер су исто знала сва чаковачка српска дјеца, желио да учи још један, грчки. Такође, специфичност Доситеја огледала се и у томе што је постао страствен читалац. Доситеј је дијете осебујне маште. Чезнуо је за аскетским животом. Нема дилеме, учење језика и читање књига означили су читав живот Доситеја.

Почетком 20. вијека, тачније 1911. године, свечаним отварањем споменика у Београду, прослављена је стота годишњица од смрти Доситеја Обрадовића.

Натписи на споменику Доситеју Обрадовићу на Студентском тргу у Београду

Споменик Доситеју Обрадовићу на Студентском тргу
у Београду, рад Рудолфа Валдеца.

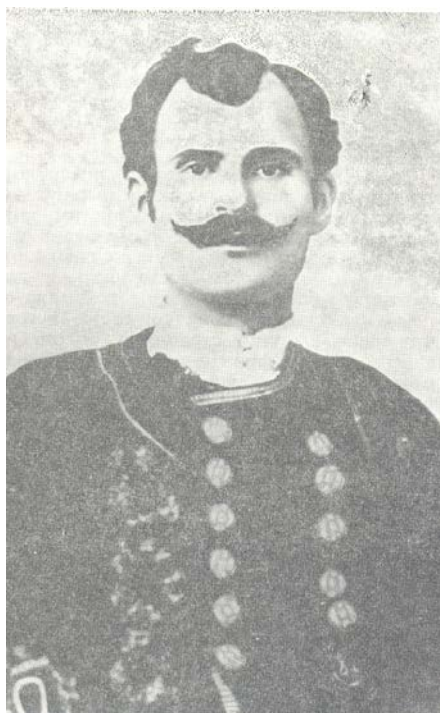
Наиме, вајар Валдец је између дванаест пријављених радова (Симеон Роксандић, Тома Росандић и други) освојио прво мјесто на конкурс у расписаном приликом обиљежавања стогодишњице Доситејеве смрти. Вајар није на вријеме израдио споменик тако да је постављен тек 1914. године и то испред некадашње Народне библиотеке (пред улазом у Калемегдан), а 1930. пренијет у Студентски парк. Ова скулптура Доситеју Обрадовићу спада у ред најљепших у Београду. Споменик је од бронзе 300 цм, укупна висина 500 цм. На споменику је исписана максима: ``Идућ учи, у векове гледа!`` Аутор споменика је на споменику приказао читав Доситејев живот и рад. Штап у десној руци симболизира вјечног путника, а књигама под лијевом руком као књижевника и просвјетитеља.

Треба истаћи да поред Карађорђа, Доситеј је једини човјек којем је у Србији половином 19. вијека планирана изградња споменика.

Откривању споменика - овом узвишеном чину присуствовало је пуно народа. Једна од многих делегација из цијеле земље била је и книнска. Посљедњи је полагао вијенац најизразитији и најснажнији представник села книнског краја Онисим Поповић. Више него примијећен, овај непознати сељак, ``висок, кршан, лијепе спољашности..., у раскошној народној ношњи Книнске крајине, овом пригодом каза: ``Ево полажем вијенац на споменик знаменитом Доситеју који је наш српски народ у Сјеверној Далмацији просвјећивао.`` Због ових ријечи Аустрија му, никад није опростила, што је Онисима коштало и главе. Одвели су га у Сињ уз наређење: ``Узмите ствари, које су вам потребне за посљедњу утјеху једноме који умире, и пођите с нама``.

Стрељан је од стране војне команде Сиња, 16. октобра 1914. године. О стравичном злочину потресан је опис ондашњег свештеника у Броћанцу Илије Булована.¹⁵

¹⁵ О томе видјети у Далматинска Лазарица и православни Косовљани, Поводом стогодишњице освећења темеља Далматинске Лазарице 1874 – 1974, Епархијски управни одбор Шибеник, 1974.

Онисим Поповић

О томе колико су наши преци вољели Доситеја говори и слиједећи факсимил поводом обиљежавања 100 годишњице његове смрти.

У Далмацији је такође било прослављања. У *Задру* приредила је Српска Читаоница свечану академију уз учешће певачког друштва „Бранко“; говорио је г. Милош Парента: У *Шибенику* приредили су Српска Читаоница, Певачко Друштво „Србадија“ и подбор „Српске Зоре“ најпре парастос Доситеју, а затим у школи свечану седницу на којој је г. Др. Лујо Бакотић говорио о Доситеју. Мало село *Орлић*, на Косову у Далмацији, открило је спомен-плочу Доситеју Обрадовићу, као успомену на једномесечно бављење Доситејево у том местанцу у коме је он написао своју „Буквицу“. Снимак са свечаног откривања плоче која се налази уз остатке куће пок. Аврама Симића, додат је као прилог овој књизи. Спомен-плочу подигао је г. Симо Ј. Симић

Мудар и родољубив Доситеј је први министар просвјете обновљене Србије. Дакле, попечитељ просвештенија. На ову дужност постављен је указом војда Карађорђа Петровића од 18. 01. 1811.

Високоучени г. Доситеј Обрадович,
здравствујте!

Труди ваши отечеству жртвовани, истина, ревност довољно нам доказана и свима познато високоученије Ваше, обратило је моје и целог народњег Собранија вниманије на Вас. В знак наше признателности, а Вашег отличја и награжденија, опште сагласно избирамо, именујемо и постављамо Вас членом Совјета и попечитељем просвештенија народњег. Уверителну надежду имам да ћете Ви охотно, приликом овом ползовати се, којом небројене Ваше заслуге за отечество у новом важњејшем делу јоште умножити и тако бесмртно име у вечитим отечества књигама оставити доиста можете. Желећи да скоро дело наложено Вам предумете и Вама благополучно здравље, јесам вам благодаран

Врховни народа српског
Вожд

Георгије Петровић ¹⁷

Нема сумње, Доситеј је у устаничком периоду имао посебну политичку улогу.

¹⁶ Факсимил је преузет из Споменица Доситеја Обрадовића, Српска књижевна задруга, Београд 1911.

¹⁷ Милутин С. Тасић, Доситеј Обрадовић, НИЛ, Београд – Земун, 1994.

Оснивач је прве школе, мада има и других мишљења¹⁸, Велике школе¹⁹ у Београду, 1808. године.

¹⁸ Слиједећи текст објављен је у Гласу јавности од 13. 05. 2007. под насловом Доситеј није основао Велику школу

Поводом одлуке Владе Србије да 2007. прогласи годином Доситеја Обрадовића, због јубилеја 200 година од доласка Доситеја у Србију објављена је вест, истовремено са саопштењем Педагошког покрета Србије о Четвртим Доситејевим учитељским сусретима, који ће се одржати 24. маја у Београду. Глас јавности је објавио 11. априла Танјугов шири текст под насловом "Музеј и у Доситејевој родној кући у Чакову", а у поднаслову и у тексту се наводи да је "Доситеј оснивач Велике школе". Тврдњу да је Доситеј "оснивач Велике школе" изнела је Љиљана Чубрић, управница Музеја Вука и Доситеја. Али, историјска грађа и литература тврде да је оснивач Велике школе био Иван Југовић, а Доситеј је 1808. године предавањем "О дужном почитанију к наукама" отворио Велику школу.

Један од највећих истраживача Доситејевог дела и писац две значајне студије о великом српском просветитељу Андрија Б. К. Стојковић је у књизи "Животни пут Доситеја Обрадовића" (стр. 104) забележио следеће: "Али се не може прихватити твђење Доситејевих глорификатора да је он оснивач београдске Велике школе. Њен оснивач и директор био је Иван Југовић, бивши професор Карловачке гимназије". У књизи "Министри просвете Србије 1811-1918" у издању Педагошког музеја Београд, пише: "Оставши без службе (Иван Југовић, Јован Савић) основао је Велику школу у Београду, која је свечаним говором Доситеја Обрадовића 1. септембра 1808. отпочела с радом". Каталог изложбе портрета Доситеја, коју је 1999. године приредио Музеј Вука и Доситеја, чији је аутор Љиљана Чубрић, такође садржи податак да је Доситеј само отворио Велику школу (в.Идућ' учи у векове гледа, стр. 36).

Још неки учесници у информисању о Доситеју и овогодишњем јубилеју износили су овај нетачан податак, па је потребно избећи даље ширење ове забуне.

На крају, два питања: Када ће Вук и Доситеј имати своје посебне музеје? Може ли, уз реновирање Народног музеја, и простор око зграде Велике школе добити достојно уређење у 2008., за јубилеј два века од оснивања. Драго Т. Пантић, Београд

¹⁹ Први ђаци Велике школе били су синови и рођаци устаничких вођа, а њен циљ је да образује кадар који ће водити послове нове државе. Велика школа у периоду 1808 – 1813. године, као и окружење у којем се налазе, добили су својеврсни споменик. То је посебно значајно за кућу у Господар-Јевремовој улици 22, у којем је Велика школа почела да ради 1808. године. Предавања у Великој школи почела су 1. септембра 1808. године, дан после отварања у присуству највиђенијих устаничких вођа и уз свечану бесједу коју је изговорио Доситеј Обрадовић. Велика

Отворио је и београдску Богословију. Какво је повјерење имао код вожда Карађорђа говори и чињеница да је лично водио бригу о образовању и васпитању његовог насљедника, сина Алексе. Карађорђе је изузетно цијенио Доситеја, васпитавању му је поверио сина, а колико га је поштивао говори и слиједеће: ``За ручком вожд не хтеде сести докле га Доситеј не понуди и собом стави за трпезу``. Такође, с великом пажњом Карађорђе је слушао занимљиве Доситејеве приче. Кад је Доситеј затражио ``да му се напише пасош``, Карађорђе је то одбио ријечима: ``Теби не треба да се пише пасош. Ти прође толике народе, па ти не би ништа, а зар у српској земљи да не можеш?`` Срећан теби пут, а ко ти затражи пасош, пошљи га, коекуде, мени, па да му га ја напишем!

Интересантна је анегдота разговора Карађорђа и Доситеја. Наиме, приликом доласка у Београд и изласка из кола Карађорђе је рекао: ``Чувај се, чича Доситије, да не паднеш! Једва смо те дочекали!`` Мудри Доситеј је узвратио: ``Ја и ако паднем, било, па није. Али, ако би, не дао Бог, пао ти – нема добра ни за нас!``

Основна мисао Доситејева је – народно образовање не може бити осим на народном језику. Значи, Доситеј је видео све добре особине свога народа. Закључио је да се тај народ може само препородити преко просвјете. Због тога његове наде јесу у народној омладини. То васпитање, закључио је Доситеј, долази и школом и читањем, а да би могло бити у народу читања било је потребно развијати писменост. Доситеј се између осталог залаже и за описмењавање жена! Насликавши образовану Српкињу, он у племенитом одушевљену узвикује: ``нека сад свака себи представи, какво би благополучије било имати такве кћери, супруге и матере!`` Доситеј се трудио писати своја дјела народним језиком, али је то било јако тешко јер тад наш језик није био чист и у правом смислу народни. Пријашњи језик је био искварен и тешко разумљив народу те је Доситеј говорио: ``која је нами корист од једног језика којег у целом народу од десет хиљада једва један, како ваља, разуме, и који је туђ матери мојој и сестрама!``

Доситеј је монашко име Димитрија Обрадовића. Врло рано остао је без оба родитеља. Вјероватно (кад се не зна година рођења) у деветој – десетој години.

школа престаје да ради 2. августа 1813. године. Дакле, након пропасти Првог српског устанка.

Након смрти родитеља, живио је код стрица Грујице и тетке Николе Парчанина.

Прву писменост стиче код учитеља Добре.

Читање је много волио. Наиме, Димитрије, како му је крштено име, имао је двије велике љубави, према књижевности и према путовањима. То је Доситеју дало снагу да покуша побјећи ``од овога грешног света, па ту да, у посту и молитви, проведе свој живот``.

Пожелио је да живи као калуђер. Но, теча га одводи у Темишвар да учи капамаџијски занат.

Године 1757. Доситеј креће за манастир Хопово²⁰ на Фрушкој гори. У Хопово долази 13. августа 1757. године²¹

²⁰ Ново и Старо Хопово – дарови су Бранковића. Ново Хопово је активан женски манастир, а Старо Хопово је у шуми као ниједи свједок историје. Ново Хопово је био и сада је културно средиште. Манастир Ново Хопово основан је почетком 16. вијека. Према тронушком родослову манастир је основао Стефан Бранковић, мада други наводе да је оснивач деспот Ђорђе Бранковић. Ипак, званично се сматра да је оснивач Новог Хопова Ђорђе Бранковић. Фреске и живопис у манастиру радили су умјетници који су радили живопис цркве манастира Пива у Црној Гори. Слава манастира Ново Хопово је Пренос моштију св. Николе - 22. (9.) мај. За Старо Хопово је карактеристично да је у рушевинама и без монаха. Овај се манастир често назива и ``стари манастир``. До њега се готово не може доћи. Ко, ипак, дође у Старо Хопово неће жалити труда. Овдје се осјећа атмосфера коју не можете осјетити у Новом Хопову. Манастир је саградио у периоду 1496. и 1520. деспот Ђорђе Бранковић. Манастир Ново Хопово има богату историју. Био је и сједиште Сремске епархије. Такође, ту је постојала и монашка школа. Око три године (1757 – 1760) ту је боравио Доситеј Обрадовић. Боравак Доситеја у овом манастиру оставило је на њега велики траг.

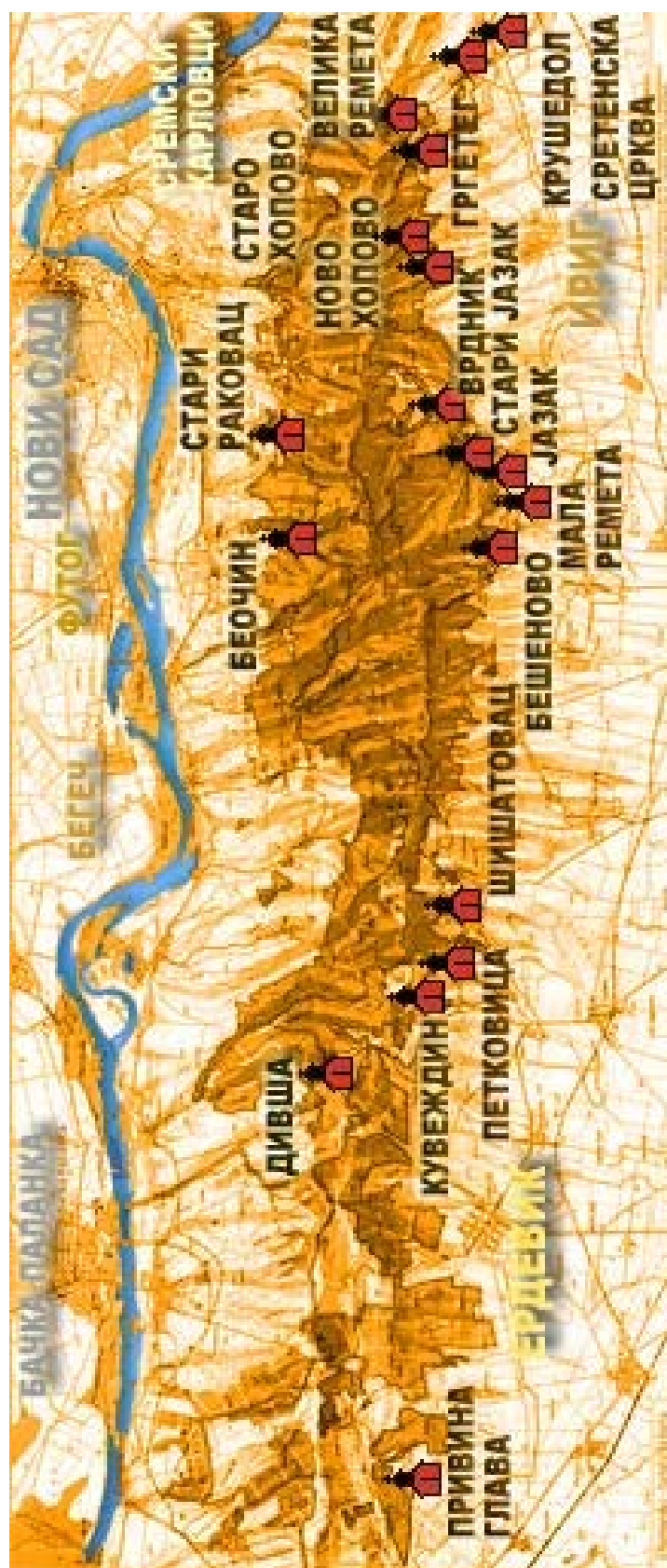
Манастир Ново Хопово

гдје затиче преко двадесет калуђера. Имао је тада око четрнаест година. Сав срећан, мислио је да је постигао циљ свог пута и живота. О томе сам каже: ``Ево ме међу калуђери; шта сам тражио, то сам и нашао``. У Хопову се посветио аскетском и испосничком животу и наравно читању књига. Ту се 1758. године, Димитрије Обрадовић закалуђерио и добио име Доситеј. За ђакона га је рукоположио митрополит Павле Ненадовић.

Манастир Старо Хопово

²¹ Барата се и податком 31. 07. 1757.

То је било у Сремским Карловцима на Велики четвртак. Митрополит рече: ``... Ево ти, оче, игумане, ја испуни твоју вољу: хиротониса твога малог Оповца на дијаконство. Но ви сви упамтите моју реч: како је њему одвећ мило читање, он задуго у Опову места неће загрејати...`` Бог је сам хтео да се ријечи митрополита Ненадовића обистине. У манастир је допао по заблуди и традицији. Био је заинтересован за црквену литературу, за српску историју, а најинтересантнији му је био Душанов законик.

Братија манастирка је мрзела Доситеја, јер је видела да је мудрији и бољи од њих, те су сваком приликом гледали да му нашкоде или да му се наругају. Једном су ишла два калуђера кроз шуму, где се и Доситеј находио, али ова двојица се учинише да га не виде, па ће један од њих рећи другоме: ``Бога ти, брате, откуда је дошао тај магарац Доситије из Баната чак овамо у Срем!``. Овај други доскочицом одговори: ``Сам си баш изрекао да је магарац из Чакова``. ``И јесте``, упале им Доситеј, ``јер је дошао чак у Срем да тражи себи равне``.

Но, Доситеј у манастиру Хопово налази и добротинеља и човјека који је знао цијенити младог човјека жељног знања и путовања. То је био калуђер Теодор Милутиновић. У једној, додуше оштећеној србуљи, хоповске књижнице, Доситеј остави следећи некролог посвећен Теодору Милутиновићу.

.... Оеодор' Милѣ(тинович) Ггѣмнова (в мнѣтьрѣ Хопову на 17(5)8 и на 1759тый год. Бѣ дага помилѣ по нежѣ добръ управляя Свой Мнѣтьрѣ и цоревнова по нѣ добръ.

Доситејев некролог Теодору Милутиновићу

По свему судећи добри Теодор је био одлучујући разлог Доситејевог останка и боравка у манастиру Хопово. О тој својој љубави, можемо слободно рећи обавези, сам Доситеј рече: ``А мени би се грозило и самој мисли к срцу мојему вход допустити: таква добра и блага човека за живота оставити и никад га к тому не видити! А по његовом представљенију већ ништа ти ту не остаде, што би ме задржавало и устављало``.

Такође га Доситеј по доброти спомиње на више мјеста у својој аутобиографији ``Живот и прикљученија``.

Ипак, Доситеј у Хопову остаје од 31. 07. 1757. до 02. 11. 1760. године. Процјена митрополита Ненадовића је била исправна када је саопштио своје запажање братији манастира ``...Сви упамтите моју реч: како је њему одвећ мило читање, он задуго у Опову неће места загријати...``

Управо тако, разочаран у живот у манастиру, Доситеј исти кришом напушта 3. новембра 1760. године, слиједећи савјете старог и доброг игумана Теодора Милутиновића. Но, Тихомир Остојић наводи да је у једном протоколу манастира Хопово нашао записано да је ђакон Доситеј побјегао из Хопова 2. новембра 1760. године. Његово бјегство Ватрослав Јагић је упоредио са сличним Мухамеда у Медину!²² Чини се да је ово први хронолошки датум од којег треба одређивати све остале.

Дакле, из манастира Хопово избавио се доста брзо. Одлази у свијет, путује, учи себе и друге. Или како сам каже: ``Идућ учи у векове гледа``. Такође, истиче: ``Нема горих људи од оних који се противе просвећењу и образовању народа. Такви, да могу, Сунце би угасили``. У свијет је пошао доста рано, бјеше то 1761. и знао много више него иједан живи Србин.

Зашто Доситеј остави калуђере? ``У једном веселом и раздраганом друштву запитају Доситеја, надајући се да ће он своје омразеле колеге бог зна како ружити, зашто је оставио калуђере.

- Зато - одговори Доситеј доброћудно - што они нису хтели мене да оставе! ``

Поставља се питање: одакле Доситеју новац за толика путовања? Од чега је живио и како је долазио до новца и за једно и за друго?

²² Ватрослав Јагић, Заслуге Вука Стефановића Караџића за народни језик, Књижевник IV, Загреб 1864.

Његов игуман Теодор Милутиновић дао му је на растанку, приликом премјештаја из Хопова у Шишатовац (убрзо после тога је умро), сву своју уштеђевину од 15 дуката за пут у Русију.

За три године рада у Далмацији Доситеј је уштедио око стотину венецијанских дуката. То му је била основа за даљња путовања. И кад није имао, готово за кору хлеба, Доситеј је свој рад цијенио и није дозвољавао да га ико омаловажава. О томе говори и слиједећи случај. У јесен 1779, кад су богати српски трговци у Трсту тражили да им учи дјецу, пристао је за ``пет стотина форинти за годину``. Понудили су му 300. Одбио их је иако у џепу није имао ни форинте.

Доситеј је први почео да пише на националном – српском језику, тј. на простом народном дијалекту. Претеча је Вука Стефановића Карацића, којем је утро пут за рад. Сматра се, не без разлога, да су Доситеј и Вук оснивачи модерне српске културе.

Скит Анахарзис или Прометеј са Балкана, како су га називали, пропутовао је многе земље. Био је на Крфу, у Лондону, Паризу, Лајпцигу, Халеу, на планини Атос, на Пелопонезу, у Измиру, Цариграду, Венецији, Задру, Виени, Братислави, и остао четрдесет година. Радио је различите послове – учитељ, љекар, коректор, предавач... Значајно је истаћи карактеристику Доситеја да учи језике. Тако је постао полиглота. Научио је: румунски, српски, грчки, латински, њемачки, енглески, француски, руски и италијански језик.

О величини Доситеја ево ``зрна`` из цјелокупног његова стваралаштва: ``Моја ће књига бити за свакога који разумева наш језик и ко с чистим и правим срцем жели ум свој просветити и нарав побољшати. Нећу ни мало гледати које кога закона и вере, нити се то гледа у данашњем веку просвештеност...`` Да ли ово и данас вриједи код нашег и других народа?

Најбоље свједочење о раду и животу Доситеја (Доситија) Обрадовића у Далмацији даровао нам је он сам написавши своју аутобиографију ``Живот и прикљученија``. Штета што све оно што је написао и оставио нам на чување и унапређивање Димитрије или, по монашки, Доситеј, не одговара увијек историјској истини. Ово тим прије што је наведено аутобиографско дјело писано 1777–1778. године, дакле, двадесетак година након боравка у Далмацији. Чини

се вјероватним да је фактор заборављања људског ума и код Доситеја имао значајну улогу у писању поменуте аутобиографије.

До данас историчари имају великих проблема око састављања хронологије живота најумнијег Србина онога времена. Не само да се не зна тачан датум рођења него ни смрти. Бард културне прошлости српских простора или ``Доситеј ведри путник``, како га неки зову, сам каже: ``Место рожденија мојега било је варош Чаково у Банату Темишварском. Отац мој звао се Ђурађ Обрадовић, родом Србин, по занату ћурчија и трговац; мати моја, Круна по имену, била је родом из села Семартона, недалеко од Чакова, кћи Ранка Паункића``.

Према доступној литератури, Доситеј Обрадовић је два пута боравио у Далмацији. Његов живот и рад у Далмацији је веома интересантан. Кад је пошао у свијет, Доситеј је посједовао мало знања. Обилазећи Далмацију, Црну Гору, Грчку, Цариград, Беч, Њемачку, Француску, Енглеску...много је учио и научио. Путујући Европом и другим дијеловима свијета уочио је да нема никакве разлике између појединих народа. Поготову између Срба и Хрвата. Осуђивао је вјерски и национални раздор који су стварале католичка и православна црква.

Учитељевање Доситеја у Далмацији врло је важно и за њега самога, и за далматинске Србе и српску књижевност.

Како је записао манастирски протоколист, Доситеј је из манастира Хопово побјегао 1760. године. Дословце ``... 1760 љета отишел у Хорвацку``. Ово је урадио увјерен да у Хопову за њега нема мира.

Скупа са ђаконом Атанасијем, преко Славоније стигао је у Загреб. Загреб није циљ његовог бјекства, већ одлазак у Русију. Жеља му се не оствари (сва срећа) јер га епископ Данило Јакшић²³ за вријеме боравка у Плашком упуту у Далмацију.

²³ Епископ горњокарловачки Данило Јакшић, родом из Српских Моравица, четврти је по реду владика Карловачког владичанства. Он је на себе преузео обавезу да изгради Цркву у Плашком. Већ 1755. године почео је градњу познате плашчанске катедрале Ваведење Пресвете Богородице, која је била једна од највећих и најљепших православних цркава у Хрватској. Грађена је пуних осам година. Но, треба нагласити да је био трогодишњи прекид због рата (1756 – 1763 године).

Он открива и остварује дјечачки сан о путовањима и даљинама: ``...срце би моје летело к тим местом, желео би` познати људе који у њима живу, и рад би`био знати каква су у њима деца и девојке``.

Кад је Доситеј боравио у Загребу, он још није био сједиште хрватске краљевске власти.

У то вријеме Доситеј је имао само осамнаест година.

Жеља му је да у Загребу у једној богословији учи латински језик. Но, жељу му нису испунили, већ поставили услов: мора се поунијатити! (Овдје се ради о грчкатоличкој цркви. Иста се служи грчко – византијским обредима а врховни јој је поглавар римски папа). Доситеј је то схватио као уцјену и понижење и одлучно ју је одбио. И поред наведеног проблема, Доситеј је учио и утољавао глад за знањем. ``Ту ми се зима не учини дуже него један дан`` - много касније је записао. Радован Ковачевић то овако описује: ``... љубопитство и жеђ за знањем једног несуђеног калуђера донекле били утољени пре свега захваљујући помоћи и гостопримству тамошњих људи; уосталом, још је у њему буктао врели хагиографски пламен о подвизима светаца и пророка...``

У Загребу, на раскршћу, умјесто на сјевер Доситеј крену на југ. Зодијачки распоред му је био окренут ка Далмацији. У Плашком је Доситеј сазнао за име Далмација ! Сложиле су се коцкице и Србима у Далмацији грануло је сунце, јер су добили једног писменог и паметног човјека.

Доситеј, као и сви умни људи, прихвати мишљење и препоруку епископа Јакшића и ``...пјешачећи пет дана кроз Личке и Крбавске планине, дође у Далматински манастир Крупу``.²⁴ О томе сам каже: ``Покажу ми велики друм преко Велебита, пођем и сам покрај светога Микуле преко планине пут Лике и Крбаве. Пролеће красота време! све певајући да се горе и долине разлежу. Још да се нисам гдигди пастирски паса плашио, чинило би ми са као да на

²⁴ Манастир Крупа налази се подно Велебита. Ту извире и рјечица Крупа. Саграђен је у вријеме краља Милутина, 1317. године. Непобитна је чињеница да је манастир Крупа, као и манастири Крка и Драговић дијелио судбину српског народа на подручју Далмације. У манастирској ризници чувана су и три антиминса: јерусалимског патријарха Теодосија, патријарха Арсенија Четвртог из 1743. и тзв. Крупски из 1739. године. У архиву манастира Крупа чувана су и 22 турска фермана. Манастир је прихватао и велика пера српске књижевности: поред Доситеја, Герасима Зелића, Сима Матавуља (боравио четири године).

Пегазу коњу јашем``, - ``Пети дан пређем Вучјак²⁵ планину и сиђем у Крупу Манастир, и ту се уставим дан два, за отпочинути и распитати за какво место гди магистра требају``. Тако наш Доситеј стиже у скромно станиште калуђера крај Зрмање - ``стожером и уточиштем за православну вјеру, а и за српски народ у Далмацији``.

Плашки – Саборна црква Ваведење Пресвете Богородице. Сliku сам добио од др Мире Скенџић – Опсеница

²⁵ Вучјак планина знаменита је још из четовања са Турцима. Ту је погинуо Илија Смиљанић после заробљавања Туркиње на Удбини.

Манастир Крупа

Нова зграда Основне школе ``Доситеј Обрадовић``
Жегар (Далмација) изграђена 1988. године

Стара зграда Основне школе ``Доситеј Обрадовић``
Жегар (Далмација)²⁶

Споменик Герасиму Зелићу²⁷ у порти манастира Крупа

²⁶ Снимак старе и нове зграде Основне школе ``Доситеј Обрадовић`` Жегар урадио је 03. 06. 2007. Мирко Милић син Ћире из Жегара (Далмација), сада у Суботици. Ова школа била је крајем 20. вијека једина основна школа у СР Хрватској која је носила назив Доситеј Обрадовић ! Такође, школу је 1965. године похађало око 900 а на дан снимања у ``демократској`` Републици Хрватској 3 ученика! и то из сусједног села Билишане. Интересантан је и податак да је у Богатнику (дио Жегара) 1952. године, када је отворена школа, исту похађало 90 ђака.

²⁷ Герасим Зелић (1752. Жегар - 1828. Будим) архимандрит и епископски викар; као монах био је сабрат манастира Крупе. Као викар

Тада је први пут Доситеј ногом стао на врело и ужарено тло Далмације. Ваља датум записати великим словима: **15. АПРИЛ 1761. ГОДИНЕ.**²⁸

Треба истаћи да ниједан српски писац међу Србима у сјеверној Далмацији није поштован ни цијењен као Доситеј. Слободно можемо говорити о Доситејевом култу на том простору.

Да ли је Доситеј у манастиру Крупа остао пар дана или читавих двадесет, мање је битно. Непобитно је утврђено да је Доситеј одатле отишао преко Жегара (постојбина Стојана Јанковића)²⁹ у Пађене код попа Марка Бједова и, даље, у Книнско поље код протопопа Јована

замјењивао је епископа у Боки Которској (1796. - 1811.) Много је путовао по свој Европи - нешто од своје воље, а нешто као млетачки емигрант. Живо је бранио православље од унијаћења, борећи се против унијатских планова аустријске владе и епископа Венедикта Краљевића. Стога је прогнан и затворен у Будим, гдје се и упокојио. Свој живот је описао у опсежној аутобиографији под називом 'Житије Герасима Зелића'; она је драгоцен извор за нашу историју, са мноштвом података из културне историје Далмације, у другој половини 18. и почетком 19. вијека. Дакле, имао је велике заслуге не само за манастир Крупу него и за Српску православну цркву у Далмацији. О проблемима са којима се сусретао говори и сљедеће: ``Герасим Зелић је у тузи и чежњи за Далмацијом довршавао своје дане у Будиму. Прије смрти је од новца који је уштедио основао два фонда, двије задужбине. Прву је основао 1825. са циљем да се из ње узимају средства за школовање свештеничких кандидата из Далмације у гимназији и богословији карловачкој, па да се затим у `мило моје отечество Далмацију поврате и сонародником мојијем, за којих сердце и душа моја дан и ношч бди, богочитајем стада Христова пастири постану` Другу задужбину је основао за српске `нормалне школе у Далмацији.` Четрдесет година послје Зелићеве смрти пренио је његове кости захвални му питомац епископ бококторски Герасим Петрановић у манастир Крупу, коју је Зелић много задужио својим радом и богатим поклонима које је донио из Русије.`` Он је заиста био велики љубитељ своје отаџбине и националне припадности.

²⁸ Книнска крајина, до ``демократских`` промјена у Републици Хрватској (04. 08. 1995.), је територија са највећим бројем Срба у Далмацији. Према неким изворима тај број је за вријеме Доситејевог боравка и рада у сјеверној Далмацији био око 100. 000 душа. Када се ова бројка упореди са бројем Срба у Србији у то доба може се рећи да је сличан или готово исти !

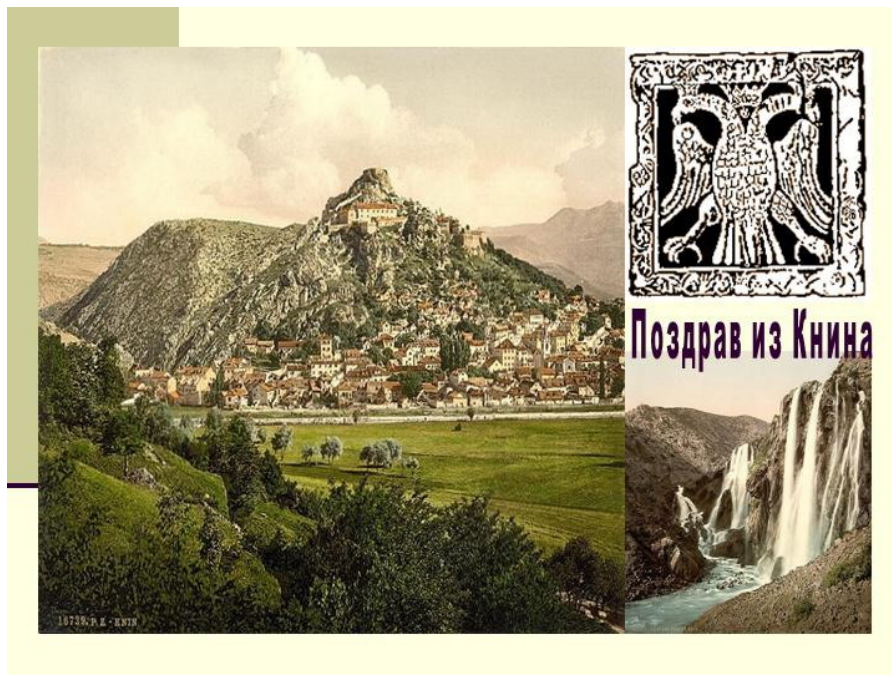
Новаковића. Информацију о могућности рада у Книнском пољу Доситеј је добио у Крки. Ето, Доситеј је у граду који је вјековима био поприште мржње и ратова. Книн је наш највећи средњовјековни град. Власт се зна – млетачка.

Слику сам добио у Суботици 14. 08. 2007. од Мирка Милића сина Ћире из Жегара код Обровца

Након Морејског рата Книн је раскршће каравана из Босне и Херцеговине ка мору, и обратно. Дакле, још од тога доба Книн има изузетно велик стратешки положај. Половином маја 1761. године на његово тло стиже велики просвјетитељ.

²⁹ Један од вођа ускока Равних Котара

Сам записа: ``... и ту се уставим дан – два, за отпочинути и распитати за какво место гди магистра требају. Ту ми кажу за толико места: да нас је десеторо било, сви би могли намештени бити. Но игуман Теодосије, будући особити пријатељ протопопа Јо(в)ана Новаковића у Книнском пољу и његова комшије, попа Марка Бједова с Пађена, пошље ме к њему. Ови ме добри свештеници једва дочекају, и при цркви светог Георгија баш пред градом Книњем у дому церковном станем учити децу``.

Ово је преломни тренутак у његовом животу, јер заиста постаје учитељ. Доситеј је предавао и ``толковао`` катихизис. Учио је читању и писању дјецу Срба сјеверне Далмације. О свом раду сам написа: радио је најбоље што је могао а бољега од њега ту није ни било и ``зато сам ја морао најбољи бити``. Заиста скромно и самокритично.

Книнско поље (Синобадова главица) – Црква Св. Ђурђа са старим звоником и Доситејева школа (Братска кућа). Сliku, која је својина Мирка Кукоља Дона, ми је дао 31. јануара 2007. у Суботици Стеван Марић Ћита

Данас је овај дом у жалосном стању. Слика то најбоље показује. У Книну без Срба, може ли се ишта урадити да се ово историјско мјесто доведе до прихватљивог стања?

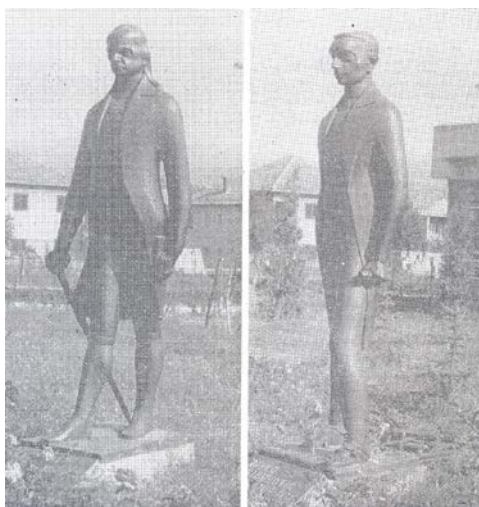
О учитељовању Доситеја у Книнском пољу Милош Н. Синобад³⁰ написа: ``У непосредној близини цркве налазила се тзв, братска кућа, која је стављена на располагање Доситеју за потребе школе. Та кућа је била саграђена од камена, са кровом од камених плоча. У приземљу се налазио подрум са конобом, гдје је чувана црквена имовина, прикупљена од добровољних прилога вјерника и других добротвора. У горњем дијелу, на спрату, налазиле су се просторије у којима су одржавани састанци црквеног одбора и гдје се чувала архива парохији. У посебној соби ове куће су се налазили дијелови опреме и документација везана за историју и поријекло појединих истакнутих припадника племена Синобад. Поменуте просторије, које су биле дјеломично преуређене, служиле су за потребе школе.

Тако је у братској кући цркве Св. Ђурђа отворена прва школа у сјеверној Далмацији.``

³⁰ Милош Н. Синобад, Племена Синобада 1600 – 2000, Српско културно друштво ``Зора`` Книн – Београд, Београд 2000.

Под млетачком влашћу Србима у Далмацији је било много теже него онима под Угарском. Под Угарима је у Карловцима 1712. године основана прва српска основна школа. Према неким изворима, у 18. вијеку их је било 400.

О дужини боравка Доситеја у Книнском пољу још се ``ломе копља``. Колико је стварно био, тешко је утврдити. Да ли пуних тридесет шест мјесеци ``...три миле године...``, да ли више, и колико више, или мање, нема поузданих извора. Било како било, записи у манастирима Крка и Драговић кажу да је Доситеј кренуо за Црну Гору почетком 1764. године. Зна се да га је црногорски владика Василије Петровић на Васкрс (у априлу) запопио.

Статуе³¹ Доситеја Обрадовића и
Динка Шимуновића³² некада у Книну³³

³¹ Према <http://www.ulus.org.yu/Arhiva/galerija> Споменик Доситеју Обрадовићу и Динку Шимуновићу урадио је Милан Четник (Цетина, 1940 -1989) и то као реализацију прве награде на јавном конкурс. Милан Четник је завршио Академију ликовних уметности у Београду 1966. године. Специјализацију 1969. у класи проф. Јована Кратохвила. Члан УЛУС-а (Удружење ликовних уметника Србије) је од 1967. године. Први пут је излагао 1966. године на Октобарском салону у Београду.

³² Дијете Далматинске загоре, Динко Шимуновић је рођен 1. 09.1873. године у Книну. Дјетињство је провео у Кољанима, селу недалеко од Врлике, у којем је његов отац био учитељ. Након очевог премјештаја, мјесто, Кијево подно планине Динаре постаје му друга кућа. И он постаје учитељем, завршивши учитељску школу у Арбанасима покрај Задра 1892. Учитељевао је у Хрвацама и Дицму (1892.-1909.). Након тога добија премјештај у Сплит у чијој Обртничкој школи ради као наставник. То је уједно Шимуновићево најплодније раздобље стварања

О људима Книнске крајине (које је изузетно цијенио и волио) остави цртицу: ``Ови свештеника не само фамилије њиове но и парохијални народ, сви су то трудољубиви, добри, правдољубиви и поштени људи. При одређеној плаћи, што ми је свако за своје дете на месец давао, по њиховом установљењу и обичају, кад би ко довео своје дете, донео би ми две мерице пшенице и две оке масла и један велики сирац. Баш сам живио, као да су ме под аредну узели били, и кад би код једнога ручао, морао би код другога вечерати``.

Карађорђевић први министар просвете живи у више мјеста Далмације до почетка 1765. године.

Због болести враћа се у Далмацију. Заузето мјесто учитеља у Книнском пољу замјењује за рад у Голубићу ``...лепом месту при здравој и целитељној води у ближем селу Голубићу``. Било је потребно само тридесетак дана да овдје потпуно оздрави. Голубић је био у вријеме сердара Синобада уточиште избјеглица из Босне. Док је радио у Голубићу Доситеј се сусретао са невољницима из Босне који су склањали у сувозидине. О Голубићу Доситеј, између осталог, спомиње цркву Св. Стефана. Према доступним изворима, она датира чак из 1462. године. Кад је Доситеј стигао у Голубић, црква није имала ни звоник него су звона висила на растићу (храст). Радован Ковачевић³⁴ наводи интересантан дијалог Доситеја и Голубићанца са перчином. Домаћин је упитао:

- Шта ћеш и` учити ?

- Све – одговорио је Доситеј – да читају и пишу српски и грчки, па реторику и уљудно понашање.

(1909-1927). Одатле одлази у пензију и сели се у Загреб гдје и умире 03. 08.1933. године. Најпознатија дјела су му: Мркодол, Алкар, Муљика, Дуга, Рудица, Са Крке и са Цетине, Ђердан, Млади Дани, Младост, те два романа Породица Винчић и Туђинац .

Поучавајући по селима Далматинске загоре на прелазу из 19. у 20. вијек, у њима је налазио инспирацију за импресионистичке описе њених увијек истих крајолика који су били увијек друкчији јер су овисили о појединачним судбинама људи који у њима живе. Захваљујући наведеном, Шимуновић је био један од најбољих књижевника психолошке приповијетке са руралном тематиком.

³³ Послије десетак година лежања у гимназијском подруму у Книну, статуе су постављене испред Основне школе ``Вељко Влаховић``. Динко Шимуновић је књижевник рођен у Книну.

³⁴ Дугогодишњи дописник ``Политике`` из Далмације са сједиштем у Сплиту

Домаћини су мучали, нису више ништа питали, нису се противили да им деца нешто уче`.

Долазак Доситејев и његов рад још су значајнији ако се има у виду да је у то вријеме генерални провидур Далмације Алвизе Контарини поднио извјештај млетачкој власти гдје предлаже: `` Чини ми се, пре свега, да није у интересу државе да се људима нижег сталежа у Далмацији (какав ``цивилизацијски и демократски`` став, прим. М. К.) дозволи књижевно и научно образовање.

Државним интересима више одговара да они остану у првобитној својој простоти и да раде оно што су раније радили``.Туђин као туђин.

По наговору попа Новаковића Доситеј 1764. године дође у Голубић да подучава дјецу. Школа је била у братској кући (горе на слици) при цркви Св. Стевана.³⁵

³⁵ Голубић код Книна, Демократска иницијатива Книн, Одбор удружења Голубић, Београд 2005.

Спомен плоча у Голубићу код Книна³⁶

У књизи ``Голубић код Книна``, између осталог, забиљежено је:

``ПРВА ШКОЛА У ГОЛУБИЋУ``

Школска настава у Голубићу почела се одвијати прије више од 250 година. Учење и описмењавање дјеце - ђака било је при цркви Светог Стевана у такозваној поповој кући. То је била скромна настава, али добра за оно вријеме. Циљ наставе је био да дјеца науче читање, писање и рачунање, те да стекну основна знања из културе, лијепог понашања, господарства, понешто из осталих дисциплина као што је географија, ботаника, историја и друго. Учитељи су били свештена лица, а ђаци искључиво дјечаци док су женска дјеца тек касније почела да похађају наставу. У Голубићу је учитељовао велики српски просвјетитељ Доситеј Обрадовић``.

³⁶ Фотографије о Голубићу добио сам 28. августа 2006. од Љиљане Радиновић из Голубића код Книна, сада у Београду

Спомен-плоча Доситеју Обрадовићу у селу Орлићу на Косову у Далмацији
(откривена 15 јула 1911 године).

На слици су: лијево, Бошковић, Јово Јанковић,
Синобад (напријед); десно: Симо Чокић,
Симо – Чивчија или Чипчија – царински чиновник
(подигао споменик Доситеју Обрадовићу за Видовдан
1911. године) и Онисим Поповић

Првобитни изглед Манастира Лазарица
са звоником на преслицу

Данашњи изглед Манастир Лазарица³⁷
на Далматинском Косову

Споменик Доситеју у Орлићу код Книна
(Ђуковац) који је посјетио Милорад
С. Кураица на слици у априлу 1989. године.
Снимак је урадио Жарко Б. Рњак из Буковића
код Бенковца, сада у Сиднеју

³⁷ Заслугом владике Стефана Кнежевића (1853 – 1890) почела је 1874. године изградња нове цркве у селу Звјеринац, у Косову (десетак километара јужно од Книна). Црква је посвећена Светом Великомученику Српском Кнезу Лазару. Црква је грађена петнаест година. Прича се да је отварање цркве чекало јубиларну 1889. годину. Тада је васцијело Српство славilo 500 – ту годишњицу Косовске битке. Црква је свечано отворена на Видовдан 1889. године. Ова свечаност је превазишла све раније црквене светковине у Далмацији. Било је око 7000 присутних вјерника. Црква Лазарица израђена је од тесаног камена у облику крста. Првобитни звоник је био преслица. Између осталог, треба нагласити да је епископ Никодим Милаш 1889. године поклонио овој богомољи једну дивну икону Светога Кнеза Лазара.

Споменик Доситеју у Орлићу код Книна подигао је Симо Ј. Симић, потомак чувеног попа Аврама. У ``Политици`` од 01. јануара 1941. године сам Симо каже: ``Године 1911, 27. марта, приликом стогодишњице смрти великог Доситеја, поносан као потомак чувеног попа Аврама, као једног од најбољих познавалаца Доситејевог рада и заслуга за српство, подигао сам у селу Орлић у Далматинском Косову спомен – плочу на успомену његове прве ``Буквице``, коју је на молбу Поп Аврамове Јелене написао``.

ИЗ НАШЕ ШТАМПЕ

„ПРИВАТНИ“ ДОСИТЕЈ

Велики српски просветитељ, филозоф и књижевник Доситеј Обрадовић посејао је семе писмености и на подручју Книнске крајине, где је – у селима Голубићу, Плавну и Орлићу – учитељевао. О томе сведочи неколико спомен плоча, школа у Плавну носи његово име, а ускоро ће у Книну бити откривен нови споменик.

Својом лепотом посебно се истиче спомен плоча у селу Орлићу подигнута 1911. године, на стогодишњицу смрти великог учитеља. Земљиште на коме је овај споменик, данас припада једном од најпознатијих воћара Сими Дујковићу – Симици. Многи се питају зашто је баш Орлић познат о воћарству, кад сличне услове имају и остала околна села. Од старијих сам чуо да интересовање за воћарство у овом месту почиње управо од времена Доситеја Обрадовића – каже Симица, који је око споменика посадио четири јеле и већи комплекс земљишта претворио у узоран воћњак.

То изгледа вероватно. Јер не треба заборавити да је до доласка у овај крај Доситеј дужи време боравио у фрушкојорском манастиру Хойово, где је, сигурно, сазнао многе ствари о гајењу воћа. У воћњаку код споменика у Орлићу вредни воћар Симо Дујковић експериментира са многим сортама бресака и крушака. Није искључено да Симо ускоро створи неку нову сорту, коју ће, како рече, посветити славном учитељу.

За време боравка у Орлићу Доситеј је написао своју познату „Буквицу“, коју је касније доунио у Плавну и назвао је „Ижица“. То је учинио на молбу своје прве љубави, како је то касније открио Вук, Јелене Симић из Орлића.

38

³⁸ Факсимил је преузет из Милка Станковић, Прометеј са Балкана: живот и дело Доситеја Обрадовића, Кекец, Београд, 1989. Ово није Симо Дујковић, већ Симо Дујаковић.

Свој боравак код попа Аврама Доситеј описује на слjedeћи начин: ``Ови поп Аврам имадаше беседе Златоустога на дејанија апостолска. Ту их станем опет с приљежанијем читати, и нека места, која би ми најугоднија била преписивати. Његова најстарија кћи Јелена замоли ме да јој што из те књиге просто српски напишем. Тада ја све оно што сам већ био за се преписивао преведем на просто, а за учинити оној прекрасној дјевици читање тога буде пријатније, расположим то на главе, почињући сваку по азбуци``.

Дакле, као сеоски учитељ на Косову Доситеј је, за потребе своје ученице Јелене Симић, саставио први покушај свог књижевног рада на народном језику – *Буквицу* – избор најљепших страница из Златоустог у преводу на народни језик. Згодно распоређени по азбучном реду (по ``буквици``) ови су текстови преписивани и ширени по Далмацији. Новембар и децембар 1764. Доситеј је провео у манастиру Драговићу у читању.

У Далмацији први пут је дошао на идеју да напише књигу на српском народном језику. ``Моја ће књига бити написана чисто српски какогод и ово писмо... Која је корист од језика којег у целом народу од десет хиљада један како ваља разуме и који је туђ матери мојој и сестрама ?``, наводи Доситеј у писму пријатељу Харлампину Мамули, пароху српске православне цркве Св. Спиродона у Трсту. Ово је први Доситејев штампани спис писан на српским народним језиком.

У Орлићу Доситеј доживљава свој препород. Према Радовану Ковачевићу: ``Озарен муњом стваралаштва, књигом беседа Јована Златоустог али и разбуђен врелином једне могуће љубави, Доситеј наслућује неке много шире видике сопственог деловања``. Удовољавајући најстаријој кћерки попа Аврама, Јелени, почео је поменуте бесједе преводити на народни језик. Дакле, са старославенског на ``прости``- народни језик. Урадио је то да ``оној прекрасној дјевици читање тога буде пријатније``.

Током кратког боравака (један мјесец) домаћин му је поп Аврам Симић. Овдје на Далматинском Косову Доситеј започиње свој прави књижевни рад. Како је већ наведено, у знак пијетета према најстаријој поповој кћерки Јелени, написа прво дјело ``Буквица``. Овог првог Доситејевог чеда данас нема? Но, према неким изворима, оригинални рукопис првог Доситејевог дјела налази се на Ријеци.

Доситејеве ``Буквице`` посједује породица историчара умјетности Растка Швалбе. Изгледа да је књига сачувана као заоставштина Васе Стајића. Како каже професор Швалбе, књига је, на жалост, оштећена. Без слуха за ово изузетно и драгоцјено дјело српске историје, до данас се за њега нико значајније није заинтересовао. Може ли се учинити одлучан корак како би се рукопис откупио и трајно сачувао? Додуше, о непознатој Доситејевој ``Буквици`` писале су Аница и Јелена Шаулић у ``Ковчежићу``, Београд 1985 – 1986.

Трајније везе између Доситеја и Јелене није било и Јелена са преводима басана одлази са мужем трговцем у Шибеник.

Доситеју љубав не прекида путовања.

Куд ће просвјетитељ и несуђени калуђер, већ у манастир и то Драговић код Врлике. О манастиру Драговић Никодим Милаш наводи да је основан при првом досељавању Срба у Далмацију. Постоје сазнања да су му темељи изграђени 1395. године. Манастир Драговић је рушен и обнављан у више наврата. Турци су на све могуће начине жељели затрти српско име и православну вјеру. Тако је 1619. године био сравњен са земљом. Из пепела га диже епископ Никодим. За манастир Драговић су увијек била вунена времена. Час Турци, час Млеци, час комунистички режим. Православни народ и свештенство нису могли у недоглед трпити терор, па су дизали устанке и буне. Једна од њих је и Исајска, која је угушена у крви. Тада се дигло око 7000 Срба из Далмације. За вођу устанка означен је драговићански калуђер Исаија. За ту своју, благо речено, непослушност Исаија је осуђен на доживотну робију.

Кад је Доситеј дошао у Драговић владало је затишје. На улазу у манастир постојао је натпис из којег се види да је обновљен 1749. године. И касније Драговић доживљава драме. Почетком 20. вијека комунисти га измјештају ради ``вишег интереса``. Гради се брана Перуча и вјештачко језеро. Додуше, недалеко од старог гради се нови манастир Драговић.

Немирног духа, Прометеј са Балкана, тако Доситеја неки зову, из Орлића редом обилази, и понегдје се задржава, Драговић, Трогир, Сплит, Крф, Света Гора, Смирна...

Ово је и крај првог боравка Доситеја у Далмацији.

Након три године – био је у Грчкој, Албанији – враћа се пустилов у Далмацију, јануара 1769. године. Далматинско тло додирнуо је у Задру.

Карту Плавна добио сам од Рајка
 Попратњака, а уредили су је
 Славко Маринковић, син Миле и
 Владимир Јовановић који живе у
 Суботици

На путу од Задра до Книна, у близини Надина, сусрели су се, чини се случајно, Доситеј и Спиридон Торбица. Овај потоњи, Драговићанин, на капеланији у

Плавну³⁹, приволи Доситеја да пође код њега. ``Ајде крашани``, рече ми, ``са мнош у Плавно. Ти знаш како је оно лепо и здраво место...`` О љепоти Плавна потурица Усеин Мехмед Копчић (прослављени јунак при освајању Вране) рече: ``Колико је равна поља Петрова, до гиздавог Дрниша, вилинскога Косова, богатог Книнскога Поља и плавањског бостан врта, то ти је перивој на свиету.``

Доситеј је прихватио позив, али није одмах отишао у Плавно, већ у Далматинско Косово да поздрави попа Аврама Симића. Тамо је било све како треба – у најбољем здрављу. Из Далматинског Косова одлази у Книнско поље гдје нађе протопопа Јована Новаковића тешко болесна. Недуго затим протопоп Јован Новаковић умире. О томе Доситеј каже: ``на неколико недеља зовне ме из Плавна син његов поп Лазар да му дођем на погребеније где сам говорио похвално слово``.

Старији за осам година, мудрији, образованији и потакнут љубављу и пажњом пријатеља, прије свега Аврама Симића и Јована Новаковића добио је нову снагу и мотивацију да ради и ствара за добробит српског народа.

³⁹ Плавно је највеће и најсјеверније село у Далмацији. Налази се на самој тремеђи Босне, Лике и Далмације, између Личке и Унске жељезничке пруге. То је насеље 17 км сјеверно од Книна. Спомине се од 1423. године.

Плавно се налази на 44°10'00`` сјеверне географске ширине и на 16°10'23`` источне географске дужине. То је микрорегија малог крашког поља које је са свих страна окружено планинама.

На више мјеста налазе се остаци утврђених праисторијских насеља. На Ђурића гробљу (Међине) пронађени су дијелови старохришћанског црквенога каменог намјештаја с богатим плетерним украсом; ту је старохришћанско и средњовјековно гробље са стећцима. Над гудуром Туклеча налазе се остаци средњовјековне утврде, тзв. Турске каце, грађене у више наврата.

Овдје је и тремеђа три царства, аустроугарског, млетачког и турског. Површина Плавна је око 64 КМ2. Надморска висина око 400 метара. То је питома долина, са много извора питке воде. Према првом попису из 1857. године, имало је 1731 становника. А, према задњем попису прије ``Олује`` (04. 08. 1995.) 1991. године Плавно је бројало 1618 становника. Ту је 27. јуна 1941. године дигнут устанак. У њему је радила и помагала избјеглице из Босне и Херцеговине мис Аделина Павлија Ирби за врије Устанка у Босни и Херцеговини 1856. године. Из Плавна је вођена вода у Бурнум. Бурнум је легијски стационарни гарнизон на средини цесте Книн – Кистање, негдје на граници села Радучић и Ивошеви. Народ га је звао Тројанград, Шупљај или Шупља црква. Више у књизи Бориса Илаковца, ``Римски акведукти на подручју сјеверне Далмације``, Археолошки музеј Задар и Свеучилишна наклада Либер, Загреб 1982. На велику жалост, након ``Олује`` Плавно је готово пусто.

Претпоставља се да је Доситеј био у Плавну већ маја или јуна 1769. године. Јула те године – сигурно. Поуздан доказ за ову тврдњу представља писмо⁴⁰ Доситејево упућено јеромонаху Теодосију из Плавна 12. јула 1769. године.

Колико пијетета и љубави уноси у односе с Теодосијем говори и почетак писма: ``Преподобњејши во јермонасјех, господине Теодосије, радуј сја о г(оспо)дја! О Теодосије, мој слатки друже, гдје ћу ти писати, шта ли писати, што ли оставити?... Немој ме, слатки, заборавити, да не сиду о бољезнију во гроб. Пошљи ми писмо на Симеона Курајицу; он бо знати будет где либо буду``.⁴¹

Оцу Теодосију, јеромонаху манастира Драговића.
*Преподобњејши во јермонасјех господине
Теодосије, радуј се о Господје!*

О Теодосије, мој слатки друже, гдје ћу ти писати, што ли писати, што ли оставити? О Музе и Харитес, о пјесне Орфееве, научите ме пјети верху љубве пјесан! Положите у ред моје рјечи; трепешчет ми перо; возмущају сја у уму; смущајет сја композиција: што реку преже, што ли потом, штоже посљеж? О љубимоје небо, о земље, в којем мјестје оноје покривајет, сија же держит мојега ерасија! О, на благородном кобу јаздјешчеје, златочноје, златовидноје и златозрачноје солнце, когда узриши земљу златокраснослаткаго и тис-јашчепожеланаго мојега друга: потегни узду, удержи теченије и возвјести миријакис пожеланому о рачитеље јего! Ујазвен јесам љубо-друштвом твојим, о панаристе, — ујазвен и не обрјетају покоја; кољ крати присуствујушч мечтанија раскриљају, руцје обемљут тја несущча; часи плодјат ми воздиханија, дни же слези, и все времја бољезни сердца! Уви ми! Брате, тебе воспоминаја, утјешају сја; тебе ишча, огорчају сја; тебе в ендомисје сердца храња, услаждају сја; тебе необрјетаја, ујазвљају сја; тебе имјеја славна друга, прослављају сја по земљи, хожду год и високоумен: тебе лишен сущчи, похуждају сја, гроб желају и, уви мње, смирјају сја! Здравствуй, моја сладосте; радуј сја, моја радосте; благополучествуй, драги камењу сокро-

вишча мојега сердечнаго! Простите за женске рјечи, душо моја и сердце: љубов бо тернит всја. — Немој ме, слатки, заборавити, да не сиду с бољезнију во гроб; пошљи ми писмо на Симеона Курајицу; он бо знати будет, гдје либо буду. Посјети ме, да благо мње будет. Уничижих љубов и друштво, грубо и недостойно таковаго друга писмо пишући: ма прости, слатки мој! Поминај мја, са свим сердцем љубљашчаго тја, помињајушчаго и тепље желајушчаго; обимају тја, цјелују тја, о вији објешају ти сја, по до-вољном трудје сланих вод плаванија и Далмацији сущч. Вње, друже, друштва твојега умом и желанијем погружаја сја, од радости упокојевају сја и так остају вашего слаткочеснаго преподобија вјечни брат и до смерти слуга.

У Плавну, у Далмацији, 1769. јул 12.

Твој Доситеј.

Факсимил писма Доситеја јеромонаху Теодосију⁴²

⁴⁰ Од Доситејево преписке сачувано је 119 писама и то 101 које је он писао другима и 18 које је примио

⁴¹ Герасим Петрановић наводи: ``СИМЕОН КУРАИЦА. Год. 1779. парох у Врлици; год. 1783. епископ у манастиру. Представио се у Сињу 4. јан. 1784.``

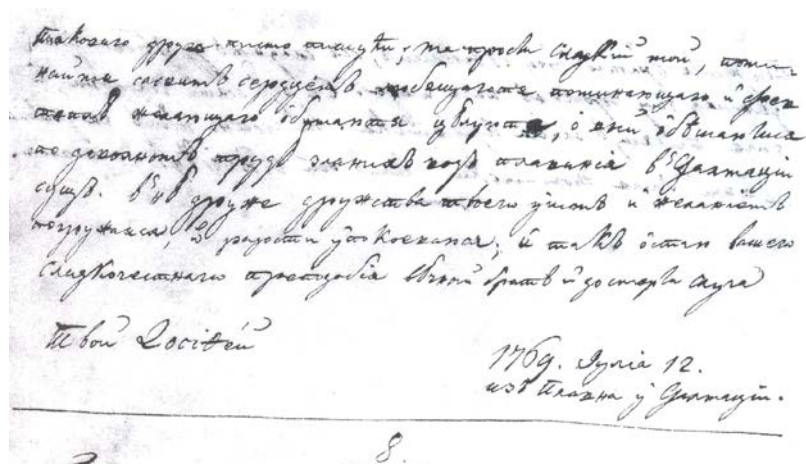
⁴² Писмо је преузето из ``Доситеј Обрадовић, Сабрана дела III``, Просвета, Београд, 1961.

С. Проздольнин в Гироманском монастыре
Воскресения 2-го! 2

W pewnej mojej książce pisał o St. = cenzurze
względem siebie; w tym celu i mogę zapisać

[illegible]

Нанон ме брзким одговороту ја рекох: "Забави те
згод; ама не можеш да бидеш кај мене до
којаш дојдеш згод дој. Токму ме ја чекаш натаму
згод. Глумиш ме индеш и згод, ама згод и згод."

Корице Доситејеве ``Друге Буквице``, познатије као ``Ижица`` која је написана у Далмацији око 1770. године, а објављена тек 1830. у Карлштату-
На задњој страни Плавно, Цртеж Миленковића, бакрорез Ленхарта

⁴³ Факсимил писма пронашао сам 23. маја 2007. у Архиву Српске академије наука и уметности, Историјска збирка бр. 1409. Писмо јеромонаху Теодосију нађено је међу папирима Павла Соларића. Да ли је ово рукопис Доситејев или ?

Основна школа ``Доситеј Обрадовић``
Плавно прије него је изгорјела у пожару 1972. године

Остаци изгорјеле О. Ш. ``Доситеј Обрадовић`` Платно

Основна школа `Доситеј Обрадовић` Платно
која је изгорјела 24/25.12.1972. године

Гранични камен на Тронеђи између турске и
млетачке државе⁴⁴

⁴⁴ ``Гранични камен са Тронеђе из околине села Платна подигле су млетачке власти после 1718. године. То је године окончан задњи млетачко турски рат, у историји, познатији и као Мали Морејски рат. У

Писати о Плавну, Тронеђи⁴⁵ и Доситеју Обрадовићу а испустити његово читање ``славјанских``, ``греческих``, и

рату је Млетачка република изгубила Мореју (Пелопонез) у Грчкој, али је у Далмацији добила Имотски и проширење територије од око 20 км североисточно од градова Книна, Врлике и Сиња.

Овај нови посед је назван `најновија стечевина` а сама граница је добила име Моћенигова линија, по млетачком провидуру Алвизу Моћенигу, који је учествовао у разграничењу.

Латинично слово D на камену означава страну на којој се налази Далмација. Данашњи појам Далмације до реке Неретве је, заправо, она територија источно јадранске обале, коју је Млетачка република држала од 1718. године.`` - Слика Граничног камена и текст у овој фусноти преузети из књиге Владимир Церовач, Настанак четничког покрета у северној Далмацији, Српско културно друштво ``Зора`` Книн – Београд, Београд 2006.

⁴⁵ Мишо Урош, Јово Дмитровић, ``Тронеђа, Три међе једног народа``, Српско културно друштво ``Зора``, Београд 1994. `` Под појмом Тронеђа подразумева се стјечиште ранијих државних граница Аустрије, Турске и Млетачке републике насталих послје Пожаревачког мира 1718. године. Тачније, тим миром су ове границе само провизорно зацртане, док је само разграничавање трајало дуго. Млетачко-турско разграничење извршено је у периоду од 1721-1733 године а граница је названа Моћениговом линијом. аустријско-млетачка граница утврђена је коначно 1792, а Аустриско-турска Свиштовским миром 1791. Међутим, оно што је утврђено Пожаревачким миром 1718. битније није утицало на промјену граница у близини Тронеђе.

Територија Тронеђе налази се у планинском билу до 1600 метара надморске висине, који је окружен ријекама Бутижницом, Зрмањом, Уном, Радљевцем и Дошницом. Западно од Тронеђе преко Кучине Косе и Поштака налазе се личка села Велика и Мала Попина, Отрић, Растичево, Прљево, Прибудић и друга. Плавно, Радљевац и Бендер су на југо-западу. На југу, долином Бутижнице, Тронеђа је повезана са Стрмицом и Голубићем у Книнској крајини. Узводно Бутижницом излази се на Уну и у Поуње, чији центар чини Срб са својом плодном долином. На овом правцу леже села Дреновац, Тишковац, Калдрма, Трубар. Црни Потоци који се налазе уз саму Стрмицу, припадају дијелом Лици, дијелом Босни, а дијелом Книнској крајини.

Планина Уилица раздваја на истоку широко и пространо Граховско поље, чији центар је Босанско Грахово.

Читаво ово подручје је повезано мрежом врло слабих путева, са изузетком цесте која повезује Стрмицу с Граховом. Остало су планинске стазе, које се ријетко могу користити за запрежна кола. Као колски могу се користити путеви Стрмица Калдрма и Калдрма Ресановци. Најбољи пут (стаза) иде преко Седла, који преко Раштела (гдје се сједињују границе Босне, Лике и Книнске крајине) води за Плавно, а преко Растичева за Зрмању (Отрић). Пут кроз Црне Потоке је граница Лике и Босне.

``италјских`` књига, те рођење његове друге Буквице, значи оставити много шта непотпуно и недоречено!

ИЗ НЕКИХ ЈЕЛИНОГРЕЧЕСКИХ КЊИГ СОБРАНАЈА И НА ПРОСТИ СЛАВЈАНОСЕРБСКИ ЈАЗИК ИСПИСАНАЈА И КИР СИМЕОНУ СТЕФАНОВИЋУ, МОСХОПОЉСКОМУ ДЕДИКАТАЈА, МНОЈУ МЕНШИМ ВО ЈЕРОМОНАСЈЕХ ДОСИТЕЈЕМ ХОПОВСКИМ. НАРЕЧЕНА ЖЕ ЈЕСТ ИЖИЦА, ПОНЕЖЕ ИЗМЕЂУ СВИЈУ ОСТАЛИХ СЛОВА, ЗДЈЕ У ОВОЈ КЊИГИ ИЖИЦА, КАКО НЕКАКОВА ЦАРИЦА МЕЂУ ОСТАЛОМ ГОСПОДОМ, ЈЕСТ ПРЕУКРАШЕЊЕЈША, ВЕЛИЧАЈША И СЛАВЊЕЈША И БЕН ДА ПОСЛЕДЊЕ МЕСТО СОДЕРЖАВА, ОБАЧЕ ВЕЛИКОГА МАЛО МЕСТО УМАЛИТИ НЕ МОЖЕ, НО ПОРАДИ ВЕЛИКОГА И МАЛО МЕСТО СЕ ВОЗВЕЛИЧАВА.

Писата у школи плаванској, при цркви свјатаго в. мученика Георгија, марта 16, 1770.

Ову Буквицу Доситеј је посветио Спиру, сину Симеона Стефановића мосхопољскога, Другу Буквицу под насловом ``Ижица`` објавио је Севастијан Илић у Карлштату 1830. Севастијан Илић појашњава у предговору да је текст ``Ижице`` у оригиналу, посредством браће Теодора и Георгија Милеуснића, добио од Димитрија Владислављевића из Трста. У вези с њеним настанком Доситеј је, како се види и из претходног факсимила, забиљежио: ``Писата у школи плавањској, при цркви свајатаго в. мученика Георгија, марта 16, 1770.`` Значи, у марту 1770. завршио је своју "другу Буквицу" – Ижицу – низ

Цјелокупна територија Тронеђе, продужена још десетинама па и стотинама километара у разним правцима (Срб, Грачац, Медак, Лапац, Кореница, Удбина, Рмањ-Мартин Брод, Унац, Дрвар, Петровац, Црни Луг) представља најчистију српску територију већ преко 500 година. На тој територији живи искључиво српски народ. На ову територију се надовезују и други српски крајеви: Буковица, Равни Котари, Кордун, Банија, Босанска крајина. У Книнској крајини српски народ је дјелимично измијешан са хрватским, али ту живи највећа концентрација српског становништва. У својој новијој историји српски народ је веома проријеђен у првом реду због страховитог затирања извршеног од хрватско-муслиманских целата. Послијератна комунистичка политика расељавања становништва са овог подручја такође је допринијела смањењу српске популације.

по азбучном реду распоређених поука. ``Ижица`` је подијељена на три дијела: политически, парадигматически и митически.

Овај начин писања (мисли се на ``Ижицу``) био је чест у грчкој црквеној књижевности. ``Ижица`` то је поучно дјело мисли и изрека које су сређене по алфавитски, закључно са Y (``Ижица``). Од овога је ``Ижица`` и добила име.

У четвртом чланку ``Ижице`` (``буки... прво``) велики просвјетитељ се вратио на прву ``Буквицу`` у којем каже: ``Много размишљај и задуго расуждавај; немој се преварити ондје гди се не надаш. Нијесам се ни ја надао да ће бити жао неком што сам у првој ``Буквици`` писао да се гордост може сакрити под дебелим и крупним расам. Дакле, брате, нити је корист говорити за крупне дебеле расе, нити за красне и лијепе дуге манторосе, нити за дренопольске добре коње. Дакле, најбоље је мучати!`` Захваљујући актуелности и примјењивости у реалном животу, ``Ижица`` је по објављивању брзо стекла широку читалачку публику, посебно у средњим и нижим слојевима друштва. Поуке из ње и данас су непревазиђене. За живот ``Ижице`` велике заслуге има и Севастијан Илић који је својим предговором дао, несумњиво, велики допринос. Високодостојни Доситеј је своје списе дијелио народу по вољеној Далмацији.

Интересантно је шта Доситеј каже како читати Ижицу. Ево га:

Прије него почнеш, о *читатељу* мој, читати ову „*Ижицу*“, ја те молим и совјетујем за твоју корист: да се не лакомиш и да не итиш како ћеш је прије прочитати, него по тенаву, лагано. Доста ти је на дан по једно слово прочитати, укорењујући у мозак што си прочитао.

Зашто, ако ти се и чини да је малена ова књижица, ма ја ти кажем да премного ствари садржава у себи и за сваку потребу (мало не)

чловеческога живљења совјетованија и мудро-љубнаго поученија. А у кратко јест напуњена, а наипаче *Ижица* јест сва обучена и преисполњена философским речма апофегматически. Ако ли тко буде читати, а учини му се да не има овога што ја говорим, нек се себи руга, зашто не разумева, а не мени, зашто истину кажем.

У предговору⁴⁶ ``Ижици`` Севастијан Илић, између осталог, написа: ``Црква⁴⁷ она јест дом молитвени християна источног вероисповеданија. Њој противуположена кућа јест дом парохијални. За црквом лежи кућа црквена (с црквом заједно зидана), у којој је `богодани обрадоватељ` наш пребивао и неискусну дечицу учио. `Планине су, вели преч. Г. Алексијевић, около села, од истока, запада, севера и југа, које су Плавно од свуда

⁴⁶ Предговор је написан у Карлштату 16. јула 1830. године

⁴⁷ Црква Св. Великомученика Георгија (Ђурђа) саграђена је 1618, а обновљена 1794. године.

затвориле. Два она потока, што мимо куће и цркве (која после Доситеја распрострањена, са звоником снабдевана и обновљена) протичу и мали полуостров изображавају, служе к умноженију дражести романтичког предела овог. Онај изнад куће више цркве жуборноверугајући поточић зове се Плејинац, а овај амо, низ цркву веружно-урчајући и с оним на ушћу сеоске равнице сливајући се и отичући, зове се Башинац. Свуд онаоко има сад 244 куће, 1619 душа (1827) нашег православног исповеданија.

Од сад ће, дакле, и теби чест и хвала, славно село Плавно, приличити, у ком се неисправљена ``Буквица`` поправила и, ползе ради рода, ова приуготовила. Вама ћемо, добри Плављани⁴⁸, благодарношћу обавезани бити, који сте младог Банаћанина, вратившег се из Смирне, с топлим срдцем у наручје своје примили, о њему бригу имали и о науку његову отимајући се радосно га придржавали``.

Да ли је рукопис ``Ижице`` сачуван ? Има шансе, јер је 1991. године о њој писао Радован Ковачевић, дописник ``Политике`` из Далмације. Слиједећи факсимил даје нам наду и истовремено задатак надлежним органима да покушају откупити рукопис овог значајног дјела српске историје, поготово Срба са западне стране Дрине.

Рукопис Доситејеве „Буквице” у Ријеци

Породица историчара уметности Растка Швалбе са Ријеке чува оригинални рукопис Доситејевих „Буквица”. Сачуван је као део оставштине Васе Стајића (1878–1947: писац и истакнути културни и национални радник у Војводини), који је вероватно овај раритет купио у антикваријату.

Књига је, на жалост, оштећена, каже професор Швалбе. Ко је то учинио?

На жалост, управо они истраживачи које је занимало да ли је она доиста аутентична, кидали су по страницу а не би их враћали... За евентуални откуп овог рукописа и његово трајно саирање још се нико није заинтересовао. Иначе, о непознатој „Буквици” Доситејевој писале су Аница и Јелена Шаулић у „Ковчежићу”, Београд 1985–1986.

49

⁴⁸ Ми кажемо **Плавањци** и у **Плавну** а не Плављани и у Плавном

⁴⁹ У прибављању материјала о Доситеју Обрадовићу, које је објавила ``Политика``, несебичну помоћ пружили су ми Милан Попадић, шеф Архива и Драган Марчетић, запослен у Документацији ``Политике``

Школа коју у ``Ижици`` спомиње Доситеј Обрадовић, по свему судећи је Братска кућа. То је приземна малена стародревна кућица у којој је славни Доситеј учитељевао. Кућа је била покривена храстовом шиндром, а изнутра је подјељена на два одијељења. Прво су чинили доста велико предсобље и кухиња са неизбјежним и традиционалним огњиштем, а друго је собица гдје је живио Доситеј.

Најумнији Србин 18. вијека у Плавну има личну библиотеку која му је, практично опсесија: ``... колике књиге стоје ми над главом, неке мени природне – славјанске, неке јелиногреческе, а неке италијске, и како ми тацименте (тихо) вичу ми, говорећи: `Читај нас, не држи нас залуду будући нас донио из Смирне и из Венеције. Читај нас, пролазе дни, пролази младост, протрчава време``.⁵⁰

Боравећи у Плавну Доситеј је учитељевао, нашим прецима давао основе писмености. О томе, као и о самом мјесту службовања, прота Саво Накићеновић написа: ``...до ње је кућа Браска, која има лијепу и часну успомену, У њој је становао и поучавао Плавањску дјецу први српски учитељ у Далмацији, а први министар просвјете у Србији, филозоф Доситеј. У овој је згради написао своју `Ижицу`. Као мила успомена још се уздржава храстић, испод ког би љети Доситеј изводио дјецу да их подучава у хладу. Многи Срби родољуби, кад дођу, уберу за успомену по листак овога Доситејева храстића``.

Овај се храстић осушио, али родољубиви прота Петар Петрановић, парох у Плавну, усадио је одмах до тога осушенога храста други млади храстић. Дакле, успомена на Доситеја не блиједи. И крајем 20. вијека становници Плавна су радо освјежавали успомену на Доситеја.

Жалосно је и историјски погрешно што су политички моћници, због свог дневно политичког и личног интереса, осамдесетих година двадесетог вијека, промијенили назив школе у Плавну у Основна школа ``Вељко Влаховић``.⁵¹ Аутор овог рада писао је и тражио помоћ од многих институција, да се ово исправи, али до 4. августа 1995. године то урађено није!? Ваљда ће генерације иза нас исправити ову бруку и срамоту!? О овој теми писао сам и у тексту који је објавила ``Политика`` 07. 08. 1990. На овој

⁵⁰ Доситеј Обрадовић, ``Ижица``, ``Сабрана дела III``, ``Просвета`` Београд, 1961.

⁵¹ 1971. у СФРЈ је било 27 основних школа које су носиле Доситејево име (Миливоје Бегенишић и Пејо Вучелић, Доситеј Обрадовић, Ириг, 1971, 10, 131 – 167)

слици, коју сам лично снимио 22. 07. 1990, је Никола Ниџо Кртинић дугогодишњи учитељ и управник Основне школе ``Доситеј Обрадовић``, Плавно.

За све што је урадио за Плавно, а урадио је много, много, много више него многи Плавањци, дужност ми је била као његова ученика, да му се бар на овај начин одужим објављујући му биографију, коју је сам написао и фотографију.

Ниџу Плавањци не могу и неће заборавити.⁵²

⁵² Ниџо је син Петра и Маре. Рођен је 20. фебруара 1935. у селу Суви До, Општина Липљан код Приштине.

Иначе, Кртинићи су поријеклом са Брувна, Општина Грачац - Лика.

Основну школу започео је у родном селу а завршио у Инђији. Средњу учитељску завршио је у Сремским Карловцима. Као стипендиста Општине Книн имао је обавезу да по завршетку школовања ради у неком мјесту нашег краја. Са још 25 колега - стипендиста долази у Книнску крајину. Обавеза је била 2 године рада. Ниџо је почео радити у Плавну 01. септембра 1957. године. Прво је радио у Зорићима, да би 3. године рада прешао на Башинац. Предаје француски, биологију и музичко васпитање.

По завршетку војске у Задру (Школа за резервне официре) постављају га за директора школе, гдје остаје готово 9 година.

Поред обављања функције директора школе, Ниџо је активан друштвено - политички радник села Плавно. Отвара и вечерњу школу за одрасле који немају завршену основну школу. Сви полазници су са успјехом завршили осмогодишње школовање. Од тих полазника многи су завршили средње, па чак и више образовање.

Ниџо се 1962. године оженио са Смиљом Кларић из околине Вршца.

Плавно је било пуно разних активности, догађања, приредби и забава док је Ниџо био у пуној снази. Заиста Плавно то никад не смије да заборави. Да је то тако и ја сам живи свједок. Ниџо окупља сеоску омладину и одрасле и утиче на дружељубље и пријатељство.

Свој радни вијек завршава као водитељ школске књижнице. То се десило 01. априла 1994. године.

Као активан у више друштвено - политичких организација Ниџо је више пута одликован. Посебно од организације резервних војних старјешина.

Послије егзодуса из Републике Српске Крајине (04. августа 1995.) Ниџо са супругом Смиљом одлази у Инђију у кући својих родитеља.

Желимо да обновимо школу у Плавну

Рођен сам и живим у најсевернијој месној заједници Книнске крајине – селу Плавно, на тремећи Босне, Лике и Далмације.

Ту је боравио, деловао и давао основе писмености мојим прецима Доситеј Обрадовић, најумнији Србин свога времена.

Ми, Плавањци поносни смо што је Доситеј баш у овом месту написао веома значајно дело „Ижицу“, односно „Другу буквицу“.

У свакој прилици истичемо да је он дао значајан допринос критичком односу према свету, односно, Доситеј је наш први учитељ мишљења.

Доситеј је у Плавну боравио, вероватно, од маја или јуна, али сигурно од јула 1769, до пролећа 1770. године.

Живи Плавањци знају да је школа у Плавну од памтивека носила име првог Карађорђевог министра просвете. На несрећу, у децем-

Остаци Основне школе „Доситеј Обрадовић“ у Плавну

бру 1972. године, ватрена стихија уништила је осмогодишњу школу „Доситеј Обрадовић“ у мом Плавну. Нешто касније, школи у Плавну је промењено име, сада се зове „Вељко Влаховић“!

Моји Плавањци и ја већ дуже желимо да остатке старе школе претворимо у омладински спомен-дом „Доситеј Обрадовић“, у

знак поштовања и захвалности према овом великом просветитељу.

С обзиром на недостатак финансијских средстава, обраћамо се за помоћ Извршном већу СР Србије, са молбом да нам помогне да заједничким снагама обновимо културни споменик из богате српске баштине.

Милорад С. Кураица,
Плавно

Никола Ниџо Кртинић

Боравак у Плавну био је за филозофа, књижевника и учитеља доста тежак. У својој ``Ижици`` о томе каже: ``... у студеном Плавну не има ништа, ван да би прге од кукуруза или пуленте, а бели се гра штеди за празнике``. Такође, у писму Симеону Стефановићу, Доситеј сам говори о условима свога живљења у Плавну: ``Ко је то видео и чуо, могао је познати да ја много посла имам и да отњуд јесам беспослен и да велика нужда принудила ме јест провести неколико времена у једној кући, у којој би се човек сакрио лети од врућине, а не зими од студени, у кући са свијех страна отвореној и пуној воде и снега.`` Ово више него довољно говори у каквим је условима живио и стварао Доситеј Обрадовић.

Додуше, у Плавну је љети изузетно пријатно, док, зима доноси многе невоље (сјеверни вјетар - бура, сњежни наноси, лош и отежан саобраћај...). О јачини буре говори с сљедећи напис из ``Политике``, 3. 12. 1962. године.

ВЕТАР ОТКАЧИО ДВАНАЕСТ ТЕРЕТНИХ ВАГОНА ОД ЛОКОМОТИВЕ И СУРВАО ИХ У АМБИС

Погинуло четири лица. — Два вагона пала на куће. — Петнаест вагона са стоком спасено

Кинц, 3. децембра
Ујутро по подне, на Чупковинском вијадукту код Бендера, 26 километара од Кинца, на линији Лудвиг-магистрала од Плавна, догодила се тешка саобраћајна несрећа. Брзи теретни воз Б-1309 који саобраћа од Сплита преко Кинца за Загреб, око 16,30 часова, када је наилазио преко вијадука био је захваћен снажном буром које је дувао на том подручју. Од локомотиве откачила су се службена кола и још 12 вагона које је ветар страхотним снагом преринуо и бацио у амбис с леве стране вијадука. Снежни дизел локомотива која је издржала све налете вистера удаљила се с места катастрофе и зауставила на сусрешном месту. Такође није настрадао ни петнаест вагона последњег дела композиције који су били натоварени живом стоком.

У амбису под вијадуком погинули су Јово Беквић, возача и Анте Јурјевић први десничар који припадају станици Сплит, затим Никола Бучковић из Дугог Поља

срез Сплит и Јанков Милић из Дупља Сплит, оба пратиоца погинулих у часу удара излазила су се у службеним колима. Два вагона су пала на две куће које се налазе под вијадуком. Једну кућу вагон је срушио али људских жртава није било. Већи део ноћи један вагон је висио са вијадука док ништа бура није оборила.

Екипе за спасавање заједно са припадницима ПЛА које су снагом врнуле из Кинца нису могле радити јер је орканска бура која је дувала брзином од 150 километара на час, а на нахове и јаче, то онемогућила.

Због удеса на Бендеру, првом такве врсте на линији Лудвиг-магистрала су упућени за Загреб ујутро пругом. Јутрос су цео дан врнуле екипе железничара које су, радећи под тешким условима, јер је бура наоко нешто ослабила и даље јаким, ушле у провалине где су друге тек данас око 14 часова.

А. Матковић

верујем да ће се сви они у року од нескладних дана наћи у својим домовима.

Ветар је данас прилично полупла и не достиже већу брзину од 60 километара на час, па се претпоставља да је престала опасност од даљих рушења.

З. Бостанчић

Висок снег на Копачици

Крушевац, 3. децембра
После неколико кишовитих дана од ноћас је у Крушевцу и околини почео да дува снажан хладан ветар праћен снажним вјетровима. На ограницама Копачице и у околини Бруса снежни покривач је већ око 20 сантиметара. Снежни наоси и пољска одежња саобраћај за мала путничка кола према Брсу и Александарову. — М. М.

Први снег на путу Котор — Његуши — Цетиње

Котор, 3. децембра
Први снег у овој години пао је јутрос на релацији пута Котор —

А, о тешком животу у Далмацији говори следећа слика: жене које ору!

Његов пријатељ Симо (Симеон) Стефановић је за свога сина Спиру дао преписати Косовску Буквицу. То је Доситеја обрадовало, и дало му нову снагу и инспирацију да у Плавну, напише плавањску "Ижицу".

У "Ижици" осим грчких ријечи има још и локалних израза и провинцијализама, које разумеју само Далматинци. Ево неких: драча — багрем, бодљикав жбун, вареника — слатко млијеко, биљац — вунени покривач;

италијанских: дота, тимун, бонаца... Те ријечи, и поред смјењивања многих власти и окупација, остале су до данас.

У вријеме Доситејевог боравка у Далмацији, посебно у манастиру Драговић, политичке прилике су биле веома лоше.

Илустрације ради наводимо примјер бестијалне мржње према Србима задарског надбискупа Викентија Змајевића. Овај католички свештеник је свом жестином окупио на православни живаљ Далмације. Наиме, у свом дјелу у 12 глава, ``Огледало истине`` исказује отворену мржњу према Србима. О њима, између осталог, написа: ``Народ суров и дивљи, али без ичега племенитога и поносног...`` Те: ``А какав је управо карактер наших Срба, који су постали наследници оних афричких чудовишта на жалост Божије цркве и на пропаст државе``. Исто тако, Змајевић православље назива ``страшна куга``. *Magnum crimen* – најблаже речено. Овакви ставови и понашања изазвали су огорчен отпор покорности латинском бискупу. Напада га, такође, Никола Томазео. У листу ``Gazzetta di Venezia`` бр. 69 из 1845. године пишући о новом часопису Зора далматинска користи прилику да нападне Доситеја. Између осталог наводи: ``Доситеј Обрадовић јединствен је човјек, али се није знао ослободити предрасуда које су биле узрок да је противник римске цркве. Побркао је са тим предрасудама француска начела прошлог вијека, али га ипак треба заслужним за словенску књижевност. Он је узимао басне од Грка и Нијемаца, али је у њих уткао поуку, прилагодивши их управо потребама словенског народа, за који је писао.`` Но, Божидар Петрановић не сједи скрштених руку, већ пише текст у одбрану Доситеја и то на италијанском језику у Српско – далматинском магазину (1845, X, 114 – 116). Петрановић се не слаже са Томазеом и каже: ``Карактер и начела овога значајнога човјека треба учити из његових дјела. Ко их је прочитао и схватио, увјериће се да је Обрадовић дубок и разборит, пун одушевљења за истину и врлину, далек од верских предрасуда. Штавише, нема можда ни једне странице у његовим баснама и у његовој аутобиографији у које он није уткао начела разумијевања и толеранције. Никада он није фанатик за своју веру.`` Нормална ствар, добро је познато: ко те не воли свашта ти говори. О Доситејевом раду у Далмацији похвално се изражавао и рођени Плавањац Данило Дане Петрановић. Тако у дјелу Доситије (не

Доситеј) Обрадовић о посмртној му стогодишњици 1811 - 1911⁵³, Петрановић истиче да је Доситејев рад био веома плодан, а утицај велик. Посебно наглашава Доситејеву жељу и потребу да све пише на народном језику. Такође наводи и податак да Срби у Угарској у 18. вијеку имају 400 школа. Петрановић се у наведеном дјелу позива и на Павла Шафарика који каже: ``У душевно – моралном погледу, Доситеје је један од најплеменитијих људи који су се икада родили у српском народу. Упркос упорничкој ђуди Обрадовићев дух оплодио је срца хиљадама Срба, дигао их на нов живот духовни и његова ће неизгладљива успомена живјети вјечно код потомака његових.``

Доситеј се у Далмацији сусрео и са бившим парохом у Бенковцу, Симеоном Кончаревићем, човјеком који је изразио непоколебљиву вјерност српском роду, вјери и имену. Кончаревић и њему слични нису признавали никакву покорност латинским бискупима. О људима Книнске крајине, а можемо рећи и за Буковицу и Равне Котаре, Јован Цвијић каже: ``...људи живог духа и танане интелигенције, обдарени живом и разноврсном осјећајношћу, они се често поводе за својом маштом која је врло жива и богата, као и за импулсом одушевљења и срџбе. У својим се акцијама обично инспиришу побудама моралне и духовне врсте; материјални интереси имају улогу другог реда. Да би се изазвала највећа сума њихове снаге, треба дирнути у њихов национални и индивидуални понос. Овај човјек не вјерује да има тешкоћа које не би могао савладати. Његова је вјера непомућена, поуздање безгранично``.⁵⁴

Утицај и помоћ Симеона Кончаревића била је готово значајнија од буна које су предводили поп Петар Јагодић Курица⁵⁵ и јеромонах Исаија.

⁵³ Мала библиотека Матице српске у Дубровнику, књига 1, Штамп Српске дубровачке штампарије, Дубровник 1911.

⁵⁴ Јован Цвијић, ``Балканско полуострво и јужнословенске земље``, Београд 1967, стр. 71

⁵⁵ Курица је српски великомученик из Далмације. Он је: Синоним за невиђен примјер људског страдања!? Био је Петар свештеник у цркви Св. Петра у Биовичином селу између Книна и Бенковца (Буковица – Сјеверна Далмација).Због окрутне репресије млетачке власти народ се побунио и 1704. године дигао на устанак. До тада је народ у Далмацији живио доста мирно, не плаћајући никакав порез у новцу или натури – додуше плаћан је сопственом крвљу. Или,како каже народна пјесма, `` крвавом се утирући руком``. Ово је заслуга провидура Александра

Молина који је увео плаћање ``дециме``, тј. Десетину прихода од угњетаваних и сиромашних поданика.

Дакле, борећи се за интересе народа, обе вјере са подручја Буковице, Равних Котара и цијеле Далмације, Курица допада млетачке тамнице. Тамо је провео више од 40 година.

Буна је букнула у Сјеверној Далмацији – Буковици. На челу устаника били су: Илија Нанић и наречени Петар Јагодић из Обровца, те биоградски главар Матија Жабетић, Матија Миљанић из Крушева (село код Обровца), Тома Королија из Ивошеваца, Цвјетан Цвјетињанин из Вељани, Радован Корда из Ђеврсака и Новак Вујанић из Ервеника. Генерални провидур за Далмацију, Зане чинио је ``све``, и нажалост у томе успио, да угуши буну, јер је ``враг однио шалу``. Одвојивши 12 – торицу главара од народа пољуљао је темељ народног отпора.

Како пише Бошко Десница: ``Несаломиви и досљедни до краја остали су само зачетници буне: поп Курица и главари Жабетић и Нанић``. Уцјена провидуре Занеа је била монструозна:

``Предаја или смрт вјешањем``!!! Несрећа је хтјела и ``Часни свештеник Мале браће`` (``Degno sacerdote di minori osservanti``) фра Павле Вушковић издаје моје претке. Млетачки коњаници 1708. године упадоше у село и Курицу одведоше у апс у Книнску тврђаву. Уцјењивали су Курицу, али дика и понос свих слободољубивих Срба из Крајине није попустио. Не могавши Петра сломити, спроводе га у Млетке на галију **ГДЈЕ ЈЕ БЕЗ СВЈЕТЛА, У ТАМНИЦИ ПРОВЕО 42 ГОДИНЕ.**

Курица је из затвора пуштен 29. 03. 1746. године. Наиме, инквизитори из млетака почетком 1746. године пишу далматинском генералном провидуру Ђакому Болду: ``Ријешили смо да послје четрдесет и више година тешког тамновања повратимо на слободу православног свештеника Петра Јагодића,...``. Курица из тамнице излази слијеп и собом доноси звоно које и сада звони у манастиру Крка. Предали су га Грку Петру Шпиро, ``... који га је за толико времена, то јест за отприлике 40 година, издржавао...``.

``Ако Курицин удес представља невиђен примјер људског страдања и долготрпљивија, скрб Грка Петра Шпиро пружа рјеђи и величанственији примјер једног неизмјереног људског милосрђа``.

Петар Јагодић – Курица умро је 09. 04. 1749. године у Задру гдје је и сахрањен код цркве Св. Илије. Да ли су му кости и сада тамо? Због свега написаног ... ``ми у случају попа Курице видимо примјер нечег љепшег и узвишенијег, примјер отпорности и несавитљивости наше расе, примјер и доказ силне физичке и душевне снаге нашег народа``.

Нажалост ни потомство се није достојно одужило свештенику мученику. Бар да се не заборави. Изузетак су: Јован Томић, Бошко Десница, владика далматински Николај, Никола Церовац и Срђан Воларевић.

И питање: Да ли у иједној нашој енциклопедији постоји одредница о попу Петру Јагодићу Курици?

Српски великомученик из Далмације поп Петар Јагодић Курица. Попрсје је израдио ликовни умјетник Никола Кошевић на иницијативу и у организацији Српског културног друштва ``Зора`` Книн - Београд на челу са агилним предсједником Николом Церовцем. Попрсје изливено у бронзи, димензија 75 пута 40 центиметара, урађено је на основу приче. Попрсје је сада (Божић 2007.) изложено у манастиру Св. Архангела Михаила - Крка код Кистања. У ближој будућности попрсје ће добити трајно одредиште а то је порта цркве Св. Петра и Павла у Биовичином селу код Книна.

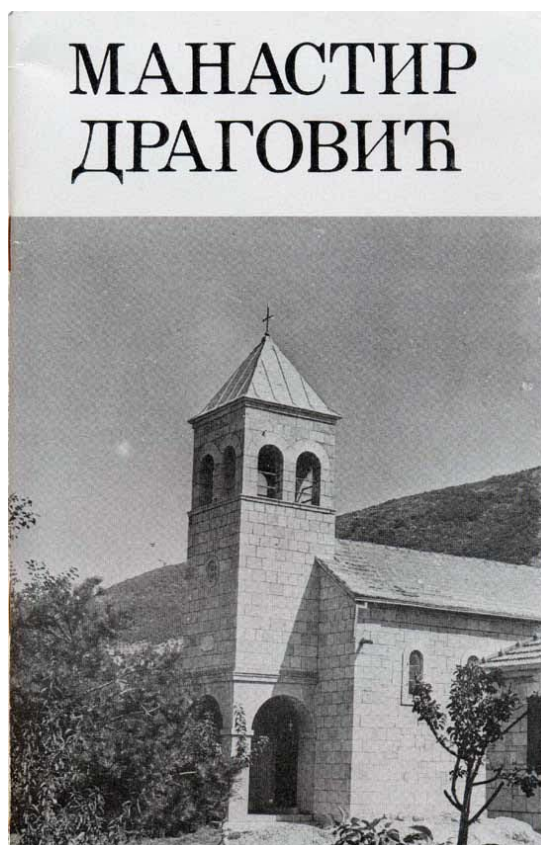
За вријеме боравка у Плавну Доситеј обилази све значајније манастире у Далмацији: Драговић, Крку и Крупу. Одлази и у многа друга мјеста да држи проповједи. Од многих са којима се дружио два пута спомиње попа Маука са Отона.⁵⁶

О боравку у манастиру Драговић пронађен је овај интересантан стих:

*Писма света тко не чати,
Он многа зла пати,
Јер по ноћи увек ходи
И без тимуна броди,
Када се тужан не нада,
Што су, брате, птици крила,
То је нам писмена сила:
Благо брату ком су мила,
Таком и у рају душа била !*⁵⁷

⁵⁶ Отон је село између Плавна и Пађена. Туда је Доситеј пролазио приликом својих обилазака манастира Крупа, Крка и Драговић. Источно од цркве је група кућа породице Маук

⁵⁷ Ово су стихови на једном псалтиру (дио Библије) манастира Драговића које је први публикувао Душан Берић са оригиналног Доситејевог рукописа. Георгије Магарашевић их је први издао и то уз

Такође, на једном псалтиру запис Доситејев:

``Бившу ми у манастиру Драговићу, случи ми се прочитати толкованије сеја књиги, псалтира, и прославих Бога о величијах божијих, глагоља: `Удиви сја разум твој от мене. Сушчи кромје упражњенија в читанији књиги саја, великаго блага лишени сут. Чти до разумјејут. У ово време бјаше игумен кир Леонтиј, еклисијарх Гаврила и Мојсеј иконоги, јеродијакон Георгиј и проч. 1764. месеца дек. 5 Недосдтојни јеромонах Доситеј хоповски.``

У Плавну је априла 1770. године, са грчког почео да преводи Христоитије. Завршио га је 25. јуна исте године, за вријеме рада у Скрадину.

Доситејево писмо јеромонаху Теодосију датирано 12. јула 1769. године. Пјесмицу је Доситеј испјевао 05. 12. 1764. године и записао на књизи Толкованије в крацје ``Псалмов Давидових``. Ови стихови припадају најранијем периоду Доситејеве писмености. Непроцијењива је штета што су двије књиге са оригиналним Доситејевим записима из манастира Драговића уништене од стране окупатора. Заједно са књигама уништени су и наведени стихови.

Због сукоба са свештеницима, у прољеће 1770. године напушта Плавно и одлази у Скрадин.

Из Скрадина Доситеј одлази у Задар. Дакле, други Доситејев долазак и одлазак из Далмације везан је за Задар. Био је то и опроштај умног човјека са Далмацијом.

Волио ју је много: ``И само име Далмација Пољуби ми се ак би пречуствовао у срцу да ћу ту неколико весели и спокојни провести година``.

О Далматинцима написа: ``Они су мене називали својим младим учитељем за то, што сам ја њиову дечицу обучавао читати и писати, и некима (поповима) сам предавао и толковао катихизам, како сам могао``. Те, ``какво блаженство и рај на земљи а онаквим светим, и добрим људима живити! Они су прави свеци, а нити знаду нити мисле да су.`` Такође, ``Ситни су они људи који учитељев рад за ситно сматрају``

Црква Св. Великомученика Георгија (Ђурђа)
у Плавну, обновљена 1618. године

Гроб Ђурић Раде Петра који је установио границе кувина (села) Плавна за вријеме Млетачке републике. Гроб се налази код улаза у цркву Св. Ђурђа са јужне стране. Слика је снимио 2007. Бојан Кордић

Братска кућа у којој је становао Доситеј и у њеној непосредној близини, под храстом, учио дјецу

Спомен – плоча Доситеју Обрадовићу на Братској кући у гробљу код цркве Св. Ђурђа у Плавну. Ова плоча је постављена искључивом заслугом свештеника у Плавну Крста Максића. Свештеник Максић је на служби у Батајници, гдје тренутно живи највише Плавањаца.

Плакета Доситеј Обрадовић коју је изradio Иван Мештровић - лице

Плакета Доситеј Обрадовић коју је
израдио Иван Мештровић - наличје

У Книну је поводом стогодишњице од смрти Доситеја Обрадовића у Српској читаоници одржана свечана академија. Прослави су се придружили Срби и Хрвати, а задарски ``Нови лист`` издаје проглас Централног одбора о подизању значајног споменика Доситеју Обрадовићу. Потписници су: др Уго Монти, Сава Д. Омчикус, Ђорђе Јовичић, Петар Пожар, др Филип Марушић, Душан Миовић, Симо Манојловић, Петар Дрезга, Крсто Кулишић, Стјепан Роца, Јосип Перковић и Симо Королија.

Тада је донесена одлука да се у Книну подигне просвјетни дом. Име му се зна – Доситеј Обрадовић, а мјесто – простор код цркве (данас манастира) Лазарице на Далматинском Косову.

Планирано је да се споменик свечано отвори на Видовдан 1912. године.

Такође, усвојен је приједлог одборника Видовданске прославе, Ивана Мештровића да он у Венецији изради спомен – плакете, чијом би се продајом прикупила почетна средства за изградњу Доситејевог дома.

Иван Мештровић је заиста израдио у Венецији само ову плакету (претходна слика). Било их је неколико златних

и сребрних, а остале су бронзане. На аверсу је глава Доситеја, и текст ``ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ СРПСКО – ХРВАЦКИ ПРОСВЈЕТИТЕЉ``. На реверсу је лик жене, која доји двоје дјеце и напис: ``ЧЛАНУ УТЕМЕЉИТЕЉУ СПОМЕНИКА НА ДАЛМАТИНСКОМ КОСОВУ``.

Ову Доситејеву споменицу откупио је Народни одбор општине у Книну и приложио 200.000 динара. Андрија Матковић, дописник ``Политике`` из Книна, између осталог, и о томе пише у броју од 16. 03. 1961. године: ``Чланови комисије, коју је именовао Народни одбор книнске општине, комисијски су преузели недавно пронађене Доситејеве споменице које је на тавану своје куће педесет година чувао и сачувао 90 – годишњи Книњанин Јово Берић. У сваком од девет сандучића налазило се по 150 бронзаних споменица. Само у једном, десетом, било је 120 бронзаних и 25 сребрних споменица.``⁵⁸ Била је то права културна сензација када је сачуване споменице објелоданио Владан Берић, син Јове Берића (банкар и благајник Одбора за обиљежавање стогодишњице Доситејеве смрти 1911.).

На жалост, намјеру напредних људи тога доба осујетио је тадашњи котарски поглавар Силва фон Силвас.

Када су Срби Далмације хтјели Доситеју одржати парастос 1911. године у цркви Св Илије у Задру, том чину се успротивио владика Никодим Милаш. Овај гест многи су протумачили као освету владике Милаша због тога што се Доситеј никада није одрекао свог јеромонашког чина.

Одбор за прославу 150. годишњице од смрти Доситеја Обрадовића, такође, покреће акцију за изградњу дома културе у Книну. Али, ни овај одбор (с агилним благајником професором Светозарем Рађеновићем) ту замисао и вољу није реализовао и Книн ни тада, као ни данас, нема адекватан дом културе. Ипак, Одбор је успјешно израдио и поставио шест спомен плоча на школе и установе у којима је Доситеј боравио и дјеловао: у Плавну (на слици), Голубићу...

⁵⁸ Аутор рада је имао стан у кући покојног Јове Берића

Једна од шест спомен плоча које су 1961. године постављене у Книнској крајини поводом 150 година од смрти Доситеја Обрадовића

Доситеј је био у Плавну 1769. и 1770. године, гдје је завршио ``Ижицу``, односно ``Другу Буквицу`` Генерација аутора овог текста је осамдесетих година двадесетог вијека, на рушевинама спаљене О. Ш. ``Доситеј Обрадовић`` у Плавну отпочела (изгорјела 24/25 12. 1972. године) изградњу Спомен дома ``Доситеј Обрадовић``, али је племениту и надасве корисну идеју да постане стварност спречио рат (1991–1995.).

О томе свједочи и привјесак ``Плавно`` који је израдио Милорад С. Кураица у 50.000 примјерака. На људској помоћи при изради ових привјесака посебно захваљујем мом комшији Ђури Грубору пок. Танасије. Ђуро живи и ради у Београду.

На лицу је Доситејев лик са текстом ``Дигни онога који је пао, сви можемо пасти``. На наличју је слика изгорјеле школе, гдје су многе генерације завршавале основно образовање, па и писац овог текста. У изради привјесака несебичну помоћ је пружио и сликар из Книна Здравко Здраве Мирчета.

Реализацију ове акције од почетка су помогли племенити људи: проф. др Бранислав Димитријевић са Стоматолошког факултета и проф. др Спасоје Крунић са Архитектонског факултета у Београду. Професор Димитријевић је путем ``Политике`` (види о томе чланак) позвао васколико српство да помогне - ``Помоћ Плавну част и обавеза``, а професор Крунић је већ урадио дио пројекта будућег спомен дома, као поклон Плавну. Иначе, оба професора била су у Плавну (22. и 23. 3. 1991. године), а а што се види из приложених фотографија.

Помоћ Плавну част и обавеза

„Желимо да обновимо школу у Плавну”, 7. 9.

Част је и обавеза свих Срба, ма где се сада налазили, и свих добронамерних, образованих људи да помогну обнову школе у Плавну, изградњу спомен-дома „Доситеј Обрадовић”, у знак поштовања и захвалности према овом великом путнику и просветитељу, али и у знак поштовања и дивљења према стаменом народу тога краја, на тремеђи Лике, Босне и Далмације.

Архитекта Спасоје-Паја Крунић, тренутно ван Београда, спреман је да бесплат-

но сачини грађевински пројекат. А није нескромно очекивање да ни београдски Универзитет неће заборавити на свог Доситеја. До Плавна у прозачној котлини која подсећа на Косово, води узан, вијугав, асфалтни пут. Ту се и завршава, у Плавну, безмало у подножју ватреном стихијом начете историје. Тај пут је и симбол. Помозимо одмах и од свег срца.

Проф. др Бранислав
Димитријевић,
Београд

Лице привјеска ``Плавно``

Наличје привјеска ``Плавно``

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ ПО ДРУГИ ПУТ У ПЛАВНУ

Ко кога сад тражи ?
 Ми тебе или ти нас ?
 Твоја слова била су наш спас.
 Али твој буквар сада не важи,
 Бар не тамо у Плавну.

Сада ми твоју Војводину равну
 Држимо склупчану на свом длану
 И иштемо од тебе
 Да нам сјутра у новом дану
 Покажеш слова иста она
 Од којих нам је све до јуче
 Сунце топло сјало.
 Јер, опет је почело да зебе
 Да се мрачи васиона
 Да дијете јауче.
 Опет се наше памћење стропоштало
 У клизи ко кап воде низ траву.
 Доситеју,
 Наш благи свече,
 Разбистри ову нашу тужну главу.
 Реци нам шта је од чега прече.
 Куда ћемо са твојом и нашом школом ?
 Како да сачувамо наш траг ?
 Зар кућни праг
 Да заливамо само болом ?
 Гдје су те радости свијета
 О којима књиге пишу ?

Недај да будемо више ничија мета
 Ниједну ријеч да нам збришу.

Опет ћемо бити твоји дјаци
 Опет ћемо срицати слова твоја.
 Нема мира ни спокоја
 Док се ова мука не збаци
 Са чела нашег и твога.

Иако си нас читати научио још давно,
 До среће се стизало није.
 А било далеко од Бога.
 Још тражимо себе
 Под овим божијим сводом
 И чекамо да зазвони
 Звоно школе твоје и наше.

Плавно
 Негдје у васиони
 Чека на нас и тебе.
 Лист твог старог буквара
 Ено, већ нам маше.
 То он с нашом судбом разговара.

Подгорица, 18. август, 2006.

Јованка Вукановић⁵⁹

⁵⁹ Јованка Вукановић је рођена 1948. године у Плавну, Книн. Завршила Филозофски факултет у Задру. Радила као новинар на Телевизији Титоград и у "Побједи", а радила је и у ЦАНУ. Бави се књижевним радом, посебно књижевном критиком. Збирке пјесама "Просторне вертикале", "Ко те за кућу пита", "Погрешно третирани случајеви" и есеја "Вријеме стиха".

МЕДАЉА ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
Посребрен метал, полирана плоча, 38 мм

**ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋА
ПРВЕНАЦЪ.**

Г Ж П Ц Л.

ДОСИТЕЈЕВА БУКВИЦА.

Прибавио и на савио.
и поштомашу (успешно).

СЕВАСТИЈАНЪ МАНИЧЪ.
Бискупски Протоиереј, и члан Доситејевог
рукописа Епископа Караџићеве академије
и Народног.

У ВАШИСТАТУ.
Писмено у Телеграфи Јан. Нео Препорука.
1 8 3 0

Сва 3. и 4. издања. Издање 1890.
Доситејево Писмо. Издање 1890.

МЈЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ПЛАВНО
59 317 Плавно код Книна
Телефон: 059 / 60 - 496

Одбор за изградњу спомен - дома
"Доситеј Обрадовић" Плавно

Драги пријатељи!

Најумишљивији Фронт свога времена, наш први учитељ мислила,
велики Доситеј Обрадовић борзито је, дјеловало и дјаво осмове писма,
ности наших прекида у Плавну, вјероватно, од маја или јуна, али сигурно
од јуна 1769 до пролећа 1770. године.

Ми, Плавњани поносимо своје што је Доситеј био у овом мјесту
и да је значајно дјело "Икиту", односно "Другу буквицу". О томе Доситеј
написао: "Писмо у школи плавњанској, при церкви свјатог а: мученика
Георгија, марта 16. 1770."

Знам Плавњани знају да је школа у Плавну носила име
прег Караџићевог министра просвјете, вјерујемо, била тако и убудуће.
На несрећу, у децембру 1972. године, изгубила је
универзитет је Доситејеву школу у Плавну.

Већ дуже времена хелко остатке старе школе претворити
у спомен - дом "Доситеј Обрадовић", у знак поштовања и захвалности
према овом великом просвјетитељу.

С обзиром на недостатак финансијских средстава, обраћамо
се Вима за помоћ, с мољбом да нам помогнете да заједничким снагама
обновимо културни споменик из богате српске баштине.

"ИДУЋ УЧИ, У ВЕКОВЕ ГЛЕДА"
"ЛИГНИ ОНОГА ВОЈИ ЈЕ ПАО, СВИ МОЖЕМО ПАСТИ"

Доситеј
Окоју помоћ можете уплатити на рачун број: 60811-621-58-8271053-
-1580841 код Југославанске извозне и кредитне банке Београд - Беопа
зитура Книна, с назнаком "За спомен-дом Доситеј Обрадовић Плавно".

Прихватамо и друге видове помоћи.

Предајем:
Милорад О. Кураки, проф.

Плакат за прикупљање помоћи
за изградњу Спомен дома
"Доситеј Обрадовић" Плавно.
Плакат је штампао Васо Торбица
у Графичком предузећу "Младост",
у Книну у 1500 примјерака

МЈЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ПЛАВНО**59317 Плавно код Книна****Телефон: 059/69-718****Одбор за изградњу спомен-дома
„Доситеј Обрадовић“ Плавно***Драги пријатељи!*

Најумнији Србин свога времена, наш велики учитељ, мишљеница, велики Доситеј Обрадовић боравио је, дјеловао и давао основе писмености нашим прецима у Плавну, вјероватно од маја или јуна, али сигурно од јула 1769. до прољећа 1770. године.

Ми, Плавањци поносни смо што је Доситеј баш у овом мјесту написао значајно дјело „Ижницу“, односно „Другу буквицу“. О томе Доситеј забиљежи: „Писао у школи плавањској, при церкви свјатога в. мученика Георгија, марта 16. 1770.“

Живи Плавањци знају да је школа у Плавну носила име првог Карађорђевог министра просвјете. Вјерујемо — биће тако и убудуће.

На несрећу, у децембру 1972. године, ватрена стихија уништила је Доситејеву школу у Плавну.

Већ дуже времена желимо остатке старе школе претворити у спомен-дом „Доситеј Обрадовић“, у знак поштовања и захвалности према овом изузетном просвјетитељу.

С обзиром на недостатак финансијских средстава, обраћамо се Вама за помоћ, с молбом да нам помогнете да заједничким снагама обновимо културни споменик из богате српске баштине.

„ИДУЋ УЧИ У ВЕКОВЕ ГЛЕДА“**„ДИГНИ ОНОГА КОЛИ ЈЕ ПАО, СВИ МОЖЕМО ПАСТИ“**

Доситеј

Своју помоћ можете уплатити на рачун број: 60811-621-58-8271053-1580841 код Југословенске извозне и кредитне банке Београд — Експозитура Книн, с назнаком „За спомен-дом Доситеј Обрадовић Плавно“.

Прихватамо и друге видове помоћи.

Предсједник:

Милорад С. Кураица, проф.

Вундуци, на улазу у Плавно. На слици су с лијева на десно: Милорад С. Кураица, проф. др Спасоје Крунић, архитекта из Београда, Славко Вундук, проф. др Бранислав Димитријевић из Београда и Миливој Русић приликом обиласка локације за изградњу Спомен дома ``Доситеј Обрадовић`` Плавно

На остацима О. Ш. ``Доситеј Обрадовић`` у Плавну, с лијева: возач, проф. др Бранислав Димитријевић и Милорад С. Кураица

Прослава 20 година од завршетка основне школе генерација 1969/70 у новој школи у Плавну са сачуваном спомен плочом Доситеју Обрадовићу⁶⁰

⁶⁰ О активностима на изградњи нове школе (стара је изгорјела у пожару 24/25. 12. 1972. године) укључила се и ``Политика``, која у броју од 1. 4. 1973. године објављује чланак Радована Ковачевића ``Доситеј поново међу Плављанима`` (ми кажемо Плавањцима). И, заиста, школа је изграђена на 1200 квадратних метара корисног простора, шест учионица, кабинет практичне наставе, зборница... Ђаци села Плавна у њој су учили све до Олује (04. 08. 1995. године)

ПОВОДОМ 20 ГОДИНА ЗАВРШЕТКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ГЕНЕРАЦИЈА
1969/70. ГОД. ОРГАНИЗИРА

СВЕЧАНУ ПРОСЛАВУ

КОЈА ЋЕ СЕ ОДРЖАТИ 29. АПРИЛА '90. ГОД. У 16 САТИ У
ШКОЛИ «ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ» — ПЛАВНО

Позивате се да уз учешће од 200,00 дина, присуствујете прослави
Учешће слати најкасније до 20. 4. 1990. год. на адресу

КУРАИЦА С. МИЛОРАД
59317 — ПЛАВНО

61

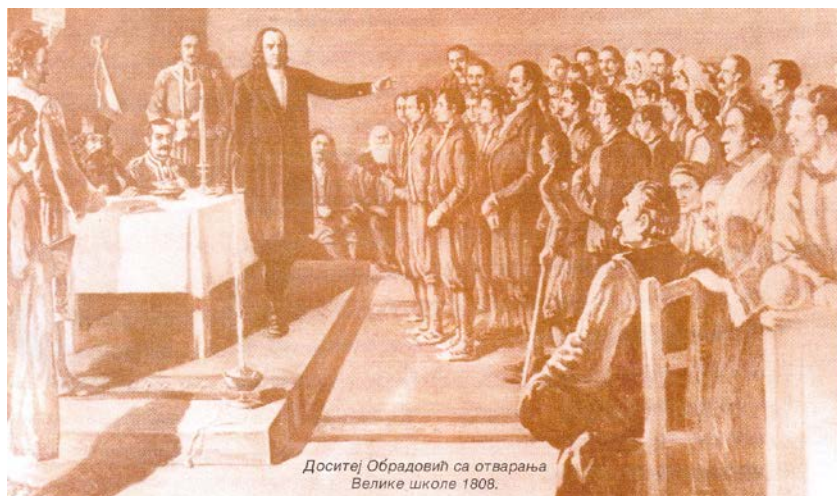

Вуков и Доситејев музеј⁶² у Београду⁶³

⁶¹ Позивницу сам добио од Невенке Добријевић, дјевојачки Бурсаћ –
Вујић која сада живи у Новим Бановцима

⁶² Боље би било ``Музеј Доситеја и Вука``

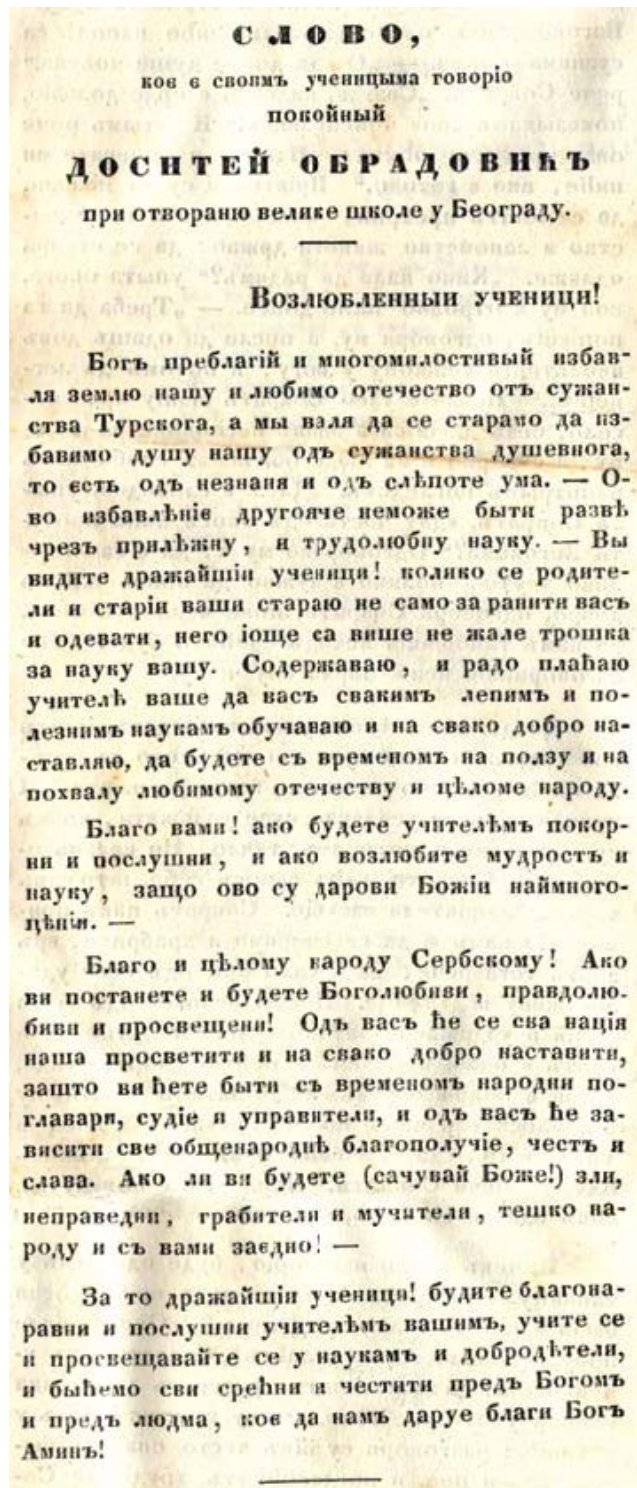
⁶³ Одлуком Владе Србије 28. фебруара 1949. године основан је
Музеј Вука и Доситеја. Вукова соба постојала је знатно раније у
оквиру тадашњег Народног музеја. Здање у којем се Музеј налази
најстарија је сачувана стамбена зграда у Београду, и типичан је
примјерак турске градске стамбене архитектуре. Овдје је од 1809.
до 1813. радила Велика школа, прва српска просвјетна установа
намијењена вишем образовању својих ученика. Школу је, иначе,
годину дана раније, у згради која и данас постоји преко пута
Музеја, отворио Доситеј Обрадовић. Заслуга је Доситејева што је
Карађорђе Великој школи давао нарочиту пажњу. ``Зна се да врло
често када би Карађорђе ујутро излазио из свога дворца, он би
пошао са свима војводама, који би га пратили у Народно
училиште од њега заведено а уређено од Доситеја. Ту би својом

Доситеј Обрадовић са отварања Велике школе 1808.

Доситеј на отварању Велике школе изговорио је, између осталог: ``Бог преблаги и многомилостиви избавио је земљу нашу... од сужањства турскога, а ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужањства душевнога, то јест: од незнања и слепоће умне... Благо целоме народу српском, ако ви постанете и будете благољубиви, правдољубиви и просвећени! Од вас ће се сва нација наша просветити... јер ви ћете бити с временом народни поглавари, судије и управитељи, и од вас ће зависити свеопште народно благостање... Ако ли ви будете - сачувај боже! - зли, неправедни, грабитељи и мучитељи, тешко народу, с вама заједно! ``

кратком ријечју препоручивао учећој се младежи да прилежно учи. – Видите ли – говораше – ми имамо довољно мишица за одбрану Србије, али не довољно вештих људи за управљање...; да ми знамо државу водити онако како знамо водити војску, друкчије би сада стајали... Слушајте ваше учитеље и поштујте их; ја њих не одликујем од мојих војвода...``. Музеј Вука и Доситеја 1958. године покренуо је свој годишњак ``Ковчежић``, у коме се објављује грађа и научни прилози о Доситеју и Вуку, њиховим савременицима и сљедбеницима, као и о времену у коме су стварали. ``Ковчежић`` је специјализовани часопис, прва научна публикација која се искључиво бавила проучавањем рада Доситеја Обрадовића и Вука Караџића.

64

^{64 64} Новине београдског читачишта, Београд, јуни – јули – август 2007,
бр. 22 – 23 - 24

Закон о устројству Велике школе

Книњани се не могу, бар не они у комунистичком режиму, похвалити да су се на достојан начин одужили великом просвјетитељу. Још горе, они су и затирали сваки траг о Доситеју Обрадовићу. У чланку "Просвјетитељ нестao без трага" аутора Милана Четника ("Политика" од 06. 11. 1989. године), између осталог стоји: "Име Доситејево у Книну очито некое не одговара", каже дугогодишњи гимназијски професор Светозар Рађеновић. Рађеновић помиње да је некадашња Државна реална гимназија носила име Доситеја Обрадовића. "Алманах книнске гимназије" не помиње ову чињеницу, а из гимназијског архива уклоњена су сва документа у којима се помиње Доситеј Обрадовић. Ни једна се културно – просвјетна институција није звала по његовом имену, а није имао ни улице. Дакле, наш Доситеј је из Книнске крајине нестao без трага. Ми, млађи, ипак смо чинили напоре да ту историјску неправду према Доситеју колико-толико исправимо. У тој племенитој намјери спријечио нас је један од највећих егзодуса Срба у историји (04. 08. 1995.).

Док је у Земуну чека дозволу за прелазак у Београд, Доситеј пише епископу Мојсију Миоковићу: ``Чекам да скоро овамо дођете и да видите срцем и душом старог босотињу далматинског``.

Додуше Ђуро Добрић, учитељ из села Добропољци 1961. године поводом 150. годишњице од смрти Доситеја написа предавање које је прочитано у свим основним школама у општини Книн. Због интересантности предавања и дужног сјећања на ученог Ђуру Добрића у прилогу рада прилажем интегрални текст.⁶⁵

Ипак, захваљујући Николи Церовцу и Српском културном друштву ``Зора`` Книн – Београд 1991. године у Голубићу, Книну (Синобадова главица) и у Орлићу постављене су бисте Доситеју Обрадовићу. Бисте је урадио вајар Драган Перовић. Такође, у Жегару рељеф са ликом великог просвјетитеља. Рељеф је дјело Дринке Радовановић. Нажалост ``Олуја`` је и ове споменике из богате историје Срба из Далмације уништила.

Нашег Доситеја је најбоље славити у бесмртности његова грандиозног дјела. Сигурни смо да би се Доситеј радовао реализацији Домановићеве: ``Нека васпитаници буду бољи од васпитача, то је најискренија жеља наша!`` Такођер, Милована Витезовића: ``Ако не испаљујемо салве у славу памети, да их бар не испаљујемо у памет``.

Без сумње Доситеј је и као личност и као стваралац био комплексна природа: просвјетитељ, рационалист и човјек изузетне осјећајности.

Конечно, Доситеј Обрадовић оставио нам у наслеђе много, а најзначајнија дјела су: ``Ижица`` или ``Друга Буквица``, ``Живот и прикљученија``, ``Писмо Харлампију``, ``Совјети здравог разума``, ``Басне`` и друга.

Мало је познато да је Доситеј Обрадовић први донио кромпир у Србију.

Вратио се у Београд крајем јануара 1811. с пет стотина руских војника и четири топа. Приликом преласка Дунава назебао је и више се није опоравио од болести. У

⁶⁵ Предавање сам имао у Плавну, али је остало у Олуји. Податак о предавању нашао сам 17. маја 2007. у Градској библиотеци Суботица и то у фусноти књиге Андрије Б. К. Стојковић, Животни пут Доситеја Обрадовића: од шегрта и калуђера до филозофа, просвјетитеља и Карађорђевог министра просвете, Београд, Белетра, 1989. Дакле, Ђуро Добрић, Доситеј Обрадовић, Книн, 09. 04. 1061. Архив Српске академије наука и уметности Доситеј Обрадовић бр. 13648 стр. 12

Београду затиче Карађорђево указ којим се именује за министра просвете, с ријечима: ``Потпуну наду имамо да ћете се Ви драговољно и овом приликом користити и Ваше небројене заслуге за отаџбину у новом важнијем делу јоште умножити и тако бесмртно име у вечитим књигама отаџбине доиста оставити можете``.⁶⁶

Двадесет дана пред смрт Доситеј записа: ``Дневи се и године поткрађују, тело изнемаже, а душа би јоште нешто хотела``.

ДОСИТЕЈЕВА СМРТ И ПОГРЕБ

Доситеј је почетком 1811. по повратку из Влашке где је боравио у дипломатској мисији, назебавио и после двомесечног боловања умро од запаљења плућа у седамдесет другој години. О томе је Иван Јутовић известио аустријског обавештајног официра Паулића у Земуну, 18. априла (28 марта) 1811. ``да је дан раније у четирм часа, ујутро, умро Доситеј и да је још тог истог дана по подне сахрањен``.

Погреб му је, по опису једног хроничара, био већи и свечанији него иједан у тадашњем Београду. Леп пролетњи дан после Благовести скупио је сав Београд у поворку тужну од Зерка до Саборне цркве... Опевали су га митрополит и сви свештеници београдски, као јеромонаха по последњој жељи његовој. Тело у отвореном сандуку носили су наизменце совјетници. За сандуком ишао је

Вожд, уз њега десно, сји му Алексије, с лева Младен Миловановић. Почасну војну пратију чинили су поред српских и руски ратници на челу са пуковником Валом. Сахрањен је у порти Саборне цркве.

Кости су му после двадесет година прекопане, опране вином и поново сахрањене пред јужним вратима црквеног с леве стране, више гроба у њед углављена је срцаста плоча од ружичастог мермера с натписом: ``Овде леже његове српске кости. Он је љубио свој род. Вечна му памет!``. Крајем прошлог века 8. априла 1897. поводом преношења Вукових костију из Веча, поново је прекопан гроб Доситејева, кости му опране вином и сахрањене у повећани гроб над који је стављена и велика камена плоча, полунема, без ознака године рођења.

67

Умро је 28. марта 1811. у Београду⁶⁸. Није му успишена жеља да буде сахрањен код Хајдучке чесме. У

⁶⁶ Скупштина свих народних старешина у Србији основала је, 11. 01. 1811. године, у време Првог српског устанка прва попечитељства (министарства). Министар просвете постао је најученији Србин тог времена, ректор Велике школе у Београду, Доситеј Обрадовић.

⁶⁷ Политика, 09. 04. 1961.

⁶⁸ До сада су биле три сахране Доситеја Обрадовића. Прва, када је умро у марту мјесецу 1811. године. Доситеј је сахрањен уз стару митрополитску цркву. Гроб му је обиљежен скромним спомеником. Друга сахрана била је у вријеме грађења данашње Саборне цркве. Глигорије Возаревић, рођени Сремац, врсни књиговезац отворио је Доситејев гроб, с пуно пажње покупио његове кости и ставио у један ковчежић, а уз њих, у боцу пуну уља, једну цедуљицу са натписом: ``Мили роде и потомство, јављам ти да ова цедуља у овом стаклету

Саборној цркви, у гроб га полаже пјесник Сима Милутиновић, тестаментом оставља 200 дуката да се у родном мјесту његове мајке подигне школа, а своју библиотеку завјештао је Народном београдском училишту, где је о њој водио бригу пјесник Вићентије Ракић.

О сахрани Доситеја Сима Милутиновић Сарајлија пјева:

``Разболе се, брзо тљено збаци
Гробом својим и Мермерном плочом
Спроисветли Београдске Цркве
Уход вратаздвора великије
С десне стране, ђе још плоча стоји
Него натпис њим себ` сачињени.
Турц`ма после углађен је био,
Или паче његовијем враз`ма...
Там` и тад нам Доситеје умре...``

Послије пада Србије библиотека пропада, а књиге се распродају на вреће. На празним страницама тих књига и у рукопису Доситеј је оставио низ неиздатих текстова, по Далмацији расуте бесједе и многобројна писма.

Тестамент Доситејев завршава се ријечима о тек ослобођеној Србији: ... ``Кораб потопљен буром стојао је под морем и сад се воздиго и между пенушећи таласи весело на сунцу дана божјега лице огледа своје``.

Доситеј је оставио у аманет да слиједеће ријечи буду записане на његову гробу:

``ОВДЕ ЛЕЖЕ ЊЕГОВЕ СРПСКЕ КОСТИ; ОН ЈЕ ЉУБИО СВОЈ РОД``. Сахрањен је у Београду, са десне стране улаза у порти Саборне цркве.

стоји у сандуку усред костију блаженопочивавшег серпског Анахарзиста Доситеја Обрадовића, а те кости су осмог септембра 1837. године у 11 сати по немачком сату извађене из земљице црне и у торањ црквени стављене, а 11. септембра у 11 сати опране у води и у црном вину и завијене у жуту дамашку (свилу) и у сандук постављене сопственим мојим рукама – Глигорије Возаревић.``

Трећи пут Доситеј је сахрањен са десне стране улаза у Саборну цркву и то 15. септембра 1897. године. По наведеној цедуљици идентификовани су Доситејеви земни остаци. Но, фалила је једна кошчица Доситејева кажипрста. Кошчицу је узео Возаревић и оковао је у злато. Кажипрст Доситејев сахрањен је са Возаревићевим тјелом на Старом гробљу код Цркве св. Марка, јануара 1848. године.

Гроб Доситеју Обрадовићу у порти
Саборне цркве у Београду

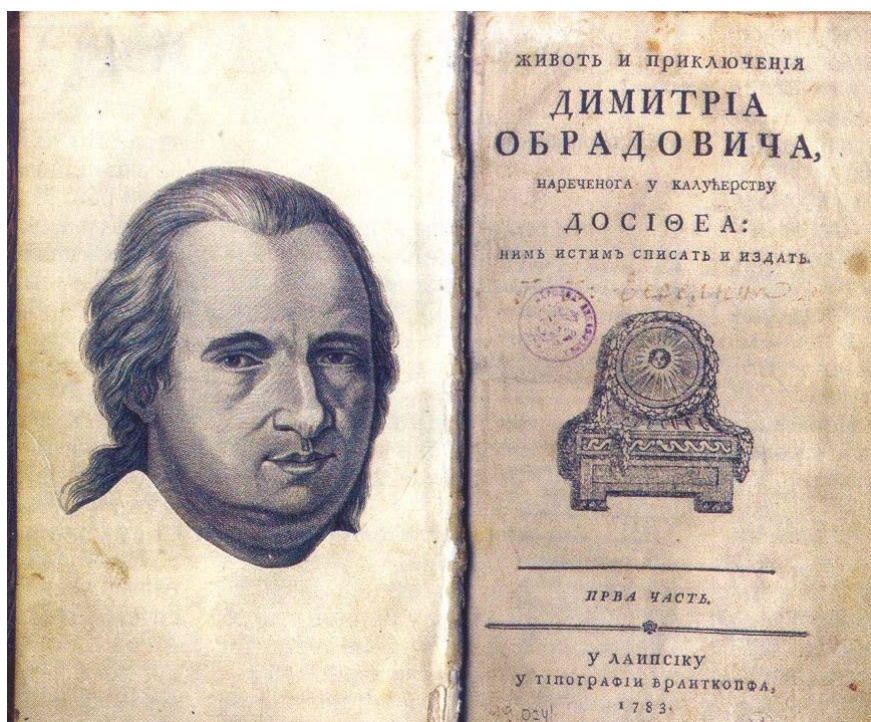
Дакле, Доситеј је барјактар народног препорода и просвијетљености у шта је уткао и свој живот. На овакве људе требамо обнављати сјећање и никад их не заборавити Јер, како каже протојереј Жарко Аничић: ``бришући памћење, не везујући се за заслужне људе, установе и идеје, не сијечемо ли сопствене коријене и прекидамо пут који води у будућност пуну духовне, социјалне, културне и економске слободе?``.

Значи, Доситеј је прешао пут од калуђера до просвјетитеља. Бесмртни Доситеј предосјећајући свој крај написао је свој политички тестамент, под насловом ``Јастук гроба мога``. Као ни друге вриједне ствари из српске прошлости, ни ово Доситејево дјело није у цијелости сачувано. Ево га: ``...Ја своје бремене скидам и ево га дрешим. Роде српски! Роде мој! Земљо дедова мојих и чуварнице тела мојега! Ево ти изричем точку по точку с оном искреностију с каковом сам ти негда јошт служити послједио! Ја ти не хоћу повтораваати оно што сам ти у књигама мојим, какове су да су а тебе ружно учити не знаду, толко казивао и совјетовао тебе, учећи себе. Али, хоћу, и да могу колико хоћу, да ти, премили роде, једина и последња љубави моја, кажем точно оно што у никаквих књига света наћи не можеш, а што сам ка видео последњих

дана живота мојега: отечество мило наше на снагу стаје и
 между друге земље и државе улазити почиње. Слава Богу!
 Сузе умиљенија теку, али вниманије имајмо, никада више,
 мудро вођен, судбине јарост да не искуси`.

Насловна страна Доситејевог ``Првенаца``,
 ``Ижица`` или ``Друга Буквица``

``Живот и прикљученија`` - прво издање

Одлуком Владе Републике Србије од 22. марта 2007. година 2007. проглашена је Гоудином Доситеја Обрадовића. Драго Т. Панџић о томе написа: ``Рекли бисмо – у добри час! Јер нам је данас веома потребно доситејевски здрав разум, његово родољубље и човекољубље, морални императиви и књигољубље.``

Доситејева дјела су преводјена на румунски, бугарски, енглески, македонски и друге језике. Код нас су свјетло дана угледала многа издања његових изабраних и сабраних дјела. Ни данас није опало интересовање за његов књижевни, просвјетитељски и филозофски рад. О томе Лаза Чурчић⁶⁹ написа: ``Писане да буду трајне, Доситејеве књиге су показале и доказале да су за трајање и настале. У њима је сачуван шарм младости из родног Чакова за сва времена и све духовне просторе. Њима је прослављен чин стваралаштва, али и народ из кога је никао писац и за који је, пре свега, и понајвише писао. Писати се може и друкчије и надахнутије, али се сви домети могу мерити Доситејевим књигама и његовим делом. Ретки су

⁶⁹ Ксенија Б. Лазић, ``Библиографија Доситеја Обрадовића књиге 1783 - 1988``, Народна библиотека Србије, Београд, 1990.

они који не могу да разумеју и цене Доситејево дело, а има их свакако. Далеко је, међутим, више оних који ће у његовом делу налазити путоказе, инспирације и духовна богатства. По њима ће, такође, трајати Доситејеве књиге, и оне које су до сада објављене, а још више оне које ће бити објављене``.

Доситеј је врло плодан писац, писао је имајући на уму свој народ, његову просвјету: све што је писао намијенио је српском народу: ``Писмо Харлампину``, 1783, ``Живот и прикљученија``, 1783; 1788. ``Совјети здравог разума``, 1784, ``Басне``, 1788. ``Песма о избављењу Србије``, 1789. ``Собраније``, 1793. ``Етика``, 1803. ``Песма на инсурекцију Србијанов``, 1804. ``Мезимица``, 1818. ``Ижица``, 1830.

О себи је рекао: ``А второ, што је још лепше, боље и слађе, да у то време што сам знао другима сам предавао, што пак нисам знао, од других сам примао и учио. А ово је всегда било верховнејше намереније и всегдашњи нисан мојега по свету ходања``.

Доситеј Обрадовић, описујући свој боравак у Книнској крајини, каже: ``Сви су то трудољубиви и поштени људи. (...) С оним Божијим људима проведем три миле године, које всегда с услазденијем срца спомињем - и које сам за основаније свему слѣдјућему мојему живљењу полозио - зато што сам у њима не само опитом познао и научио, него и у јестество себи претворио, како човјек у ниском состојанију може с малим задовољан, добар и благополучан бити.

(...) Они људи тако су ми добри и мили били, да од толико година и данас срце ми за њима тужи, као да сам се с њим јуче растао``.

И на самом крају, ево неколико мисли Доситеја Обрадовића које треба добро запамтити.

``Нема горих људи од оних који се противе просвећењу народа. Такви, да могу, Сунце би угасили``

``Идућ учи, у векове гледа``

``Дигни онога ко је пао, сви можемо пасти``

Доситеј Обрадовић је био врло мудар човек. Своју православно - свештеничку душу очеличио је латинским редом и радом и све то надахнуо љубављу према своме

народу и Србији. Поруке које је слао народу биле су врло корисне у његово вријеме, а и данас, то је мудрост за којом идемо. Једном приликом Доситеј је рекао: ``Најбогатији је они човек ком је доста оно што има, који с правдом добива, а туђега не жели``.

``Људи смо разумни, умом и разумом од Бога обдарени, а при томе имамо у рукама Јеванђеље Христово и апостолске науке: зато је дакле потребно да нас други вуку за нос?``

``Нек се не уздамо да ћемо икада мира и покоја с онима моћи имати који између себе нису кадри у миру и слоги живети.

Ко ће се у оне људе поуздати који живу с сродни своји у мрзости, вражди и неслоги? Који се између себе не љубе и не почитују, лудо се уздају да ћеду их други или љубити или почивати.

Зла је птица која своје гнездо скрнави.

Разуман и вредан човек кад мисли гди међу стране да се намести, он најпре иште да сазна како они људи међу собом живу``

Прелат: ``Карисиме, ти, или си луд, или си прави светац, кад тако мислиш``.

Ја: ``Да ме опростиш господине, светац знам да нисам, а луд не бих рад бити; али, овако мислити желео бих срцем и душом. Сваки, не само поштен официр, него и најпоследњи војник, овако ваља да мисли, ако жели да је свога звања достојан.

А то што је њима поштено, зашто и нама не би било?``

Поћута мало добри прелат, пак онда ми рече:

``Најслађи друже, блажен онај час кад си ти к мени дошао!``

``Еви ти политика! Истину за атар човечански сакривати и светли разум гасити на велику и вечну штету доброга и безлобивога и за саму простоту у незнанству своје сујевернога народа! шта мислиш, зашто су друго Христа распели и убили? Низашто друго. Него зато, што је хтео народу очи отворити и показати шта је чисто правоверје а шта је сујеверје. ... Судимо, дакле, себе, и не бивајмо тако

готови и брзи друге осуђивати. Читајмо приљежније и са великом пажњом пресвето, божанствено Христово Јеванђеље, пак ћемо ту наћи оне речи: `Не судите, да не будете осуђени!` А то ће рећи: не мрзите и не гоните друге, ако хоћете да нисте мржени и гоњени; не проклињите ако хоћете да нисте проклети; благосиљајте и љубите, ако желите да сте благословени и љубљени; имајте мир мој и љубав моју ако сте ради да сте моји ученици и браћа моја, јер `ко слуша реч моју и ко врши вољу онога који је мене послао, тај је брат мој, и сестра, и мати моја`. Будимо само прави хришћани, па ћемо и овде, на земљи, колико је могуће, бити срећни, и потом во вјеки, амин!``

Ево шта простота и сујеверје виче: ``Тако су наши стари чинили, тако хоћемо и ми!`` Но, наши су стари због многих којекаквих ствари после љуто пострадали: је ли, дакле, право и паметно да и ми у њима остајемо и страдамо? Нипошто! Кад би људи увек исти остајали, никада ниједан народ не би се побољшао ни просветио. Разумни иду све боље, а неразумни или остају како су били, или (што је вероватније), ако се не побољшавају, а они иду све на горе. Цело друштво, и свака понаособ, кад се не управља по здравом разуму и мудрим саветима, по нужди се мора злоупатити и пропадати. Ми смо људи слични птицама које се увек у истим мрежама хватају, и опет неће да се чувају. Од истих погрешака од којих су наши стари страдали, и ми смо много пута због њих злоупатили, и опет нећемо да их се чувамо. Човек рођен слеп смеје се кад чује да се они што виде толиким многобројним и различитим бојама и цветовима чуде и диве, о којима он, сиромах, никаква појма није кадар имати. Такав није подсмеха него сажалења достојан; али, који би могли што познати, а због упорства и високоумља неће, они су достојни поруге и осуде. Штавише кад неко осећа у себи да му било шта није јасно и познато, а о томе нешто тврди само зато што су и други то тврдили, о томе се инати и виче и каже да он не мари нити хоће што друго да чује ни да зна - ово је најпоследњи степен неразумности и бездуховности, који нимало човеку не приличи. Кад човек хоће да је зао, гори је од звере, а кад хоће да је глуп, глупљи је од самог магарета. Ево узрока зашто просвећен човек оно што мисли и верује речима доказује, а глупи и дивљи варварин потврђује своје мудровање и веру силом и оружјем. Свесилни и свемогући Бог не тера никог силом да у њега

верује; ко хоће да не види то увек може - и кад је Сунце на сред неба нека веже своје очи. Спаситељ наш, небеску и пресвету науку дајући ево како је налаже: ``Ко има уши да може чути, нека чује! Овде нема силе ни натеривања. Кад год се доказ подупире с проклињањем и анатемама и ли што је још опачније са сабљом по врату, то се већ види шта је``...

Зашто да не познаду да у светковању толиких светаца ни једна длака православља не стоји? Зашто да им се не каже да су ове ствари измишљене шест и седам стотина година после Спаситеља Христа и апостола? ...

...

Сад, када велики број људи неке лажне ствари за истините поштује, ако се ко нађе да те ствари као лажне изобличава, такав мора бити зло гледан, и сматра се за неверника. За овакве ствари су сви апостоли, и сам Христос, гоњени и убијени били. Кад су Грци и Латини од Христових апостола примили хришћански закон, онда није било ни часнога дрвета, ни икона, ни светих телеса, ни моштију, ни костију, ни канона, ни ирмоса, ни тропара никаква... За све то блажени и свети апостоли ни речи ни слова нити су знали нити мислили. А наши славенски народи примили хришћанство неки од Грка, а неки од Латина. Но кад? На девет стотина година после апостола. Сад нека ми каже ко зна шта се није могло за девет стотина година изумети и натрпати?

А са каквим духом је Доситеј разговарао са својим неистомишљеницима? Када му је један свештеник писао и завршио писмо речима да му треба још памети, овај му одговара кротко и понизно: ``Срдачно ти захваљујем што ми бољу памет желиш: ја том настојим и настојаћу док сам год жив. Старам се свагда учећи се.``

Занимљив је и дијалог Доситеја са католичким свештеником (прелатом) на броду после једне велике буре:

``Око поноћи ослаби мало ветар и утиша се море, онда ти се ми почнемо инатити. Виче прелат на ме зашто се и ја Богу не молим, него се још смејем. `Чекај`, речем му, `нек дође само лепо време; ако се и сам својој плашњи и вики не будеш смејао, нек сам други. А у оваквим приликама ја за друге молитве нећу да знам, осим: благи премудри

Створитељу Боже, нека буду света воља твоја! Ако допустиш да се утопим, прими у милост и у очинска твоја недра душу моју! ``Ниси ни то говорио!`, вели ми. Молим га да ме се прође: што ћу ја с Богом говорити? Зар је Бог као човек?

Он боље види и познаје што је у срцу моме, него ја исти.

Прелат: `А није ли ти жао да те рибе изједу?`

Ја: `Шта га сам и ја риба изјео, које чудо да и оне мене једанпут изједу?`

Прелат: `Али су рибе за човека створене, а човек није за рибе!`

Ја: `Ако се овде утопимо, онда ћемо бити баш за рибе и морске ракове. Душа моја знам да није за њих, то ми је доста знати; а за тело, та га црви изели, та рибе, мени је то свеједно`.

Прелат: `Какав си човек, дакле, ти све ово за шалу држиш?`

Ја: `Нећу ти лагати: и ја се и плашим и бојим, али да ми је могуће да се баш нимало не бојим, много бих бољи и паметнији био, и сам бих себе хиљаду пута више поштовао. Није ли паметније и поштеније онде не страшити се, где страх ни најмање мрве нити користи, нити помаже`.

Прелат: `Зар ти за смрт ни мало не мариш?`

Ја: `Марим, те веома! А да зашто сам из Цариграда побегао? Али овде моја марња ништа ми не помаже. Ко се просто смрти боји, у горем страху ваља да живи него зец, и ништа да не чини, него да се плаши, зато што се сваки Божји дан умрети може`..`

Ево и мишљења Јована Скерлића о Доситеју Обрадовићу:

``Доситеј тражи оно исто што је саобразно здравом разуму и корисно друштвеној целини; романтичари истичу оно што је најособеније и најексцентричније, проглашујући право јединке да живи на своју руку и за свој рачун. Доситеј у народним обичајима гледа доказе наше заосталости,

трагове нашега варварства, и хоће да их неповратно уништи, - романтичари у њима гледају свете остатке прошлости, највише изразе народне душе и особености, извештан доказ народне супериорности, и хоће да их сачувају да би се имало чиме стајати ван, а и изнад других народа. ... Доситеј је просвећени западњак и хоће да српски народ прихвати израђену и искуством оверену богату културу напредних западних народа; романтичари презиру `трули Запад` и верују у `српску културу`, коју никада нису ни дефинисали у чему се састоји.

Између Доситеја и романтичара наших постоји разлика која је између разумна човека који ведро гледа преда се у будућност и збуњених људи који буновно гледају за собом у прошлост... Доситеј Обрадовић нам данас не изгледа као обичан популаран писац каквих је обилно било у 18. веку. Његови ученици проглашавали су га за ``чрезвичајног Сербина`` и ``сербског Сократа``, а Јован Ст. Поповић називао га је ``преславни``. За Србе он је нешто више од тога, он је учитељ, равни, у библискоме смислу реци, оно што је Јан Хус за Чехе, и ми данас оберучке потписујемо оно што је Магазин за хумор и моду писао 1835 године: ``Што је био Волтер или Русо код Француза, дон Мигуел Сервантес - Саведра код Шпањола, то је Доситеј Обрадовић био у српском роду``.

Ако се вредност једнога писца одређује по плодности утицаја који је вршио на духове, по трагу који је за собом оставио, по користи коју је допринео своме народу, Доситеј долази на прво место међу свима књижевним радницима српским, и Павле Соларић је имао пуно права кад га је називао ``просветоначалником народа сербско``. И кад год се баци поглед на српску књижевност у једном историјском развоју и на цео духовни живот српскога народа у прошлости, истиче се велика личност Доситеја Обрадовића не само као сведока онога што се учинило, но и као путоказ онога што се још има учинити.

КАРАКТЕР

Код Доситеја Обрадовића је занимљива појава како се његова интимна природа, његов карактер, поклапа са идејама које је проповедао и са књигама које је писао. Као ретко у ком случају, између писца и дела постоји пуна

сагласност. Он је био тих, кротак, добродушан човек, са јаким унутрашњим животом. И та врло складна мешавина с једне сиране сузне осетљивости и старинске ``чувствилелности``, а с друге стране један врло ведар и крепак дух, култ за ``богомдану слободу ума``, чини од Доситеја, једну од најсређенијих и најуједначенијих природа које се могу замислити. Својим карактером Доситеј је чинио врло јак утисак на све који су га познавали. ... Иако је исповедао јеретичке идеје и ударао на толике предрасуде, традиције и интересе, Доситеј је доста добро прошао кроза живот, захваљујући својој питомој и кротној души, јер је био љубазан приступачан и прилагодљив човек, створен да живи међу људима и да им се допадне. Јован Суботић му је певао у једном ``натпису`` 1858. године: ``Цео ти је живот безлобно и сладко детињство.`` ... Тако љубазан и сладак, са једном тако филозофском благошћу према људима, он ће проћи толики свет, провести готово седамдесет година, живети у једном бурном добу, а неће срести рђавих људи и великих непријатеља.

Он се исповеда: ``По вишој чести савршен узрок сам имао с људима с којима сам живио задовољан бити``, приписујући то скромно ``њиховој доброти``, док је узрок био његова лична доброта, његово јако развијено социјално осећање и човекољубивост. (...)

Ако је било човека који је у то време могао играти неку улогу, то је овај човек, који је више видео и више знао но и један живи Србин, и који је имао поштовалаца који су ишли до обожавања. 1808, војвода Петар Молер му ласкаво пише да би волео да га види лично, а Доситеј му сасвим трезвено одговара: ``С моје стране ја би паметнији био да се чувам и не дам да ме гди видите, зашто ја кроз то не само не би ништа добио, него би много штетовао и изгубио. А како то? Ево како. Док ме не видите, Бог зна шта о мени мислите: да сам некакав велики човек, да ми се на челу, на носу, на свем телу и на самим хаљинама неки знаци науке и мудрости виде и познају, и кад би ме видели, могли би гласно, као и многи други рећи: Хо! Међер то ли је онај о коме сам ја чудеса мечтао и себи представљао``.

Он не прима ласкања, и 1790. пише једном свом великом поштоваоцу: ``А што ми велите да су вам моја писма милија

него сви царски ерариуми, то су речи у ветар, и морао би ко пуну главу ветра имати, па да им верује``.

Један такав природан човек, рационалист без позе, није се могао допасти познијим романтичарима нашим који су у књижевности нарочито волели став, гест и реч, у писцу гледали биће вишег реда, неизбежно друкчије од осталих смртних људи, ван њих, ако не и над њима. Зато је Доситејев карактер и живот без икаквог обзира осудио један наш писац који је имао у себи много романтизма, Светислав Вуловић. У оцени комада Косте Трифковића Младост Доситија Обрадовића, он вели: ``Жао ми је доброг Доситија, али морам истину рећи. Ја га шујем и волим више него ико; дивим се његовом уму; али његово срце не ценим много``.

Доситеј, као разборит и сређен човек у првом реду, као дете једнога објективног и интелектуалног века, није у лирским строфама говорио о својим љубавима и везама са женама, — а Вуловић га због те дискретности и доброг укуса назива човеком без срца који никад није волео! Доситеј који је дао тако лепе и стварне доказе о своме истинском родољубљу, чији је сав књижевни рад имао један задатак: ``добро миле нације`` и корист ``српскога рода``, који је положио темељ широком национализму српском, који је оставио миран и удобан живот у Трсту и дошао у полудивљу Србију, коју су Турци сваки час могли опет прегазити, и ту речју и делом организовао народну просвету, — тај, такав Доситеј проглашен је од Вуловића за „саможивога старца“, коме је ``до његова живота а не до слободе народне``, само зато што не фразира о ``бедној раји``, и ``тужном Косову``, и што није своје старачке кости оставио негдје у делиградским шанчевима! Вуловић му замера што је водио рачуна о своме подруму и стану као да је Доситеј икада проповедао аскетизам и тартифски играо херувима на земљи; замера му што је више човек од разума а мање од срца, као да је разум нека мана, и као да се осећања огледају на језику и у романтичарским фразама; замера му што је као седамдесетогодишњи старац мислио на штампу својих књига, као да то није врлина код једнога писца; замера му, најзад, у своме романтичарском гневу против паметнога рационализма, чак и то што је доживео скоро седамдесет година, јер — ``људи од срца не живе дуго!`` ... Такве романтичарске критике

данас нико не би чинио. Доситеј Обрадовић као духовни тип и карактер све више добија уколико се више проучава. Не само у оскудној српској књижевности, но и у општој европској књижевности 18. века, он представља врло леп тип човека тога времена. Он има сву духовну радозналост и ведрину, сву љубав према истини, сав култ науке, који је био у његову добу. Са својим урођеним врлинама, са честитошћу, кроткошћу и питомином једног благог и душевног човека, он је сјединио крепки оптимизам, жарки идеализам и племениту филантропију свога доба. И то све у складној мери, са потпуном духовном равнотежом, са разборитом скромношћу једног истински вишег човека. Као тип и карактер, Доситеј Обрадовић, какав је био у своме обичном животу и какав се види кроз своје књиге, несумњиво је једна од најлепших и најразвијенијих личности које је српска раса и до данас дала.

ЦРКВЕНА РЕФОРМА

Раскалуђер, ученик грчких црквених реформатора и европских рационалиста, поборник реформи Јосифа II, Доситеј Обрадовић се највише изразио и најјаче истакао у верској критици, на пољу црквених реформи. Он у српском друштву отпочиње отворену борбу против верског фанатизма и калуђерскога паразитизма, против застарелих и штетних верских установа и обичаја, а за верску сношљивост и преображај цркве према захтевима здравога разума. Проповедајући те нове и смеле идеје, Доситеј није само пресађивао у српско друштво оно што је код других народа видео, није само теоријски и идеолошки развијао опште европске идеје онога времена и заступао антиклерикалну делатност Јосифа II. Доситеј том својом акцијом задовољава једну стварну потребу српскога друштва, он само даје научну основу и књижевне формуле стању ствари које је код Срба доиста постојало, оној борби грађанства против теократије, и световног и опште националног духа против црквенога и уског сталешког гледишта. ... Као и у целом свету, по непромењивим законима историјскога развоја, и у српском друштву било је дошло до сукоба између насилничкога и коруптивнога духовнога сталежа и просвећеног грађанства. На свима српским саборима, почев још од почетка 18. века, бивали су ти сукоби. Световни посланици жигосали су грабљивост, несавесност и самовољу архијереја, калуђера и

свештенства, тражили су да се духовни сталеж уредбама утера у границе морала, човечности и хришћанских врлина, да народ врши контролу над радом својих црквених старешина, да црква буде свију верних, а не само неколико владика, свештеника и калуђера. ...

Из докумената из будимпештанских архива, које је објавио Гаврило Витковић, види се како је страшна и непрекидна била борба између просвећених грађана и свештеника, који су гледали само свој интерес. ...

У својој верској критици. Доситеј у првоме реду удара на верску заслепљеност; заједно са целим својим веком он објављује рат фанатизму, и тражи да у духове, у обичаје, у законе уде модерно и филозофско начело верске сношљивости. Он је за верску сношљивост, и као рационалист који одбацује ритуализам, формализам и догматизам цркве, и као поборник Јосифа II који у донде католичкој Аустрији прокламује филозофску идеју да је слобода савести највећа светиња човекова, и као Србин, члан једног непризнатог и потлаченог народа, који је цео један век био изложен суровим верским гоњењима. Његова идеја је да обреди и обичаји, догме и форме без евангелске љубави само су празноверице, које са правом религијом, религијом савести, немају ничега заједничког. ``Сад се меду просвештеним људима не пита ко је источне ко ли је западне цркве, но ко је добровољан, поштен и вредан човек``. Дужност је цркве да у љубави сједињује људе, а не да завада и у дивљу мржњу баца. ``Не раздељујте се и не мрзите се између себе на цркву грчку и латинску; церков је Христова, а нити је грчка ни латинска, него само гордост и инат и злоба увеле су ова имена и разделиле и омразиле толике поштене и блага срца људе.`` Верске мржње међу људима распирују они за које је вера постала занат и који од ње вуку материјалне користи; маги, брамини, бонзе, јерофанти, ламе, хоце, фратри, попови и калуђери.

У своме делу ``Љубазни Харалапмије``, Доситеј се високо ставља на целим својим добом и прокламује истине које данас могу изгледати просте и обичне, али које су у оно време биле сасвим нове и смеле, и које су за собом повлачиле мржње и опасности: ``Моја ће књига бити за свакога који разумева наш језик и ко с чистим и правим срцем жели ум свој просветити и нарави побољшати. Нећу

нимало гледати ко је ког закона и вере, нити се то гледа у данашњем веку просвештеностом.`` Све су вере добре, и по свакој вери сви би људи могли бити добри, али ствари у свету иду рђаво зато што је место чисте и праве вере завладало ``неразумије, слепота ума, покварено, пакосно и зло срце, и преко мере љубав к самом себи``. Први међу свима српским писцима православне вере, први у оној локалној и конфесионалној књижевности угарских Срба у 18. веку, он својим духом обухвата цео народ српски, без обзира на покрајине, без обзира на вероисповест, ``колико грчке цркве, толико и латинске следоватеље, не искључавајући ни саме Турке, Бошњаке и Ерцеговце, будући да закон и вера може се променити, а род и језик никада``. Он први и јасно види да се сва будућност српскога народа, подељена у три разне и завађене вере, налази у примени идеје верске сношљивости, у утицају народности над вером. ``Србија, Босна и Ерцеговина избавиће се с временом од Турака и ослободити; али ако народ у овим земљама не почне отресати од себе сујеверје и богомрску вражду, мрзост за закон, они ће сами себи бити Турци и мучитељи``.

Он усваја и подупире црквене реформе које је Јосиф II почео остваривати, уперене у првом реду противу католичке цркве, али које су се неизбежно преносиле и на православну цркву, и против којих је код Срба устајала и материјално заинтересована црквена јерархија и непросвећени прости народ, конзервативан у својим вековним навикама и у страху да се иза рефорама крије Унија. ... На крају првог дела своје аутобиографије, Доситеј се пита: ``Оће ли што најмање вреда иблагочестију и православљу бити ако калуђера нестане, који нису ничим разве црним аљинама, неженидбом и именом калуђери? Не би ли много полезније и боље било и за православије и за народ да се сви манастири у школе и училишта преобрате, и с њихови доодтки да се васпитају сирота народња деца...``

Та јозефинистичка идеја код Доситеја је тако јака да изгледа да су целе његове књиге писане само противу калуђерства. И док је грађанство, чак један део свештенства у њима уживао, природно је да су их калуђери прогласили за јеретичне, спаљивали гдје им је који примерак допао шака, и да је још 1850. Синод у Карловцима решавао да се учине кораци како би се

спречило ново, Медаковићево издање целокупних дела Доситејевих. ...

У његовом национализму, као и у целом његовом духу има нечега здраво космополитског и културно европског. Он не мари за национална хвалисања и разметања. ``Не ваља ласно веровати што један цовек или народ о себи говори...`` А на другом месту: ``Докле ћемо туђе погрешке осуждавати, а наше сакривати и оправдавати? Нико се неће ва век века исправити и побољшати друге укоравајући``.

У добру човечанства он види и добро свога народа: ``Што је за све народе боље него само за један народ, то је роду човеческому у опште и полезније и правије``. Као што устаје на оне који у име начела народности завађају људе, тако жигоше и оне који у име начела народности завађају народе, и отворено проповеда вечити мир на земљи: ``Напоље дакле између сви поштени и паметни народа лукаве лисице, које за човеческа сујеверна измишљенија, несјединеније вражду и мрзост проповедају и оружавају брата на брата свога и поштене комшије једног на другог. Једини Боже, соједини у име твоје све царе и краље, и ако који од њих усхоте неправедним бити, да му други не даду. Соједини све људе у љубави, правди и добродетељи.`` ...

``Ко је за похвалу, дужни смо га хвалити, а ко је за осужденије, дужни смо га осуждавати, био цар, папа, патријарх или светац``.

``Учени људи не постају брзо као печурке на ледини``.

``У очима леп поглед, на језику мед, а у срцу јед``.

``Ко би рад много примати, а ништа не давати, или је скуп или будала, којим а не пази атар``.

``Око лукавога гледа само на зло, а добро не упажа``.

``Ко нејма ни пријатеља ни непријатеља, тај нејма у себи ништа ваљана``.

``Слободно верујмо да је онај добар човек којега су пријатељи поштени људи, а непријатељи сумњителнога живота``.

``Лакше ко има памет за друге него за себе, и лакше се другима совјет даје него себи; очи свашта виде, а себе не виде``.

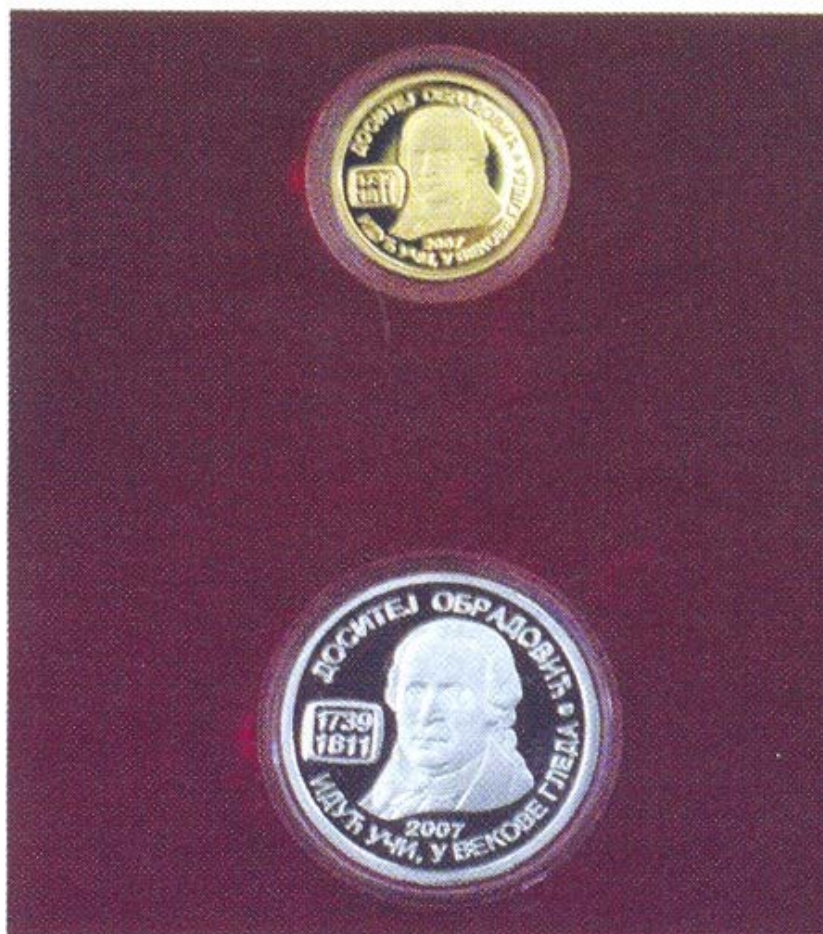
``Ако ти је добро, мило ми је; ако ти је што зло, не бој се, неће за вавек бити``.

``Мудрост, истина и правда божја су својства: колико више ко настоји овима присвојити се, толико се богу присвојава. Како птице кљуцају најслађе воће, тако и зловни оплочавају се на добре људе``.

``Љубов није ништа друго него радост о совршенствима другога, илити с другим речима: љубов је непрестана жеља и настојања, благополучје и совршенство они` које љубимо узроковати, - колико се више радујемо њи`овом правом добру, толико и` више љубимо``.

``Ко год, дакле, жели да му буде боље, и да се избави беде и невоље, нек не стоји до века у мраку и ноћи, нек отвори ума очи, пак ће се помоћи``. (``Похвала басни``)

``Ко год је настојао људ`ма сврх неки` погрешака очи отворити и необиновено правду говорећи, истину показати: није свима могао угодити`` – Доситеј Обрадовић: ``Совјети здравога разума``.

Доситеј на златнику и сребрењаку Народне банке Србије

Пјесму ``Востани Србије`` посветио је Карађорђу.

ВОСТАНИ СРБИЈЕ !

ПЈЕСНА НА ИНСУРЕКЦИЈУ СРБИЈАНОВ

Србији и храбрим јеја витезовом и чадом и богопомагајему
их војеводи господину Георгију Петровићу посвећена.

Востани, Србије! Востани, царице!
И дај чадом твојим видет' твоје лице!
Обрати срдца их и очеса на се,
И дај њима чути слатке твоје гласе.

Востани, Србије!
Давно си заспала,
У мраку лежала,
Сада се пробуди,
И Србље возбуди!

Ти воздигни твоју царску главу горе
Да те опет позна и земља и море,
Покажи Европи твоје красно лице,
Светло и весело, како вид Данице,
Востани Србије!

Спомени се , мати наша,
твоје перве славе,
Твојих враждебника ти посрами главе!
Дивјег јаничара терај са Врачара,
Који свог истога сад не слуша цара,
Востани , Србије!

Теби сад помаже небесна воља,
И сад ти се показује судбина боља,
Сви ближњи твоји теби добра желе,
И даљини се народи твом добру веселе.
Востани, Србије!

Востани Србије! Мати наша мила!
И постани опет што си прије била!

Серпска теби вопију искрена чада,
Која храбро војују за тебе сада.
Востани Србије!

Босна, сестра твоја, на тебе гледа,
И не жели теби никаква вреда.
Ко тебе ненавиди, не боји се Бога
Од којег теби иде помоћ многа.
Востани Србије!

Херцегова земља и Чернаја Гора.
Далеке државе и острови мора -
Сви теби помоћ небесну желе,
Све добре душе теби се веселе
И согласно веле:
Востани Србије!
Давно си заспала,
У мраку лежала,
Сада се пробуди,
И Србље возбуди.

(1804)

``Луче просветитељства Доситеја Обрадовића нису и не смеју бити никада угашене. Доситејево дело светли и сведочи о вредностима произашлим из просвећеног ума, које нам и данас омогућавају да се развојем наше просвете и културе бранимо од сопствених недостатака, али и од злих намера``, порука је Зорана Лончара, министра просвете у Влади Републике Србије

И на самом крају да се добро запамти Доситејева мудрост:

``Једна лепо писана књига подобна је једном лепо но за многе зготовљеном јелу, које, ако ће не знам како зачињено бити, не може сваком једнако слатко и по вољи бити. Зашто сви гости не могу бити једнога укуса. Зато свака књига, ако ће какве преизрјадности бити, наћи ће својих мрзитеља и хулитеља какогод љубитеља и похвалитеља; ништа мање, с временом часло првих умаљаваће се и ишчезавати, а фторих прираштавати ће и умножавати се; ако ли пак књига не буде добра, с временом ће све то више натрашке ићи.``

Аве, Доситеју Обрадовићу !

Суботица, На Митровданн лѣта Господњег 2007.

Мр Милорад С. Кураица
село Плавно код Книна, сада у Суботици

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

Чаково 1739 – Београд 1811.

1739. Доситеј (крштено Димитрије) је рођен у Чакову, у Банату, данас Румунија. Рођен је у породици занатлије. Доситеј је једно од четверо дјеце Круне и Ђуке Обрадовић.

1757. Одлази у манастир Хопово на Фрушкој гори, гдје се замонашио.

1760. У Хопову проводи три године. Разочаран у живот у манастиру напушта Хопово.

1761. Долази у Манастир Крупа – Далмација.

1761 – 1763. Учитељ у Книнском Пољу при цркви Светог Ђирђа.

1764. Учитељ у Голубићу поред Книна. Борави и у Далматинском Косову поред Книна код попа Аврама Симића. Држи проповједи у Манасиру Драговић.

1765. Доситеј је написао прву књигу ``Буквица`` на српском језику. Ово је почетак његовог књижевног рада. Буквица је намјењена поп Аврамовој кћерки Јелени из села Далматинско Косово поред Книна.

1765. Напушта Далмацију и одлази на Крф и Свету гору, те учио у грчкој школи у Смирни.

1769. Долази за учитеља у село Плавно код Книна.

1770. У Плавну завршава своје дјело ``Ижица``.

1771. Враћа се у Далмацију, а одатле у западну Европу. У Бечу је провео шест година. Још толико у разним мјестима царевине, затим путује по Средоземљу, Румунији и Пољској.

1782. Долази у Пруску. Ту на универзитетима у Халеу и Лајпцигу слуша предавање око двије године. Затим наставља пут на запад. Одредишта су му Париз и Лондон. Обилази Њемачке крајеве и западну Русију.

1783. Започиње објављивање ``Писмо Харлампију`` и ``Живот и прикљученије``.

1784. Објављени ``Совјети здравога разума`` са пет чланака: три трактата из етике – о љубави, врлини и пороку и два есеја о свом књижевном раду.

1788. Након пет година Доситеј је написао продужетак Живота и прикљученија. Прва ``част``, је посвећена животу до бјекства из Хопова, док друга ``част`` описује Доситејева путовања. Друга ``част`` је у епистоларној форми. Ова форма је карактеристична за европску књижевност друге половине 18. вијека.

1803. Објављује ``Етику или филозофију наравоученија`` у Венецији.

1807. Долази у Србију. Као најпросвећенији и најумнији Србин свога времена, постаје први министар просвјете у ослобођеној Србији. Савјетник је и човјек од великог повјерења Ђорђа Петровића Карађорђа. Лично је водио бригу о образовању и васпитању Карађорђевог сина Алексе. Оснивач је београдског Лицеума.

1808. Доситеј отвара Велику школу у Београду.

1810. Отвара београдску Богословију.

1811. Ради на оснивању штампарије у Београду.
Умире. Сахрањен је у порти Саборне цркве у Београду.

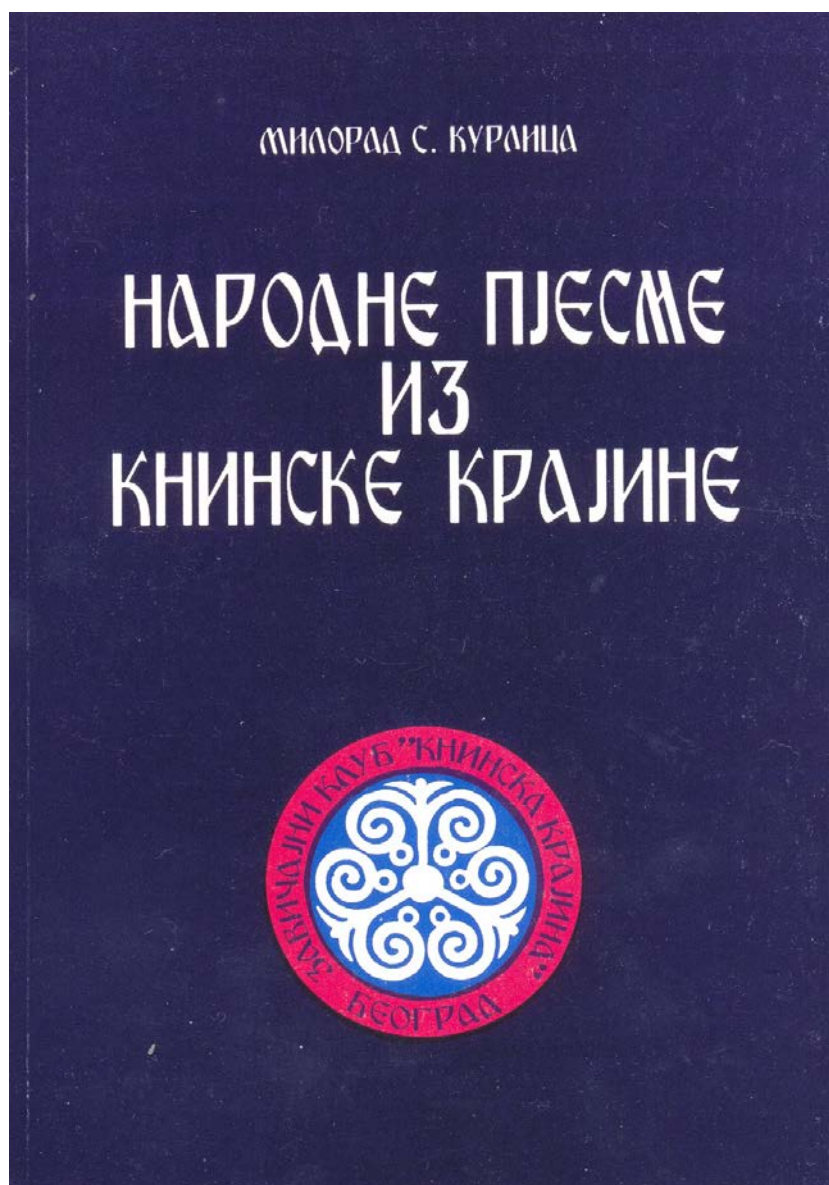
ЛИТЕРАТУРА

1. Доситеј Обрадовић, Сабрана дела I,II,III 1811 – 1961, ``Просвета``, Београд 1961,
2. Доситеј Обрадовић, Живот и прикљученија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997,
3. Милош Н. Синобад, Плење Синобада 1600 – 2000, Српско културно друштво ``Зора`` Книн – Београд, Београд 2000,
4. Голубић код Книна, Демократска иницијатива Книн, Одбор удружења Голубић, Београд 2005,
5. Мишо Урош, Јово Дмитровић, ``Тромеђа, Три међе једног народа``, Српско културно друштво ``Зора``, Београд 1994,
5. Јован Цвијић, ``Балканско полуострво и јужнословенске земље``, Београд 1967, стр. 71,
6. ``Политика``, петак 10. август 1990,
7. Ксенија Б. Лазић, ``Библиографија Доситеја Обрадовића књиге 1783 – 1988``, Народна библиотека Србије, Београд, 1990,
8. Данило Петрановић, Доситеј Обрадовић – споменица о посмртној му стогодишњици, Матица српска, Дубровник, 1911,
9. Андра Гавриловић, Београдска Велика школа, : 1808 – 1813, Издања Чупићева задужбина, Београд, 1902,
10. Милка Станковић, Прометеј са Балкана: живот и дело Доситеја Обрадовића, Кекец, Београд, 1989,
11. Доситеј Обрадовић, Писма Доситеја Обрадовића: (аутографи), Матица српска, Нови Сад, 1961,
12. Љиљана Чубрић, Доситеј Обрадовић: живот и дело, Културно – просветна заједница Војводине, Нови Сад, 1997,
13. Новине београдског читачишта, Београд, јуни – јули – август 2007, бр. 22 – 23 - 24
14. Српско – далматински магазин, 1845, X,
15. Милутин Тасић, Слово о Доситеју, ``Вук Караџић``, Београд, 1992,
16. Далматинска Лазарица и православни Косовљани, Поводом стогодишњице освећења темеља Далматинске Лазарице 1874 – 1974, Епархијски управни одбор Шибеник, 1974,

17. Андра Гавриловић, Београдска Велика школа: 1808 – 1813. листак из историје ослобођене Србије, ``Доситеј Обрадовић`` Београд, 1902,
18. Бранково коло, Споменица Доситеја Обрадовића, 1911, бр. 12 – 13,
19. Споменица Доситеја Обрадовића, Српска књижевна задруга, , књ. 134. Београд, 1911,
20. Миодраг Матицки, ``Политика`` 28. 02. 1999. године,
21. Андрија Матковић, ``Политика`` 16. 03. 1961. године,
22. Радован Ковачевић, ``Политика`` 01. 04. 1973. године,
23. Доситеј Обрадовић, Дела, Драганић – Библиотека града Београда, Београд 2005,
24. ``Политика`` 03. 12. 1962. године,
25. Владимир Церовац, Настанак четничког покрета у северној Далмацији, Српско културно друштво ``Зора`` Книн – Београд, Београд 2006,
26. Косовска народна читанка 1989, Далматинско Косово, Шибеник: Далматинска епархија СПЦ, Одбор за прославу Шестогодишњице косовске битке и мученичког представљања св. кнеза Лазара и косовских мученика,
27. Политика, 09. 04. 1961,
28. Политика, 07. 08. 1990,
29. Андра Гавриловић, Доситеј у Србији, 1902,
30. Миливоје Бегенишић и Пејо Вучелић, Доситеј Обрадовић, Ириг, 1971, 10, 131 – 167,
31. Милутин С. Тасић, Доситеј Обрадовић, НИЛ, Београд – Земун 1994,
32. Архив Српске академије наука и уметности, Историјска збирка бр. 1409,
33. Ђуро Добрић, Доситеј Обрадовић, Книн, 09. 04. 1061. Архив Српске академије наука и уметности Доситеј Обрадовић бр. 13648 стр. 12,
34. Глас јавности од 13. 05. 2007,
35. Ватрослав Јагић, Заслуге Вука Стефановића Караџића за народни језик, Књижевник IV, Загреб 1864,
36. Коста Милутиновић, Војводина и Далмација 1760 – 1914, Институт за изучавање историје Војводине, Монографије, Књига 4, Нови Сад 1973,
37. Андрија Б. К. Стојковић, Животни пут Доситеја Обрадовића: од шегрта и калуђера до филозофа,

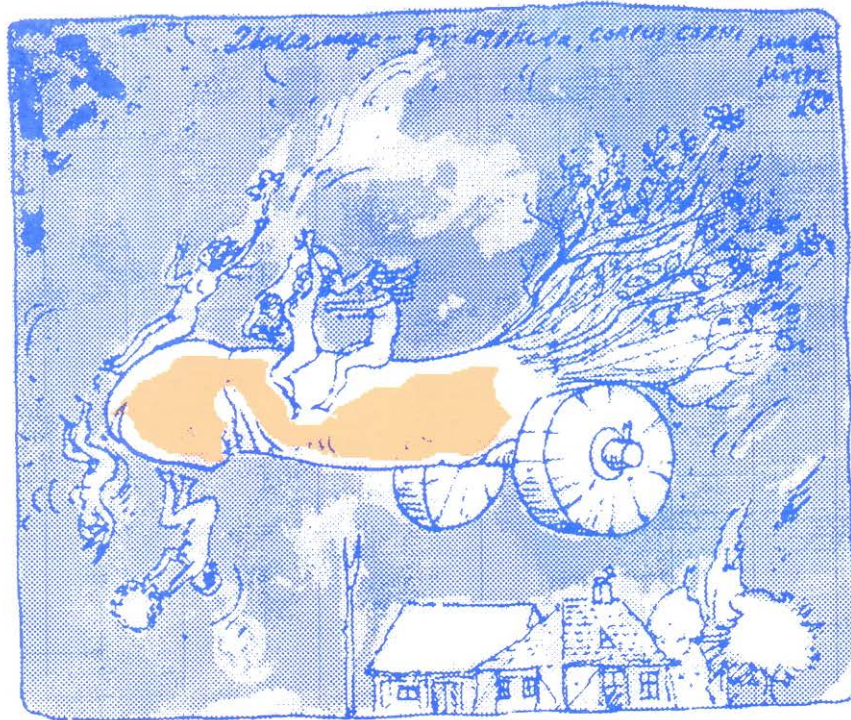
- просвјетитеља и Карађорђевог министра просвете, Београд, Белетра, 1989,
38. Иларион Руварац, Живот Доситеја Обрадовића у хронолошком погледу, Бранково коло I, 406 – 9, 433 – 6,
 39. Владан Десница:, Један поглед на личност Доситејеву, Есеји, критике, погледи, Загреб, 1975,
 40. Слободан Стојановић, Јастук гроба мог, Београд, Српска књижевна задруга, 1991,
 41. Душан Берић, Нов допринос о Доситеју Обрадовићу из Далмације, Сплит, 1949,
 42. <http://www.ulus.org.yu/Arhiva/galerija>,
 43. <http://sr.wikipedia.org>,
 44. <http://www.mihajlovac.com>,
 45. <http://www.rastko.org.yu>,
 46. <http://www.stormfront.org/forum>,
 47. <http://www.istorija-balkana.netfirms.com>,
 48. <http://www.univie.ac.at/spacesofidentity>,
 49. <http://www.spc.yu/Saborna-Bgd>,
 50. <http://www.irig.org.yu> и
 51. <http://www.aleksasantic.com>.

МОЈЕ КЊИГЕ:

Милорад С. Кураица

КРАЈИШКИ ЦРВЕН БАН

"Јебите се то није срамота,
без јебања нема ни живота!"

ПРИЛОГ: Предавање Ђуре Добрића

Ово предавање Ђуре Добрића достављено је свима учитељима у Книнској Крајини да би се њиме користили приликом прославе 150-е годишњице Доситејевог смрти.

13.648 DOSITEJ OBRADOVIĆ

Рођен 1739. год. у Чakovу у Banatu у занатлијској породици. За његове младости наши народи били су исцјепокани на неколико господара: Србија, Bosna и Hercegovina, Makedonija биле су под Tурском влашћу, Dalmacija под Mлаћићима; сјеверни дјелови Hрватска, Slavenija, Vojvodina и Slovenija биле су под Хабзбуршком монархијом. Mala Crna Gora борила се на живот и смрт с Турцима.

Школство оног доба било је веома биједно. У писменост су били упућени једино калуђери по манастирима и то prepisivanjem crkvenih knjiga, као и у средњем вијеку, а тек usput neka zabilješka о nevoljama naroda toga vremena. Prve štampane knjige tog vremena биле су: časlovcі, trebnici, Kalendari, katehizisi, rođanici, што је predstavljalo "osnovatelno versko naučeniје". Između ovih knjiga probijalo се ponešto istorije, pobožnih i rodoljubivih stihova.

Tek nešto bolje је са školstvom било у Vojvodini. Razumije се, да су то биле само osnovne škole, s nastavnim planom за potrebe crkvenog života, а učitelj је tada obično bio i crkveni pojac.

Kod srpskog naroda у takvim prilikama vladala је volika neprosvijedenost i praznovjerje svake vrste: vjerovalo се u vile, vještice, vukodlake, uroke, nagaze, zle oči itd.

Prvi koji је tražio да се просвједивање прошири и на najšire narodne slojeve, да се narodu kroz školu i knjigu otvora oči i pravilan pogled на svijet, koji će udariti на nevaljalstva i gnjilež u pravoslavnoj crkvi, bio је Dositej Obradović.

Ostavši zarana bez roditelja malog Dimitrija uze k sebi stric, а zatim је prešao svom tetku Nikoli Parčaninu, koji је htjeo да ga usini i spremi за "popu". Dimitrije је u školi odlično učio, ali његова neutaživa želja за čitanjem vukla ga је да čita osim psaltira i katehizisa i druge knjige, vrlo često sakriven u oltaru revnosno је čitao evanđelja, žitija svetaca i legende о hrišćanskim pustinjacima i čudotvorcima.

Koliko god је његов tetak želio да bude pop, toliko је Dimitrije želio да bude svetac. Videći tetak да је mali previšе zapap u nezdrav zanos, dade ga u Temišvar на krojački zanat, ne bi li mu iz glave ispušilo svetiteljstvo. Ali Dimitrije u 14-toj godini napusti zanat i kradom ode u manastir Hopovo među kaludjere "božje ugodnike". Kao iskušениk vrijeme је proveo najviše u čitanju biografija svetaca. Najviše mu се svidjelo žitije sv. Dositeja. Kad је по crkvenom obredu bio "postrizen" i tako postao monah, kaludjer, tad по postojećem pravilu uzeo је sebi novo ime, ali nekog bogougodnika, а on sebi odabra ime Dositej.

- 2 -

Sad se zanosio davnašnjom željom da postane svetac i zato stade kao i njegov Dositej iz legende, te otpoče da duge postove posti uz duge molitve, danima glađajući i metanišući od zore do mraka, pa i po noći. Dobri i praktični iguman Todor Milutinović prekoračio ga zbog trpljenja svoga tijela, ali to nije ništa pomoglo. Tako je ljeto i zimu proveo u Hopovu. Kasnije nešto bio je u karlovačkoj crkvi rukopoložen za "djakona". Uskoro se po Fruškoj Gori i Srijemu proćub za čudotvorca u Hopovu. Seljaci su u manastir do vodili bolesnike, da im mladi djakon čita molitve i razglasilo se, da njegove molitve pomažu. I sam iguman počeo je vjerovati, da njegov djakon ima nekakav dar "čudotvorenija", ali bi ipak nadodao: "Bojim se, da ta svetinja neće dugo durati". Dositej je međutim i dalje, kako kaže njegov iguman "lipsavao od gladi", klonio se ostalih kaludjera, povlačio u samoću i vrijeme provodio u molitvi i čitanju. Njegov mozak bio je tada, kako on kasnije sam kaže "pun smušenija vavilonskih".

Ostali kaludjeri živili su sasvim drugim životom. Manastiri su imali velika imanja, na kojima su radili okolni seljaci. Pred praznovjernim narodom su se znali pretvarati kao neki sveci, a u stvari, provodili su raskalašen život. Glumili kretost i pobožnost, vršili crkvene obrede, pjevali "jektenija, bdenija" u ime "carstva nebeskog", a s druge strane punili su bačve vinom i rakijom, davali novac pod interes. Njihov život se kretao u isto vrijeme kako oko štara tako i oko konoba. Sve se ovo zbiljavalo pred Dositejevim očima. A on, poslije dvije godine boravka u Hopovu, svog uzornog monaškog života i svojim "isceliteljskim" molitvama, uživao velik ugled kod okolnog naroda i počeo da se trijezni od vjerskog zanosa. Tome je svakako doprinio njegov iguman Todor Milutinović razgoneći mistične magle oko njega govoreći mu: "U današnji dan, ko se god za sveca izdaje, ili je kakova laža ili fanatik". Sad se oko njega počeo javljati život u prvoj svjetlosti i radjale se nove želje: čuo je, da negdje daleko ima vrijednih škola, univerziteta, akademija, a ovdje mu je sve prolazilo u razgovoru okop bačava, kaca, obručeva, rakijskih kotlova.

Sad se u njemu budila želja za drukčijom prosvijeđenom sredinom: za velikim bibliotekama i školama, gdje učitelji "različite nauke predaju" i gdje učenici "pčelam podobni med mudrosti sobiraju". Po odobrenju igumanovom ode u Irig da uči latinski. Kaludjeri zato tuže mitropolitu njega i igumana i Dositej je morao odmah prekinuti učenje i vratiti se u manastirsku ćeliju. Za kaznu igumanu je oduzeto pravo upravljanja manastirom i promešten u manastir Šišatovac. Kad su aprila te godine manastirska kola došla da starog igumana za uvijek odvezu iz Hopova, on je u svojoj ćeliji roditeljski uzbudjen davao svom mladom prijatelju ne samo posljednje savjete već i posljednje novce, da bi mu pomogao, da se oslobodi manastira. Njegovih tadašnjih riječi Dositej će se sjećati cijelog života: Moj sinko, čini mi se, da se više u životu nećemo vidjeti; ja znam da ćeš ti kud bilo za naukom poći. Prošća su

- 3 -

ona glupa i slijepa vremena, kad se je među nama govorilo: Bolje je šest vranaca u karuca, nego šest škola u glavi. Sad se vrijeme preokrenulo: učen čovjek, ako će i pješice ići, svaki ga poštuje, a neučena videći gdje se vozi na vrancima reći će: vranaci vranca vuku i pravo imaju ... Nak mumlja ko je lišen razuma na mudrost i nauku kao sovu na sunce... Ne slušaj ti zato nikoga... A ko više na nauku? Oni koji nadođu svu svoju sreću u čanku i bokalu ... Ja ti više želim da u jednom malom seocu budeš malo djece učitelj, nego da si u Hopovu iguman ili arhimadrit. I ako me poslušaj, kako znam da hoćeš, blagosiljat ćeš me kad u grobu budem!.

Sad malo mjeseci kasnije umre iguman, a Dositej sad uvidje da ga više ništa ne veže za manastir i krađom u noći, dok su "bratija" spavala pobjegne iz manastira. Manastirski pisar poslije toga ukratko je Dositeja rashodovao: "Meseca novembrija 2-og 1760 ljeta otšeo u Horvatsku".

Sad nastaje nov period u njegovu životu. Pošto je zimu proveo u Zagrebu učeći latinski, Dositej 1761 ode za Plaški. Po savjetu plaškog vladike ode u Dalmaciju za učitelja, jer da mu se otud obraćaju molbom, da im se pošalje učitelj. Tako propješači preko Like i Krbave i Vučjak ppanine u manastir Krupu. Tu se odmore i po nagovoru igumana Teodosija uputi ga u Knin na protu Jovana Novakovića i na popa Marka Bjedova. Oni ga radosno prime "i pri cerkvi sv.Georgija, baš pred gradom Kninjem u domu cerkovnom stanem učiti djecu 1761". Za svoj trud od roditelja djece pogodi-se dječak: osim nešto u novcu, donijeli bi mu dvije mjeričice pšenice i dve oke masla i jedan veliki sirac". On spominje sa velikim zanosom kao dobre ljude protu Novakovića, popa Marka Bjedova, Trivuna Sinobada, Simu Stefanovića, da je uvijek morao kod nekog ručati, a kod nekog večerati. "Tri mile godine provedem među onim božijim ljudima" zapisa Dositej. Kako su tu prošle tri godine za koje se bio pogodio, prekine daljni rad i sa zaštedjenim stotinu venecijanskih cekina krene za manastir Hilendar da bi slušao Evgenija učitelja na grčkom jeziku, ali na putu u Boki Kotorskoj teško se razboli od groznice. Tu je u manastiru Stanjeviću bolovao i opet se radi oporavka zdravlja povraća proti Novakoviću. Ovaj videći ga jako oslabljena zaprepastio se i pošto su već našli novog učitelja Leontija iz Fruške Gore savjetuje ga te ode u Golubić "pri zdravoj i cjeliteljnoj vodi" i tako u Golubiću kroz mjesec dana potpuno ozdravi. Tu se za dvije godine pogodi se učiti djecu. Ali iduće godine, kako je selo blizu Bosne pojavi kuga i onda predje u Kosovo kod popa Avrama Simića za jedan mjesec dana. Ovaj njegov boravak kod popa Avrama imaće vrlo značajan obrt u srpskoj književnosti. Kako je pop Avram imao besjede Jovana Zlatoustane neka mjesta njemu najugodnija prepisivati kao i uvijek do tada na crkvenoslovenskom jeziku. "Njegova najstarija kći Jelena zamoli me, da joj što iz te knjige prosto srpski napišem".

Ove riječi Jelene, Dositeja su veoma prijatno iznenadile. One su zanj bile pravo otkriće. Tog časa sinula mu je u glavu div

- 4 -

na misao, da za narod koga on tako žarko želi knjigom prosvjetiliti, da mu zaista treba pisati prosto onako kako i govori, te da će tako knjigu i brzo primiti, dok crkvenoslovenski i koji je bio jedini u praksi tog vremena zaista prostom narodu bio bi vrlo teško razumljiv kao što se tad uvjerio, da Jelenc nije nikako bio po volji. Ali kad joj je te djelove iz besjeda Zlatoustaja, preveo na običan narodni govor, oduševljeni Dositej dalje piše: "Ona je to tako rado čitala i tome se toliko radovala, koliko da je svu mudrost Salomonovu u ona dva tri tabaka imala. To su i drugi s velikom molbom od nje prosili i prepisivali; i tako se raznese i rasplode ovi prepisi po svojoj Dalmaciji pod imenom Dositejeva bukvice. Ovo je prvi povod i uzrok da se u meni velika želja začme i rodi, da mi samo dotle bog daruje život, dok što siropski za štampu izdam i prekrasnim kćerima i sirovima roda mojega saopštim".

Iz Kosova prešao je u manastir Dragović gdje je dva mjeseca boravio, a zatim krenuo je preko Trogira i Splita za Krf. Bo najveći Dositej u Kninu znao je prilično talijanski govoriti i ovo će mu mnogo vrijediti. Iz Krf-a otplovi za Moreju, zatim u Hilandar, a onda u Smirnu kod učitelja Jeroteja, koji je smjelo i neustrašivo borio protiv vjerskih zabluđa. Tu je proboravio tri godine i naučio dobro grčki. 1763 ostavi Smirnu i ode za Albaniju. U njoj ostane do kraja godine učeći albanski i talijanski jezik. Iz Albanije ode u Veneciju a odatle u Zadar. Iz Zadra ode u Plavno i tu je dovršavao svoju bukvicu kojoj sada nadjene ime "Ižica". Tom prilikom posjetio je stare prijatelje Novakovića u K. Polju i popa Avrama Simića u Ozliću. Iz Plavna ode opet u Zadar u kome je proboravio godinu dana, zatim u Trst, a iz Trsta u Beč u kome je proboravio šest godina učeći se u dobrom upravljanju. U Beču je učio djake u grčkom, talijanskom i francuskom jeziku. Iz Beča ode u Sremske Karlovce a odatle poslije dvadeset godina odsustvovanja u Banat u rodni kraj gdje se grobu pokojne svoje majke i rođjene sestre isplakao. Sada razmišlja o sebi i prekora saznaje sebe kako je kao momče zacrvio u glavu da se posveti, pa preporuča da "pre trideset godina nek se niko ne kaludjeri, a kad mu bude tli-ko, opet nek ne nagli, nek pričekaj još desetak". Preko Karlovca odlazi za Požun, a odatle preko Trsta sa nekim ruskim arhimandritom proputuje Veneciju, Bolonju, Firencu, Pizu razgledajući i diveći se ljepoti ovih gradova.

Iz Italije pređe na otok Nicos, a odatle u Carigrad, ali kako se u Carigradu pojavila kuga, te prvom ladjom pobjegne u Galac. Odatle u Moldaviju grad Jaši Boravak u Jašu bio mu je prijatan. Tu je naštedio trista dukata, dovoljno novaca, da se prebaci u Njemačku. U Halle upiše se na Univerzitet redovito pohađao predavanja, a ujedno je učio djake i s tim se uzdržavao. On "uzdiše i gorke proli-va suze, sam sobi govoreći: kad će u onim našim prekrasnim zemljama ovakva učilišta biti? Kad će se i ona mladež s ovakovim naukama napojavati. Milijuni naroda: Jadni Turci čekaju, da što pametna čuju od delviša, a beci i urođeni hrišćani od kaludjera."

- 5 -

No šta će im ovi kazati, kad nigdje ništa drugo pod nebom ne zna-
du, nego daj milostinju, daj sve što god imaš, a ti umri od gladi
i mrzi i proklinji sve ljude na svijetu, koji tvoje vjere i zako-
na nijesu».

Sad je Dositej prešao četrdesetu godinu života, propu-
tovao je mnoge zemlje, vidio mnoge narode, naučio njihove jezike,
upoznao njihovu kulturu. U ovom obrazovanju prešao je drugi put
od srednjevjekovnog kaludjera, do modernog učitelja, od isposnika
i čudotvorca do racionalističkog filozofa. Naučio je već desetak
jezika, pročitao mnogo djela stranih i novih svjetskih klasika i
vidio najveći dio Evrope.

Iz Hale-a odlazi u Lajpcig gdje odštampa za narod prvi
svoj rad "Pismo Haralampiju" (srpski sveštenik u Trstu), a zatim
iste godine "Život i priključenija Dimitrija Obradovića". Ovo je
bila prva srpska prosvjeđenost. S ovom knjigom Dositej kaže da je
imao dvije namjere; da pokaže štetnost manastira i drugu: potrebu
obrazovanja. Za ovim izdaje "Savjete zdravog razuma". Putnici i
trgovci naprosto razgrabe i raznesu ovo izdanje po srpskim kraje-
vima Austrije i Mletačke republike, a Dositej već na putu za Lon-
don, vukla ga je želja da nauči engleski i tu ostaje šest mjeseci.
U želji da bi nadalje štampao djela za narod, vratio se preko Lajp-
ciga u Beč gdje ostane dvije godine, a zatim opet u Lajpcig gdje
izdaje svoje basne, pa zatim opet u Beč. Sad mu je izašlo iz štampe
"Šabranije" zbirka članaka, pripovjedaka, jedna pjesma, jedna kome-
dija, sve je to zabavna lektira da zabavi svoje čitaoce a mlade
srpske pisce da ohrabri na pisanje. Tađ je živio u Beču više od
trinaest godina neprekidno. Tu je dočekao i starost i sad ga vuče
želja da se opet nađe među svojim zemljacima. Na poziv tršćanskih
Srba došao je k njima. Uči djake i o tome živi i dobro zaradjuje.
Iduće godine u Veneciji štampa svoju "Etiku". Mnogo cijenjen stvara
čitav srpski kulturni centar. Zanosio se misliju da nabavi štampari-
ju, stvara prosvjetni plan, namjerava otvoriti "jedno lijepo uči-
lište", da nabavi nastavnike i da uopšte krene na organizovani rad
na prosvjeđivanju naroda. U to vrijeme počele su stizati u Trst vi-
jesti o Karadjordjevom ustanku, a to je njega vanredno oduševilo.
Odmah šalje ustanicima pola svog ameta 400 forinti. Zatim odmah
skupi još kod tršćanskih Srba dobrovoljnih priloga 12.750.- forinti
za vojne potrebe. O pitanju Ustanka dopisuje se sa karlovačkim mi-
tropolitom austrijskih Srba Stefanom Stratimirovićem. Stratimirović,
iako na bečkom dvoru vecma ugledan, također oduševljen prvim uspje-
sima ustanka, s njima se tajno dopisuje, tajno preko ruskog pocla-
nika u Beču, šalje ruskom caru Aleksandru I. plan o stvaranju slave-
no-srpske države. Dositej se s njim dopisuje po ustaničkoj stvari
naročito u pogledu nabavke štamparije. Dositej napusta Trst gdje
je proveo vrlo udeban život, odlazi u Zemun i povoljnom času prela-
zi ilegalno kod Smedereva na sastanak s Karadjordjem i vojvodama,
opet se vraća u Austriju boreći najviše u Zemunu, Sr.Karlovcima i
Fruškogorskim manastirima, a austrijski špijuni pomljivo prate nje-

- 6 -

trebalo Karadjordja i njemu odane vojvode odvesti u Rusiju na "prevaspitanje", a sinove im uzeti u taoce. U tom cilju Rodofinikin jednom u 1809 dođe u Sovjet i pročita pismo, kaže da je od kneza od Prozorovskog, da Srbi odmah otpočnu ofenzivu protiv Turska i da će istodobno otpočeti i ruska ofenziva na Dunavu. Karadjordje i ustanici odavno su željeli da nadodje taj toliko sretni čas. Po naredbi Karadjordja jedna mu vojska prodirala je k Vidinu, druga Nišu, a on sa svojom vojskom prođe u pravcu Sandžaka, da se sjedini sa Crnogorcima i u tom prodiranju potuče vojsku Numan-paše, zatim Skopljak-paše i već su se prve čete Crnogoraca i Hercegovaca stale njemu pridruživati, kad mu stigoše crni glasi: na deligradskom frontu, na Kamenici s nesloge vojvoda Srbi potučeni. Karadjordje hitno poveče vojsku i žuri upomoć deligradskom frontu i tu uspješno odbije nove turske napade. Uzalud pisma i poruke knezu Prozorovskom za pomoć, ruska vojska se ne miče. Na glas da je Rodofinikin pobjegao u Austriju, nastaje sveopća panika i mnogi počnu bježati u Austriju i pozvaše Dositeja. On im odgovori: "Ja sam dobegao u svoju otačinu, pa ako ona sad strada, neka i mene progaze turski konji". Karadjordje stiže u Beograd i kad u stanu Rodofinikina nadje samo Dositeja i igumana Filipovića, veoma utučen, neraspoložen na bijeg Rodofinikina, upita ih: "A šta sad?", Dositej s vrlo zgodnim riječima ohrabri ga na bolju budućnost. Karadjordje opet ode na deligradski front, odbije više turskih navala i potuče ih na Moravi, te su timo prestale turske navale i front bi stabilizovan. Na zamolbu Karadjordja, Petrovaradinski komandant izruči mu odbjeglog s fronta vojvodu Miloja Petrovića koji bi odmah strijeljan. Vojvodu Milenka Stojkovića i Petra Dobrnjca, ma da u prvašnijim bitkama s Turcima sa hrabrošću su istaknuti bili, pretjera ih iz Srbije, radi njihove neposlušnosti, na koju su ih bili naveli, kako Rodofinikin, tako i austrijski agenti. Cilj Rodofinikina bio je jasan: gurnuti Srbe samo na ofenzivu; nadmoćniji Turci će nadvladati upasti u Srbiju, ugled Karadjordja zauvijek pasti, a tad će nastupiti ruska dunavska vojska da spašava Srbiju i srpske mase gledat će u ruskog cara zauvijek kao na svog izbavitelja. Ovo bi odgovaralo željama samog cara Aleksandra I. Knez Prozorovski je kasnije poricao Karadjordju, da mu je dao nalog za ofenzivu, da je to uradio Rodofinikin na svoju ruku.

Razočarani u Rusiji, ustanici se obraćaju preko svog stalnog narodnog deputata kapetana Rade Vučinića na francuskom dvoru. Ali Napoleon nije htio žrtvovati interese Francuske za račun jednog malog naroda ma koliko da su cijenili njegovu "stalnost i hrabrost". Pisma upućivana francuskoj vladi vjerojatno je pisao Dositej, jer je on jedini među ustanicima vladao francuskim jezikom.

Dositeju je bilo jasno, da Srbija ne može postati samostalna bez strane pomoći. Poznavao je dobro zlu sudbu srpskog naroda pod Austrijom, jedino bi u ovim prilikama opet ostala Rusija i njenom pomoći da postigne svoju samostalnost. Unaprijed vanjska politika ustaničke Srbije, opet je bila uspostavljena sa Rusi-

- 8 -

jom.

Ma da je Dositej ulagao sav svoj upliv, da izgladi ove suprotnosti između Karadjordja i spomenutih vojvoda, savjetnih svojoljnih, goropadne naravi, nije uvijek uspijevaao. Sad u smirenim prilikama Dositej saradjuje na Ustavu oslobođene Srbije u kome je unio veliko načelo narodne samostalnosti. Mnogo zazire od Austrije. U sporazumu sa Dositejem, Karadjordje odbija ponudu austrijskog dvora, da u Beogradu postavi svog konzula. Ovaj odgovor je poslao baš na sam dan, kad je izvojevao sjajnu pobjedu nad Turcima na Varvarinu.

Savjetnici mnogi cijene Dositeja, naročito Karadjordje, pa zanj veli: "Ovaj starac ne zna šta ručaju carevi i kraljevi, ali dobro zna šta oni rade, a to nama vrijedi".

Rad Dositeja prate austrijski špijuni i baron Simbšen, zapovjednik vojske na granici, obraća pažnju svojim podređenim kao na opasnog revolucionarca.

Iskusni austrijski špijun Jakov Breska ponudi se Rodofinikinu u špijunsku službu, koju ponudu vrlo rado prihvati i čak ga primi u svoj stan. U njegovom stanu i na njegov nagovor je za dosta vremena živio i Dositej. Iako je Rodofinikin Dositeja mnogo cijenio, iako je Dositej pisao stihove u čast ruskog cara Aleksandra I. nigdje ga u svojim izvještajima Rodofinikin ne spominje kao čovjeka koji bi želio, da Srbija dodje pod rusku vlast.

Jakov Breska u stvari će špijunirati samog Rodofinikina i Sovjetnike Austriji. Živeći tako osam mjeseci kod Rodofinikina, imao je prilike, da dobro upozna Dositeja i o njemu je dao austrijskom konzulu Ignjatu Brenneru u Bukureštu ovu izjavu: "Unutrašnja uprava Srbije i njena spoljna politika, vodi se pod štetnim utjecajem zloglasnog Obradovića. I ako je carsko-kraljevski podanik, on odlično vodi protuaustrijsku politiku i takvim svojim stavom izaziva protiv sebe i neke od istaknutih stariješina. Mržnja koju on gaji prema Austriji - kaže se u tom izvještaju - bezgranična je, i on se trudi, da tu svoju mržnju prema Austriji usadi i razvije ne samo kod srpskih vlastodržaca, već i kod njihove djece, kao direktor škola i kod cijelog naroda".

Dositej dolazi u oštar sukob s Ivanom Jugovićem, sekretarom Sovjeta jer je radio za Austriju. Karadjordje potjera Jugovića iz Sovjeta umalo da nije i glavom platio.

U drugom izvještaju isti Breska kaže: "Karadjordje se vrlo malo trudi o unutrašnjoj upravi zemlje. O tome se najviše bavi Mladen (Milovanović) čovjek zdrave pameti. Ali nažalost, obojica (Karadjordje i Mladen) nalaze se u mnogome pod štetnim utjecajem zloglasnog Obradovića. Osim Mladena i Sovjetnika Avrama i predlaženog sekretara Jugovića, ne izuzimajući ni Karadjordja, kojega g. Rodofinikin počastvuje kraljevskom titulom, sve je raspoloženo prema Austriji, pa ipak veliki ugled koji ima pretvorica Obradović kod neobrazovanog naroda, čini da može nagovoriti, da dsvoje one oblasti, koje su pod Austrijom, a naročito Temišvarski Banat, gdje je nezahvalni filozof ugledao svijeta. I tako o

- 9 -

vaj narod, koji tek što se oslobodio turskog jarma, misli na osvajanja, a najžalosnije je to, što tu mržnju prema Austriji razvijaju nevjerni cesarsko-kraljevski podanici".

Austrijski špijun Emerik Milarić u svom izvještaju optužuje zemunske Srbe, za izdajničku radnju prema Austriji i njenom caru, da njihovom pomoći svaku noć ~~izlazi~~ ^{izlazi} po 10-12 carskih dezertiraca na onu stranu (u Srbiju).

Varadinski vojni zapovjednik izdaje naredbu svojim pograničnim vlastima, da Dositeja mogu ubiti, kad god im se za to ukaže prilika.

Dositej je više puta slat u Rusiju i V. školu u diplomatskoj misiji, koje je redovito svršavao na zadovoljstvo ustanika. U 1811. g. zajedno sa vojvodom Stojkovićem i Dobrnjcem, koji su od Karadjordja bili pomilovati, Dositej se povratio iz Bukurešta, sobom dovodeći pet stotina ruskih vojnika i četiri topa kao pomoć ustanicima.

Ma da je bio najviše zauzet državničkim radom, ipak je često mislio na svoj književni rad i prosvjeđivanje naroda. Prije rasprodaje turskih kuća u Beogradu, od svojih ušteda, kupio je jednu kuću i odredio je za štampariju "opštega dobra radi".

Kad mu je Karadjordje nekom prilikom poklonio jednu tursku kuću, on ju je poklonio Sovjetu, da se u njoj otvori škola iz koje će izlaziti učitelji i sveštenici. Na njegov poziv dođe mu iz Trsta učitelj Vićentije Rakić, te tako otpoče radom ova škola. Dositej je učio i Karadjordjeva sina. Karadjordje je više puta znao s vojvodama posjetiti Veliku školu. Tu bi svojom kratkom riječju učećoj mladeži, među kojom je bio i Vuk Karadžić, preporučio da prikladno uče. "Vidite li - govoraše im - imamo dovoljno mišica za odbranu Srbije, ali ne imamo dovoljno vještih ljudi za upravljanje da mi znamo državu voditi onako, kako znamo voditi vojsku, drugčije bi sada stajali. Slušajte vaše učitelje i poštujte ih, ja njih ne razlikujem od mojih vojvoda".

Tako ovaj naš iako nepismeni, ali daroviti vojskovođa, bistre pameti kome se i njegov savremenik Napoleon divio, znao visoko cijiniti nauku i znanje.

Iako je Dositej bio direktor škola i član Upravnog Sovjeta vršio je državne poslove bez plate i sam zapisao: "Plate ovde ni kakove nemam osim hrane i sam umjereno živim. Ne tužim se, ali kažem kako jest!". Tek povremeno dobivao je po neki dar od Karadjordja i nekih vojvoda i time se uzdržavao. Tek njegovim postavljenjem za ministra prosvjete u 1811. g. dobivat će stalnu platu. Dositej je bio duboko uvjeren u organizacione sposobnosti Karadjordja dajući mu svakad svoju podršku. *(u svoje vrijeme)*

Karadjordje ga je poslao po važnom zadatku k Ruskoj vojsci u Vlašku, ali na povratku razboli se od zapalenja pluća i od tog umre 30. III 1911. godine. Mrtvački sanduk nosili su Sovjetnici.

- 10 -

U sprovodu je bio Karadjordje sa sinom i mnoštvo naroda. Sahranjen je kod saborne crkve u Beogradu.

Tako je svršio život veliki rođobljub i prosvjetitelj, pobornik jedinstva našeg naroda bez obzira na vjeru, kome je pred očima lebdio ideal državna nezavisnost Srbije, koja se tada radjale i njegovoj zamisli te samo kroz škole i prosvjećenost imala bi svoju pravu vrijednost i sposobnost za nova pregnuća: oslobodjenje podjarmljenih balkanskih naroda.

U našem Kninu i njegovoj krajini ostala je živa tradicija o znamenitom učitelju Dositeju sve do naših dana. Prilikom sto godišnjice smrti njegove 1911. g., bio je osnovan u Kninu odbor za proslavu ovog jubileja. U ovom Odboru su bili zastupljeni i Hrvati i time se manifestiralo bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata, a to je bio težak udarac tadašnjoj austrijskoj vlasti.

Te iste jubilerne godine u Beogradu na Kalimegdanu svečano je otkriven spomenik Dositeju. Iz mnogih krajeva naše zemlje tog tom prilikom delegati su polagali vijence na spomenik Dositeju. I naša kninska općina poslala je svog delegata Onsimu Popovića, naprednog seljaka iz Biskupije, koji polažući vijenac na spomenik reče "Evo polažem vijenac na spomenik znamenitom Dositeju, koji je naš srpski narod u Sjevernoj Dalmaciji prosvjeđivao". I ove njegove riječi registrovala je ondašnja naša štampa. Austrija mu to nije mogla oprostiti. Kad je započeo Prvi svjetski rat, bio je uhapšen i strijeljan u Sinju, da tim bude zaplašen narod ovog kraja, da se nebi dizao na ustanak protiv Austrije. Strijeljanje naših rođoljuba Austriji nije pomagalo, ona je rat izgubila i naši je narodi skinuše sa svog vrata.

Da bi u kninskoj krajini ostavio vidnog traga na bora-vak Dositejev, to potomak popa Avrema Simića, Simo Simić zvani Cipčija, na svom zemljištu, o svom trošku u selu Orliću, dađe izgraditi lijep, ali skoroman spomenik Dositeju Obradoviću.

Isto tako Danilo Petrović, školski nadzornik iz Plavna o 100 godišnjici smrti Dositeja, odštampao je knjižicu o životu i radu Dositeja, koja se tako rado čitala u našim krajevima.

Prigodom pak ove stopešest godišnjice smrti Dositeja Obradovića Odbor za proslavu, takodjer u duhu bratstva i jedinstva, proslavlja i ovaj jubilej, što će osim prošlave u Kninu, biti u toku godine, sakupljanje priloga za podizanje spomen-doma, doma kulture, i postavljanje spome - ploče u Plavnu, Golubiću, Kninskoj Polju, Orliću - ^{pošto} ~~pošto~~ će svakoga, da je Dositej Obradović bio veliki rođoljub i prosvjetitelj, koji je mnogo zadužio svoj narod i time što se među ustanicima svim silama zalagao, da Srbija ne postane ni austrijska pokrajina ni ruska guberjija, već samostalna država, a to se postiglo tek berlinskim kongresom 1878 godine. *Kada samostalna Srbija postade Pijemont iz koga se razvila savremena Jugoslavija.*
U Kninu, 9.IV 1961. god.

Literatura:

1. Život i priključenja Dositeja Obradovića I i II dio od istog Obradovića :

Dj. Dobrić

*универу Звезду
(Далматинско
Косово)*

- 11 -

2. Domaća pisma od Dositeja Obradovića;
3. Spomenica Dositeja Obradovića od Stojana Novakovića;
4. Dositej Obradović od Dr. Milivoja Pavlovića;
5. Prvi srpski ustanak od Božidara Kovačevića;
6. Dositej Obradović u Prvom srpskom ustanku od B. Kovačevića;
7. Dositej Obradović od Djure Gavele;
8. Karadjordže i Miloš od Jovana Četkovića.-

Напомена. Занимљиво је да је у Доситејевој Плавци касније деловала, за време Босанског устанка 1875. године, и мис Аделина Паула Црби (+1911 у Сарајеву, где је имала своју школу - завод за српску женску сиромашну децу). Тако да је ове године 1961. пред стотдесетом годишњице Доситејеве смрти и педесетом годишњице њене смрти.

Овој су данас писали Теодор Мирковић, уметник у пензији, њен лични секретар (последна дрочура) и Сарајевска „Просвјета“ (последна дрочура приликом њене смрти, а и Ф. Зодрић, ур. из Книна, има једино предавање о кој, управо данас Новозном одбору општине Книн са предлогом да се подигну спомен-плоче у Книну, Плавци и Сирмици, где је

*она развијала свој велики и бла-
готворни хуманитарни зад.*

ЂУРО ДОБРИЋ⁷⁰

ЛИЧНА КАРТА ЂУРЕ ДОБРИЋА

⁷⁰ До података и фотографија о Ђури Добрићу дошао сам преко његова сина Ђорђа који живи у Панчеву. На Ђурине синове упутио ме је и обезбједио телефонски контакт Милан Миодраг кога сам случајно сусрео у Батајници 23. 10. 2009. године

Ђуро Добрић, учитељ, рођен је 10. 03.1918. године од оца Мијата и мајке Марте, у Буковици, село Добропољци, општина Бенковац. Ђуро је Србин, православне вјероисповјести. Славио је св.Ђурђа (Георгија). Имао је брата и пет сестара.

Дјетињство је провео у родном селу у немаштини и бједи. Учитељску школу завршио је у Шибенику.

Једно вријеме надничео је по Београду. Учесник је НОР-а, првоборац у 19. Далматинској. Скојевац и комуниста.

На Голом отоку је у затвору провео три и по године. Без пресуде. Има само рјешење општинског суда за прекршаје.

Радио је као учитељ у најзабитијим селима Далмавице: Добропољци, Зеленград, Парчићи, Биљане Горње, Стрмица поред Книна... и пред пензионисање у Исламу Грчком. У Исламу Грчком Ђуро је осам година био директор О.Ш."Владан Десница". На сахрани Владану Десници у Исламу Грчком одржао је посмртну бесједу. Људи су га вољели, јер бјеше прави „уча“. Помагао је и био на челу сваке акције за просперитет села. Бавио се писањем пјесама, прича из живота сељана. Желио је да их објави.

Ђуро је био ожењен Марицом Миодраг из Добропољаца. Имао је три сина са Марицом, Милисава, Ђорђа и Радисава.

У рату деведесетих година 20. вијека му се загубио траг. Умро је 03. 03. 1991. године у Задру, а синови су му пренијели кости у Панчево, гдје почива на новом гробљу.

РЕЦЕНЗИЈЕ

О Димитрију Обрадовићу – Доситеју до сад је писано, али испоставља се – недовољно. Постоје беле мрље у његовој узбудљивој биографији, које ће можда такве за навек остати, али и оне које баш не морају; о чему сведочи и овај истраживачки подухват. Побегавши из Хопова, што му се и до дана данашњег у неким круговима тешко прашта, Доситеј ће се обрети у Загребу, али уместо у Русију куда је намеравао да се крене, отићи ће у – Далмацију, која је тада под Млецима, међу Србе. Беше то и њему самом непознат гето, блаже речено, енклава, забачена у бестрагији, а за самог Доситеја најопипљивији могући почетак његовог целоживотног просветитељског рада. Службоваће ту, пре свега, као добродошао учитељ

У самој Доситејевој биографији *Живот и прикљученија* обрађен је, с извесном топлином, и тај његов животни период, али тек се из књиге М. Кураице *Доситеј у Далмацији*, исти тај део Доситејевог житија, осветљава рекло би се скоро у потпуности.

У Далмацији ће Доситеј боравити у два маха. Реконструишући његов живот и његове делатности, у оба та случаја, писац се ослања на врло разноврсну литературу, коју користи и дисциплиновано и довољно спретно. Извесна понављања из опште биографије Доситејеве су неизбежна, али то књигу чини само потпунијом. Јер коликогод Доситеј беше добродошао тамошњем готово непросвећеном народу, исто толико не беше мио тадашњој власти. Тихи податак, закључак који се не даје наметљиво, али који, видећемо, предодређује и Доситејеву „посмртну биографију“, кроз одговоре на кључно питање: чиме су обележена сећања на његов рад у тим крајевима, шта јесте или није чињено (и учињено) у том правцу, што се опет повезује с питањем: да ли су сачувана баш сва оригинална његова дела, сви они баш, баш библиофилски, ретки примерци? Уствари, пишчев живот после смрти.

Расплићући и то, безмало све до данашњих наших дана, документовано и с минимумом сопствених коментара, аутор нам пружа увид и у још један вид уклетости, али са српске тачке гледишта, читавог тог краја. За нешто више од 200 година Далмација мења државе и владаре, којима је, осим осталог, заједничко само једно: да се тај период

плодотворног живота Димитрија Обрадовића учини белом мрљом; да просто нестане из историје не само српске књижевности, него и из историје уопште. Једна од озбиљнијих препрека том незаслуженом забору свакако је баш ова књига; писана једноставним, живим језиком.

Стога имам част препоручити је да се штампа.

Проф. др Брана Димитријевић

Просветитељство као позив је одговорност заједнице којег су најчешће свесни само појединци друштва. Милорад Кураица, свестан свог позива, посветио се баштини коју нам је оставио Доситеј, просветитељ, не само међу првима, већ и међу највећима наших крајева.

Монографија „Доситеј у Далмацији“ студија је изузетне вредности обзиром на обиље података, од којих су неки по први пут овде поменути. Од писаних споменика аутор равноправно користи натписе као архивски материјал али и разнородну периодику и монографска издања попут музејских издања и књижевних дела. Из тога не треба изузети ни богату картографску грађу. Од споменика материјалне културе аутор исто тако богато користи документа као што су слике, куће, спомен плоче.

Метод излагања је претежно хронолошки са критиком значаја података којима је илустрован. Како је просветитељство комплексно занимање и позив, Кураица обраћа пажњу на све аспекте битне за Доситејев просветитељски рад. Дакле, осим историографског задатка, аутор је задовољио и критичко-историјски као и критички задатак савременог просветитеља, који сагледава савремено стање споменика културе везане за одабрану тему, наиме Доситејев значај за данашњицу.

Стил монографије је историографски. Субјективност, која се огледа у изношењу породичне, завичајне и личне везе са грађом не нарушава веродостојност саме грађе. Утолико подаци у тексту оживљавају и постају блиски читаоцу кроз сазнање да постоји жива веза са ликом који се описује, и то двама везама, ангажованошћу ауторових директних предака и просветитељском ангажованошћу аутора.

Стручни текст је растерећен многих дигресија и нарушавања континуитета излагања захваљујући

квалитетној употреби графичког апарата фуснота , цитата и сликовних илустрација, тако да монографија може да послужи као пријатно штиво и за сврхе не строго научне.

Овај подухват Милорада Кураице је уродио плодом изузетно великог историјског и опште-културног значаја.

У Суботици,
15.10.2007.

Рита Флеис
Библиотекар Фонда старих и ретких

ФИНАНСИЈЕР ЗОРАН ЦВИЈАНОВИЋ

Gasthaus Neuwirt
Bahnhofweg 2
A – 6336 Langkampfen

Tel: +43(0)5332 81 072
Mob: +43(0)676 64 44 587
Fax: +43(0)5332 81 072
neuwirt.zoran@aon.at

У селу Плавно поред Книна на сјеверу села испод Бобије, Коњске главе и Гологлава налазе се Цвијановићи. Цвијановићи славе Светог Ђурађа – Георгија (06. мај).

Сава отац од Станка званог Станиша. Сава је имао два брата Јову и Николу.

Савин син је Станко, оженио жену Перу, звану Пера и са њом имао 19-торо дјеце. Од тога четворо умрло и 15 остало живих - седам синова и осам ћерки.

Синови: Јово, Илија, Ђукан, Станко, Тодор, Пане, Мјаило који је погинуо у Првом свјетском рату.

Ћерке, Смиљана удата у Опачиће, Божица удата у Алфиревиће, Бурсаће, Ђуриће, Голубић, Торбице, Асане, Пајиће

Јово, најстарији син оженио се из Кураица, узео удовицу Ђују, која је имала две ћерке, Стану и Милицу. Јово и Пане су живели скупа у једној кући. Пане је оженио Милицу, од Ђује ћерку, јер Јово и Ђуја нису имали дјеце

Пане је имао седморо дјеце

Синови
Јован
Сава
Миле

Ћерке
Анђа у Јанкелиће удата
Ђука, Ваган отишли у
Крагујевац
Јока, Риђице, код
Станишића,
Мара Дрвар

Јован има три сина: Миле, Никола, Јовица и једну кћерку Анђа

Мирко:

Синови: Глишо, два сина Миодраг и Валтер,

Ђуро: три ћерке Ђурђа, Бојана и Сандра

Сава: син Мишо и ћерка Јелена,

Илија: синови - Зоран и Горан

Зоран син Мирко

Горан: ћерка Татјана и синови Стефан и Александар

Ћерка, Сава три ћерке: Младена, Гога и Бранка

Илија(Иле)

Синови Стево,, Мира и Марија

Миле: Небојша, Милан и Милана

Милорад

Ћерке

Ђука(Дуја) живјела у Дроњцима код Бос.Дреновца

Удата и има двоје дјеце: сина Милана и кћерку Миланку

Боја кћерка удата у Маринковиће и има петоро дјеце, три сина и двије кћери

Синови: Мирко(Миле) Небојша, Жељко, Наталија

Ђуро: Невен и Дијана

Бошко: Александар

Кћерке:

Анђа: Мика и Лела

Милка: Јово и Светлана

Станко, син Станишин је живио у Шаканима, оженио је Јоку, звана Јокица, била једина у ћаће и матере.

Имао је деветоро дјеце, седам синова и две кћери, два сина су умрла

Синови, Миле, Никола, Јово, Ђуро, Бранко

Кћерка Ђука, два сина и кћер

Мика један син и кћер

Миле: двије кћери

Никола, два сина

Јово, једног сина и кћер

Ђуро два сина

Бранко сина и кћер.

Тодор се женио три пута, има шесторо дјеце, три сина и три кћери

Синови

Алекса, Србија око Алексинца

Јанко, један син и три кћери

Лазар (Лако) два сина и једну кћер

Кћери: Стана, син и ћерка

Марија

Јека(Сеја).

Илија, ђед, оженио се из Пађена, женом Савом, нису имали дјеце, па је живео са братом Ђуканом и женом Стеванијом, оцем Станком и мајком Пером

Ђукан има петоро дјеце, три сина и две кћери

Синови :Глишо, погинуо у Другом свјетском рату

Мирко има седморо дјеце, шест синова и ћер

Илија(Иле) има четворо дјеце, три сина и једну ћер, која је умрла као мало дјете

Отац од Станка, Станише, који је имао 19 дјеце

Сава има два брата Јована и Николу

Јован има двоје дјеце Николу

Синови: Тешан, кћери Сава удата у Груборе

Тешан има седморо дјеце, четири сина и три кћерке

Синови: Илија,Ђуро, Никола, Бранко, ћери Милка, Дона, Сава звана Сеја

Илија синови: Јово, Жарко, Ђуро и Славко

Ђуро имао деветоро дјеце од тога пет живих и четворо умрло

Син Ђуро, звани Ђиђо, кћери: Милкица, Јованка и Сутјеска

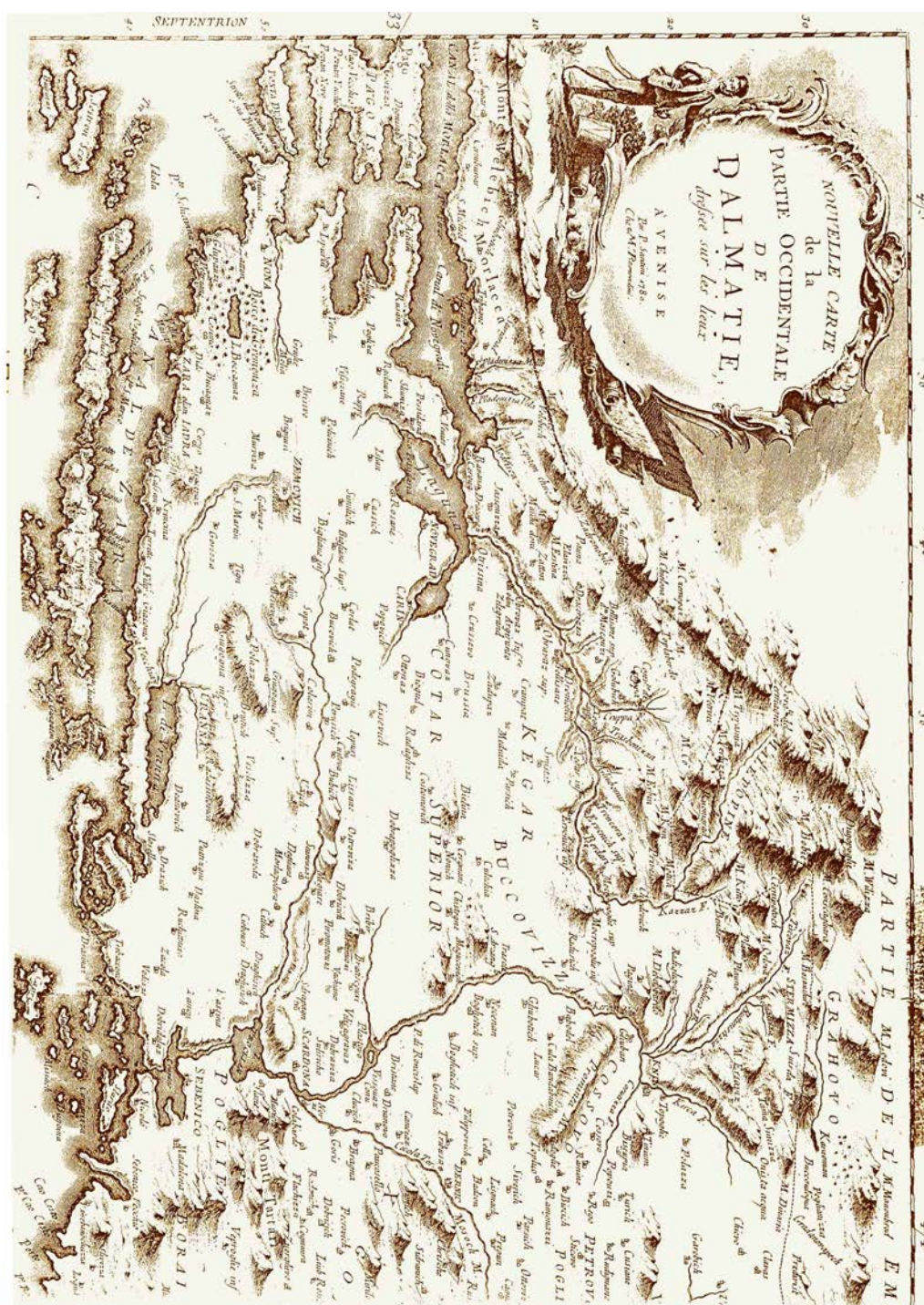
Николин син Рајко и кћер Слободанка

Бранко син Горан и кћерка Јулијана

Никола одселио у Шабац

Други Николин синовац од Станка одселио у Србију, код Лознице и има четири сина.

**``Мој пријатељу, мене више нема.
Ал` нисам само земља, само трава.
Књига та, што држиш је у руци,
Само је дио мене, који спава.
И ко је чита у живот ме буди.
Пробуди ме и бит` ћу твоја јава``
Добрица Цесарић**

Карта Далмације из 1780.